

Міністерство освіти і науки України
Національний університет “Острозька академія”
Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему:

«Трансформація підходів НАТО до проблем безпеки і оборони під впливом агресії Росії проти України»

Виконав студент 2 курсу, групи ММВ-61,
спеціальності 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії,
освітньо-професійної програми
“Міжнародні відносини”

Мартинюк Олександр Андрійович

Керівник – к.і.н., доц. Конопка Н.О.

Рецензент - _____

Робота допущена до захисту
(протокол № __ засідання кафедри міжнародних відносин від
_____ 2020 року

Завідувач кафедри міжнародних відносин: _____

Тетяна СИДОРУК

м. Острог – 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ЗАСАДНИЧІ ПРИНЦИПИ ОБОРОНИ ТА БЕЗПЕКИ НАТО	9
1.1. «Стратегічна концепція» 2010 р. як основоположний документ організації	9
1.2. Зміна безпекової та оборонної концепції у 2014 р.: теоретичні аспекти. Аналіз Доктрини Уельського Саміту НАТО (2014), Комюніке Варшавського саміту НАТО (2016) та Плану дій готовності НАТО (2014).	22
Висновки до 1 розділу	37
РОЗДІЛ 2. ПІДТРИМКА МИРУ ЯК ОДИН З ОСНОВОПОЛОЖНИХ НАПРЯМКІВ «СТРАТЕГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ НАТО» НА 2010 – 2020 РР.	40
2.1. Європейський напрямок НАТО у підтримці миру.	40
2.2. Глобальний напрямок НАТО у підтримці миру.	65
Висновки до 2 розділу	73
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ПРОТИДІЇ СУЧАСНИМ ЗАГРОЗАМ БЕЗПЕКИ	77
3.1. Реалізація концепції НАТО у період з 2014 по 2020 рр.....	77
3.2. Перспективи оборонної політики НАТО	84
Висновки до 3 розділу	91
ВИСНОВКИ	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	100
ДОДАТКИ	120

ВСТУП

Актуальність вивчення цієї проблематики є надзвичайно важливою для розуміння тих трансформацій безпекової та оборонної політики, яких зазнала та продовжує зазнавати НАТО протягом останніх десяти років. Без перебільшень можна стверджувати, що НАТО є однією з найбільш успішних військово-політичних організацій світу, що здійснює свій геополітичний та військовий вплив не лише на євроатлантичний регіон, а й на світ в цілому. У сучасному безпековому середовищі, що є досить вразливим до різного формату загроз, Альянс є своєрідним лідером, що не лише здатен побудувати довгострокову оборонну та безпекову стратегію, але й зумів пристосуватись та швидко реагувати та на подібні виклики. Одним з таких викликів є агресія Росії проти України, що стала переломним моментом зміни новітньої оборонної стратегії НАТО. Досвід організації у втіленні подібних трансформацій має неабиякий науковий та суспільний резонанс, адже відкриває широке коло можливостей не лише для наукових студій, а й дає змогу на практиці реалізувати подібні ініціативи.

Аналіз стану наукової розробки проблеми. Трансформації оборонної політики НАТО на сучасному етапі приділяється недостатньо уваги в українському науковому дискурсі, хоча в роботі було використано результати робіт деяких українських вчених. Так, вітчизняні науковці Є.Романенко і О.Тороп, І.Железняк більшою мірою фокусуються на співробітництві Україна-НАТО, і трансформації двосторонніх відносин, аніж на змінах оборонної політики Альянсу в цілому. Здобуткам та оцінці перспектив співробітництва Україна-НАТО присвячена стаття О.Пошедіна «Адаптація НАТО до сучасних викликів та механізми співробітництва України з Організацією Північноатлантичного діалогу». У ній автор наводить думку про те, що агресія Росії проти України стала вирішальним моментом у відносинах Україна-НАТО та підтверджує думку, що НАТО є єдиним надійним союзником і гарантією українського суверенітету. У дослідженні відносин НАТО з Україною як одного з ключових факторів трансформації Альянсу відіграла

праця Ю.Дем'янчук «На шляху до НАТО: сучасні виклики та перспективи реалізації політики безпеки», у якій досліджено найактуальніші безпекові виклики для України та Альянсу, а також оцінено інтенсифікацію двосторонніх відносин з 2014 р. В аналізі загальних трансформаційних процесів НАТО важливою є праця Н.Андріянової «Трансформація діяльності НАТО після закінчення “холодної війни”». Авторка досліджує трансформацію НАТО з 1990 р. і наводить приклади реалізації завдань Альянсу у галузі безпеки.

Окрім праць вітчизняних науковців, в аналізі трансформації оборонної та безпекової політики НАТО також бралися до уваги роботи зарубіжних експертів та дослідників. Так, у працях С.Моллер, С. фон Глаткі та М. Фортманна проаналізовано головні аспекти трансформації колективної безпеки Альянсу та наслідки трансформації оборонної політики з огляду на реакцію на ці зміни серед союзників.

Для аналізу трансформації підходів НАТО до проблем безпеки і оборони важливими стали також результати дослідження Дж.Олсена, який у своїй праці «Understanding NATO» («Розуміння НАТО») окреслив сучасні загрози безпеки та стабільності, що виникають у мінливому середовищі, а також оцінив роль російсько-українського конфлікту у контексті реформування Альянсу. Дослідник К.Хартлі у своїй статті «The Need for NATO?» («Потреба у НАТО?») наводить приклади нових загроз для безпеки Альянсу та дає рекомендації щодо протидії цим загрозам.

Метою наукової роботи є дослідження причин, реалізації та перспектив трансформації підходів НАТО до проблем безпеки і оборони під впливом агресії Росії проти України.

Завданнями, котрі ми ставимо перед собою для досягнення зазначеної мети є:

- Визначити та проаналізувати коло доктринальних документів НАТО, що визначають його сучасну оборонну та безпекову стратегію;

- З'ясувати пріоритетні напрямки роботи Альянсу у період з 2010 по 2020 р. під час дослідження стратегічних документів;
- Простежити трансформацію у підходах НАТО до питань оборони та безпеки під впливом російської агресії;
- Проаналізувати європейський та глобальний напрями політики НАТО щодо підтримки миру;
- Продемонструвати реалізацію оборонної концепції НАТО з моменту її трансформації у 2014 р. до сьогодні;
- Окреслити перспективи оборонної політики НАТО після 2020 р. та спрогнозувати подальші кроки її втілення.

Об'єктом дослідження є підходи НАТО до проблем безпеки і оборони.

Предметом наших наукових студій є особливості формування та трансформація підходів НАТО до проблем безпеки і оборони під впливом агресії Росії проти України.

Теоретика-методологічна основа дослідження. У ході дослідження нами було використано такі прийоми та методи:

Описовий метод – окреслено зміст та суть основних доктринальних документів НАТО, що визначали стратегію організації з 2010 р. до 2020 р. *Метод порівняння* – простежено початкові цілі та пріоритети НАТО з 2010 по 2020 рр., їх поступову трансформацію та розширення під впливом акту агресії Росії проти України. *Метод вимірювання* – у числовому форматі продемонстровано кількісні характеристики збройних формувань, частоту навчань, показники економічних витрат та динаміку їх зміни під впливом низки зовнішніх та внутрішніх чинників. *Аналіз* – здійснено аналіз структурних підрозділів доктринальних документів НАТО, промов, експертних думок. *Класифікація* – у роботі наведено інформацію про різні типи збройних підрозділів, їх якісні та кількісні характеристики, види структурних одиниць організації, класифікацію за національною ознакою тощо. *Діахронний метод* – центральним елементом роботи є відображення процесу реалізації Стратегічної концепції НАТО до 2020 р., його поділ на

періоди, що пов'язані з прийняттям нових доктринальних документів та зміною підходів до проблем оборонної політики через агресію Росії проти України. У хронологічній послідовності розкрито особливості кожного з етапів, їх спільні та відмінні риси. *Контент-аналіз* – було здійснено систематичне вивчення змісту доктринальних документів Альянсу у період з 2010 по 2019 р. та відстежено ключові терміни, поняття та ініціативи, що мають властивість періодичного та послідовного повторення у цій серії документів. *Прогнозування* – у висновках до підрозділів та загальному висновку подано прогноз щодо реалізації тих чи інших ініціатив запланованих Альянсом, а також окреслено перспективи оборонної політики після 2020 р.

Хронологічними рамками нашого дослідження є період реалізації Нової стратегічної концепції НАТО, що почав свій відлік з моменту набуття чинності Стратегічної концепції у 2010 р. та дійде до свого логічного завершення наприкінці 2020 р. У роботі допущено незначне відхилення від зазначених хронологічних меж, зумовлене потребою розкриття низки подій та фактів, що передували втіленню Стратегічної концепції 2010, проте так чи інакше вплинули на процес її формування та трансформації засадничих принципів концепції, що стосувались оборонної та безпекової політики НАТО.

Географічні рамки охоплюють територію країн-членів Північноатлантичного альянсу, Косово, України, Грузії, Росії, Афганістану та країн Середземномор'я.

Аналіз джерельної бази. Першу групу джерел складають доктринальні документи НАТО. Серед них пріоритетну роль надано Стратегічній концепції НАТО 2010 як основоположному документу Північноатлантичного альянсу, що визначає його сучасну безпекову та оборонну політику. Ще одним важливим документом є Декларація Чиказького саміту, що остаточно утвердила оборонну політику НАТО до переломного моменту у 2014 р., коли НАТО довелося трансформувати свої підходи до проблем безпеки та оборони. У Декларації Уельського саміту НАТО 2014 р. та Комюніке Варшавського

саміту 2016 р. окрім вже традиційних з 2010 р. цілей, пріоритетів та загроз, було затверджено нові пріоритети реалізації оборонної політики НАТО, що і започаткували трансформацію у підходах Альянсу до питань безпеки та оборони. Ще одним стратегічним документом про який варто згадати є План дій щодо готовності 2014 р. У ньому висвітлено план, стратегію та методи практичної реалізації оборонної політики НАТО. Подальша трансформація оборонної політики НАТО відбулась через призму Декларації Брюсельського саміту НАТО 2018 р. та Декларація Лондонського саміту 2019 р.

До другої групи джерел відносяться нормативно-правові акти, зокрема «Щорічний звіт Генерального секретаря НАТО – 2014 р.», де у тезовому форматі відображено головні зміни, що відбулися після трансформації оборонної політики Альянсу у 2014 р.; не менш важливим джерелом є Резолюція №1386 РБ ООН, у котрій було закріплено початок місії НАТО (ISAF) у Афганістані, також до цієї групи джерел ми відносимо угоди про партнерство між НАТО та країнами з позаблоковим статусом, до прикладу візьмемо План дій Україна-НАТО 2002, що затвердив цілі та принципи України для глибокої євроатлантичної інтеграції.

Третьою важливою групою джерел є сайти офіційних установ. Зокрема сюди відносимо офіційний сайт НАТО (www.nato.int/cps/en/natohq/index.htm), сайт Представництва НАТО в Україні (www.nato.int/cps/uk/natohq/172836.htm), сайт Ради НАТО-Росія (www.nato.int/nrcwebsite/ru/about/index.html). До цієї групи джерел також належать сайти урядових установ країн-партнерів: Грузії, України, Швеції, Ізраїлю та інших.

Четвертою групою джерел є статистичні дані (відомості про кількість військового контингенту, фінансові витрати на оборону, географічне розташування об'єктів тощо), до такої групи джерел ми відносимо «Оборонні видатки країн-членів НАТО (2013 – 2020 рр.)», де у формі таблиць та діаграм з описом відображено фінансові витрати країн-членів на оборону.

Зважаючи на актуальність роботи та постійне оновлення інформації щодо трансформації оборонної політики НАТО, нами було охоплено широкий

спектр авторитетних мережевих ЗМІ, як надійних джерел для отримання сучасної інформації. Разом вони становлять п'яту групу джерел. Це світові засоби масової інформації, що на нашу думку висвітлюють найбільш об'єктивну та загальну інформацію про процес трансформації НАТО, серед них: німецьке видання «Deutsche Welle», американські «The New York Times» та «CNN», британські «Reuters» та «BBC News» і французьке «France 24», а також новинні сайти країн-партнерів. До цієї групи ми також відносимо вузькоспеціалізовані тематичні сайти конкретної тематики (у нашому випадку мілітарної): американські видання «Air Force Times» та «Stripes». Джерельна база дослідження є цілком репрезентативною та такою, яка може бути визнана достатньою для написання дослідження.

Практичне значення. Результати роботи можуть бути використані як з навчальною, так і з практичною метою. Щодо навчальної складової то окремі розділи цієї роботи мокфоржуть слугувати джерелом для підготовки лекційних матеріалів та практичних занять за тематикою трансформації оборонної політики НАТО. Під практичною складовою розуміється використання даних роботи у якості інформативного матеріалу оборонними відомствами для вивчення та адаптації власних підрозділів до стандартів НАТО, реструктуризації та вдосконалення командно-штабної структури тощо.

Практична апробація. Результати наукового дослідження були апробовані у доповіді «Співпраця України та НАТО у сфері кібербезпеки: 2014-2020 рр.» (Дні науки), 2020, Національний університет «Острозька академія». та у науковій статті: «Стратегічна концепція НАТО 2010 р. та Декларація Уельського саміту НАТО 2014 р.: порівняльний аналіз», опублікованій на уковому блозі Національного університету «Острозька академія».

Структура. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури і додатків.

Перший розділ присвячено засадничим принципам оборони та безпеки НАТО. Він складається з двох підрозділів та висновків. У першому підрозділі здійснено аналіз Стратегічної концепції НАТО 2010 як основоположного документу організації, цей документ відображає оборону та безпекову стратегію НАТО з 2010 по 2020 рр. та є базою для розбудови подальших частин роботи. У другому підрозділі висвітлено низку доктринальних документів, що посприяли у трансформації безпекової та оборонної концепції НАТО у 2014 р. та пізніше. Другий розділ присвячений підтримці миру як одному з основоположних напрямків Стратегічної концепції НАТО на 2010-2020 рр. Він складається з двох підрозділів та висновків. У першому підрозділі окреслено європейський напрямок підтримки миру. Розглянуто проблеми співпраці НАТО в рамках місії КФОР (KFOR) у Косово, проаналізовано один з ключових елементів сучасної оборонної політики Альянсу – повітряне патрулювання в межах свої кордонів та здійснено оцінку сучасного стану та перспектив співпраці з Грузією, Україною та Росією. Другий підрозділ присвячений трансформації місії НАТО в Афганістані та проблемами співпраці Альянсу з країнами Середземномор'я. Проаналізовано миротворчу діяльність НАТО у рамках місій «Активні зусилля», а також «Морський охоронець». Третій розділ присвячений практичній складовій, а саме методам та інструментам протидії сучасним загрозам безпеки. У першому підрозділі окреслено реалізацію концепції НАТО у період з 2014 по 2020 рр., наведено напрямки реалізації, статистичні дані, тощо. Другий підрозділ присвячений перспективам оборонної політики НАТО, окреслено апарат планування НАТО та його складові, здійснено оцінку джерел, на базі яких спрогнозовано майбутні кроки НАТО у напрямку оборонної політики, надано прогноз майбутніх викликів та загроз для Альянсу, можливостей і перспектив трансформації організації. Висновки містять структуровану та об'єднану інформацію кожної частини нашої наукової роботи. У них містяться практичні результати одержані в ході роботи та формулювання розв'язаної наукової проблеми, що виходять з поставлених цілей та завдань.

РОЗДІЛ 1. ЗАСАДНИЧІ ПРИНЦИПИ ОБОРОНИ ТА БЕЗПЕКИ НАТО

1.1. «Стратегічна концепція» 2010 р. як основоположний документ організації

Оборона та безпека НАТО є ключовою метою створення Альянсу. Країни-члени організації постійно працюють над вдосконаленням цієї системи, можливості пристосуватись до нових викликів і загроз та ефективної протидії цим чинникам. З цих причин змінюється структура організації, політичний та військовий напрямки роботи, різновиди військових підрозділів та їх завдання, інструменти протидії, формати співпраці з іншими акторами міжнародних відносин тощо. Саме тому Альянсом передбачена розробка нормативно-правової бази, політичних та воєнних доктрин, у котрих визначено стратегію організації у короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі.

Для кращого розуміння засадничих принципів на яких базується сучасна безпека та оборона Північноатлантичного Альянсу вважаємо за доцільне розглянути нормативно-правові документи, що були прийняті за підсумками самітів НАТО з 2010 по 2020 рр. У ході нашого наукового пошуку було опрацьовано та проаналізовано ключові доктрини, що визначають військову та політичну стратегію організації до сьогодні, зокрема це: Стратегічна концепція НАТО (2010), Декларація Чиказького саміту НАТО (2012), Декларація Уельського саміту НАТО (2014), План дій НАТО у галузі готовності (2014), Декларація Брюсельського саміту НАТО (2018), Декларація Лондонського саміту (2019).

З моменту створення організації Північноатлантичного альянсу було прийнято загалом сім стратегічних концепцій. Чотири секретні прийняті у

1949, 1952, 1957, 1967 рр. Їх секретність була обумовлена епохою Холодною війни та гострим протистоянням двох військових блоків НАТО та ОВД¹.

Решта були розроблені у 1991, 1999, 2010 рр. та мали вже більш публічний характер. Наразі діючою залишається Стратегічна концепція НАТО (2010), яка була прийнята за рік після 60-ї річниці Альянсу та містила у своєму змісті рішення та засоби протидії новим загрозам ХХІ ст., більшість з яких носять характер асиметричних. Детальніше про передумови, хід та прийняття цього документу йтиметься далі.

Упродовж 19-21 листопада 2010 р. у португальському Лісабоні відбувся 22-й саміт НАТО. Участь у заході взяли усі 28 держав-членів Північноатлантичного альянсу, держави-учасники міжнародної коаліційної місії Міжнародних сил сприяння безпеці у Афганістані та інші запрошені спостерігачі. Зокрема, у саміті взяли участь представники Росії та України, президент РФ Дмитро Медведєв та міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко (тодішній президент України Віктор Янукович відмовився брати участь у саміті). Основною метою саміту стала розробка нової Стратегічної концепції Альянсу (нагадаємо, що попередня була прийнята ще у 1999 р. на Вашингтонському саміті НАТО і за десятиріччя свого існування досить застаріла)².

Можемо проаналізувати, що передумови нової Стратегічної концепції 2010 сформувалися як результат низки факторів. По-перше, це поява сучасних загроз (міжнародний тероризм, кіберзагрози), належна протидія вже усталеним загрозам (зброя масового ураження, розгортання балістичних ракет), а також проведення операцій під проводом НАТО, що були важливими для підтримки миру.

¹ *Організація Варшавського договору – військовий союз держав соціалістичного спрямування: Албанії, Угорщини, Болгарії, Румунії, Польщі, Чехословаччини, НДР, СРСР, створений 14 травня 1955 р. на противагу НАТО.*

² *Нова стратегічна концепція НАТО: комплексний підхід. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. 21.07.2010. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/nova-strategichna-koncepciya-nato-kompleksniy-pidkhid-analitichna> (дата звернення: 08.07.2020).*

По-друге, це необхідність врегулювання проблеми невідповідності ресурсів та можливостей країн-членів Альянсу згідно з програмою миру та стабільності, а також необхідності у належному захисті свободи та безпеки країн-членів НАТО. Програмою передбачалося якісне структурне оновлення організації, її політичного та військового сектору.

Ознайомившись детальніше із стратегічною концепцією Альянсу розуміємо, що вона повинна була визначати основні риси сучасного безпекового простору, засадничі принципи питань безпеки, визначала майбутні цілі та характер діяльності Альянсу, передбачала подальшу адаптацію організації задля подолання нових та існуючих загроз³.

Варто зазначити, що процес розробки нової стратегії розпочався ще на Саміті Північноатлантичного альянсу 2009 р. у Страсбурзі. Однією з причин, що підштовхнула Альянс до початку формування нової концепції став терористичний акт у Нью-Йорку 11 вересня 2001 р. А відтак, як для США, так і для решти членів НАТО, стало очевидним, що існуюча система безпеки та колективного захисту потребує суттєвого оновлення.

На саміті учасники доручили новообраному Генеральному секретареві НАТО Андерсу Фог Расмусену організувати роботу для створення нової перспективної концепції. Була сформована група експертів, що складалась з 12 членів на чолі з экс-держсекретарем США Мадлен Олбрайт⁴.

Робота проводилась у декілька етапів, шляхом організації серії семінарів. Перший семінар був присвячений основним завданням та функціям НАТО: експерти обговорили значення колективної оборони та стримування в сучасному безпековому середовищі, методи протистояння новому спектру загроз, роль НАТО у роззброєнні, контролі над озброєннями та нерозповсюдженням зброї. На другому семінарі було розглянуто коло суб'єктів безпеки, котрі покликані вирішувати кризові явища цивільного та

³ NATO's New Strategic Concept. 2010. URL: <https://www.nato.int/strategic-concept/roadmap-strategic-concept.html#group> (дата звернення: 10.07.2020).

⁴ Мадлен Олбрайт – американська дипломатка чеського походження. Державний секретар США (1997 – 2001).

військового характеру. Третій семінар окреслив роль НАТО у розбудові безпеки в євроатлантичному регіоні, можливості розширення Альянсу та партнерство з країнами із позаблоковим статусом, включаючи Росію. На четвертому семінарі було розглянуто ресурси та можливості організації, її якісну та кількісну трансформацію, оптимізацію фінансових видатків на оборону в умовах економічної кризи⁵.

Результатом роботи групи експертів став документ під назвою: «Аналіз та рекомендації експертної групи НАТО 2020: гарантія безпеки, динамічна взаємодія», на його базі було сформовано Стратегічну концепцію НАТО (2010).

Насамперед, пропонуємо розглянути спектр загроз, котрі були визначені Альянсом та з якими він має намір боротися. Стратегічна концепція НАТО (2010) визначає, що існує ризик військової загрози внаслідок регіональних суперечок чи спроб політичного залякування, які можуть загрожувати безпеці вздовж кордонів Альянсу. До кола нових або відносно нових типів загроз віднесено: міжнародний тероризм; екстремізм; зброю масового ураження; доступ терористичних угруповань до ядерних, хімічних, біологічних видів зброї; кібератаки, що спрямовані на сучасні системи зв'язку; здійснення диверсійної діяльності, наслідком якої є виведення з ладу стратегічних об'єктів електропостачання; морське піратство; загроза ракетного удару; екологічні проблеми та зміна клімату.

Основним завданням, яке ставив перед собою Альянс є колективна оборона. У документі наголошувалося на тому, що організація повинна мати не лише основні військові сили та засоби, що є у розпорядженні НАТО, але й спеціальні та резервні, оснащені необхідною матеріально-технічною базою, що здатні оперативно та у потрібній кількості перекидатися у зону виконання завдання.

⁵ A Roadmap for the New Strategic Concept. URL: <https://www.nato.int/strategic-concept/roadmap-strategic-concept.html#group> (дата звернення 20.11.2020).

Стратегією передбачено залучення інших сторін, партнерів НАТО, зацікавлених у вирішенні конфліктних ситуацій, протидії загрозам та встановленні миру. «Організація Північноатлантичного альянсу зацікавлена у розширенні кола партнерів і продовжуватиме співпрацювати у цьому напрямку, як у військовій так і в політичній площині»⁶, - сказано у документі.

З'ясувавши ключові вектори діяльності Альянсу, закріплені у цьому документі, можемо виділити три основні принципи на яких побудована Стратегічна концепція НАТО (2010):

- Колективний захист. Члени НАТО завжди будуть допомагати один одному у разі нападу на одну з країн-учасниць Альянсу, відповідно до статті 5 Вашингтонського договору;

- Кризовий менеджмент. У цій тезі наголошується на тому, що НАТО має унікальний політичний та військовий потенціал, що дозволяє вирішувати організації низку важливих стратегічних завдань під час операцій.

- Кооперативна безпека. Альянс братиме активну участь у зміцненні міжнародної безпеки, через залучення країн-партнерів та інших міжнародних організацій, буде здійснювати контроль над обігом зброї, ініціювати поступове та дзеркальне скорочення різних типів озброєння. У цьому ж пункті зазначено, що НАТО тримає відкритими двері для всіх європейських демократій, які відповідають стандартам організації і прагнуть стати повноцінними членами Альянсу⁷.

У розділі «Колективний захист: оборона та стримування», йшлося про те, що НАТО передбачає поєднання ядерних та звичайних видів озброєнь як ключовий елемент своєї стратегії. Альянс у свій час розраховував на ядерні сили США, Великої Британії та Франції. Було заплановано проведення навчань та операцій різних за своїм масштабом та напрямками дії, обмін інформацією між союзниками для скоординованої роботи. У своєму

⁶ Стратегічна концепція Альянсу. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/pro-nato/strategichna-koncepciya-alyansu> (дата звернення: 05.07.2020).

⁷ Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation. URL: <https://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf> (дата звернення: 23.07.2020).

дослідженні нової Стратегічної концепції НАТО (2010), румунські науковці Марін Ільє, Іон Джордж та Анна Ільє з Національного університету Румунії наголошують на тому, що баланс ядерного та звичайного озброєння залишатиметься важелем стримування Альянсу у найближчій перспективі⁸.

Стратегія наголошувала на тому, що організація не розглядала жодну країну як свого ворога, водночас наголошувалося, що у випадку загрози щодо будь-якого члена організації, дії Альянсу будуть рішучими. Альянс планував здійснювати подальший розвиток потенціалу НАТО для захисту від загрози застосування хімічної, біологічної та ядерної зброї масового ураження, забезпечити максимально широку залученість союзників до планування колективної оборони, розвивати й надалі можливості з метою захисту від кібератак, провадити успішну боротьбу з тероризмом та екстремізмом, оборону стратегічних об'єктів, здійснювати аудит та моніторинг загроз, що надходять від сучасних технологій (лазерна зброя та система радіоелектронної боротьби)⁹.

Під антикризовим управлінням слід розуміти участь Альянсу у різного роду операціях задля врегулювання криз, що можуть вплинути на його безпеку та стійкість. Також до завдань антикризового менеджменту НАТО входило: стабілізація постконфліктних ситуацій та підтримка у відновленні інфраструктури, використовуючи досвід миротворчої діяльності в Афганістані та Західних Балканах. Використання принципу всеосяжної політичної, цивільної та військової взаємодії. Наголошувалося, що організація готова співпрацювати з усіма сторонами конфлікту, до, під час та після розв'язання конфлікту. Більше того, Альянс мав діяти на випередження, прогнозувати можливе виникнення конфлікту та будувати моделі, що допоможуть вирішити складну ситуацію.

⁸ Ilie M., Ilie A., Gheorghe I. The new strategic concept NATO 2010. URL: http://journal.dresmara.ro/issues/volume2_issue1/06_ilie.pdf (дата звернення 12.11.2020).

⁹ Активне залучення, сучасна оборона. 2010.

URL: https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_68580.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 13.07.2020).

У третьому розділі – «Кооперативна безпека» – йшлося про необхідність скорочення ядерної та звичайної зброї, відведення подібного роду озброєння від кордонів НАТО, шляхом всеохоплюючої співпраці з Росією. Такі дії, на думку членів Альянсу, допомогли б встановити облік реальних запасів стратегічних ядерних ракет РФ та посприяли б поступовому взаємному скороченню ядерного озброєння. Можемо зробити припущення, що договірною основою для здійснення цього задуму мали б стати американсько-російські договори СНО-3¹⁰ та ДРСМД¹¹.

На думку незалежного міжнародного політичного аналітика Михайла Багратуні співпраця між НАТО та Росією мала на той момент стратегічне значення, оскільки вона сприяла створенню спільного простору миру, стабільності та безпеки попри те, що Росія та НАТО не розділяли достатню кількість цінностей для справжньої стратегічної співпраці¹². У планах НАТО було продовжувати двосторонню співпрацю, уникати будь-яких взаємних конфронтацій, будувати партнерські відносини на основі «Основоположного акту про взаємні відносини» співпрацю і безпеку між Російською Федерацією і Організацією Північноатлантичного договору»¹³ та «Римської декларації»¹⁴. На саміті сторони домовились проводити політичні консультації та співпрацювати у сферах побудови спільної протиракетної оборони, проведення спільних операцій для боротьби з тероризмом, наркотиками, піратством, забезпечення міжнародної безпеки.

Щодо політики відкритих дверей запровадженої Альянсом, то у документі сказано, що організація готова до прийняття нових членів, що поділяють цінності організації, спроможні взяти на себе відповідальність і

¹⁰ Договір про заходи щодо подальшого скорочення і обмеження стратегічних наступальних озброєнь, ухвалений у 2010 р.

¹¹ Договір про ліквідацію ракет середньої і меншої дальності підписаний США та СРСР у 1987 р.

¹² Bagratuni M. *Russia and the 2010 NATO Strategic Concept: New Era of Partnership or Wishful Thinking? A Policy Update Paper*. Canadian Defence & Foreign Affairs Institute. Calgary. April, 2011.

¹³ У 1997 р. НАТО і Росія провели переговори та підписали основоположний акт, спрямований на керування відносинами шляхом зміцнення довіри, єдності цілей та звичок до консультацій та співпраці.

¹⁴ 28 травня 2002 р. в Римі лідери країн НАТО та Президент В.Путін підписали декларацію під назвою «Відносини НАТО – Росія: нова якість». На основі цього документа було створено Раду НАТО – Росія як орган, що працює на засадах консенсусу і об'єднує рівних за статусом членів.

зобов'язання членів, і час приєднання може сприяти спільній безпеці і стабільності¹⁵. Зокрема, НАТО наголосило на важливості співпраці з країнами Середземноморського регіону та у рамках програми Середземноморського діалогу¹⁶. Задля забезпечення миру та стабільності у регіоні Затоки (Gulf), була передбачена співпраця в рамках Стамбульської ініціативи¹⁷.

Окремо було наголошено на важливості співпраці з ООН, ЄС та ОБСЄ. Зокрема, у Стратегії передбачено відповідальність ООН за збереження миру та врегулювання конфліктів, наголошено на важливості співпраці у рамках KFOR (КФОР)¹⁸ та ISAF¹⁹. Унікальною названо співпрацю з Європейським Союзом, адже багато європейських країн є країнами-членами одразу двох організацій, цей факт ще більше зміцнює відносини ЄС-НАТО. Наголошено на важливості зміцнення європейської безпеки на засадах взаємовідкритості, прозорості і конституційної цінності. В рамках двосторонньої співпраці передбачалося доцільне використання фінансових ресурсів кожної з організацій, уникнення дублювання витрат на безпекову та політичну сфери.

Реформування організації, уніфікація її штатних структур, модернізація існуючих та створення нових підрозділів: усе це також стало важливим завданням НАТО на шляху до втілення своєї десятирічної стратегії. У Стратегічній концепції НАТО, наголошувалося на підвищенні рівня мобільності та залагодженні військових підрозділів країн-членів Альянсу. Окрім військового фактору важливим було питання нормального функціонування армії за рахунок стабільного фінансування, поєднання економічного, військового та політичного потенціалу організації.

¹⁵ Активне залучення, сучасна оборона. 2010. URL: https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_68580.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 13.07.2020).

¹⁶ Середземноморський діалог – це партнерська програма співпраці між НАТО та сімома країнами Середземномор'я (Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Мавританія, Марокко, Туніс), заснована у 1994 р.

¹⁷ Стамбульська ініціатива співпраці (Istanbul Cooperation Initiative, ICI) – це ініціатива НАТО, яка була розпочата під час саміту у 2004 р. в Стамбулі, в яку входять Бахрейн, Катар, Кувейт і ОАЕ.

¹⁸ КФОР (Kosovo Force, KFOR) – міжнародні сили під керівництвом НАТО, відповідальні за забезпечення стабільності в Косово.

¹⁹ Міжнародні сили сприяння безпеці (ISAF) – міжнародна коаліційна місія зі сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан під проводом НАТО. Основним завданням місії ISAF (2001 – 2014) було забезпечення ефективної безпеки Афганістану, створення нових афганських сили безпеки, що спрямовано на попередження терористичної діяльності на території ІРА.

Поза рамками Стратегічної концепції вважаємо за необхідне окреслити інші ініціативи, котрі стали результатами Лісабонського саміту, подальше втілення яких також вплинуло на трансформацію оборонної та безпекової політики НАТО.

По-перше, було підписано Декларацію глав держав та урядів країн про їх внесок у діяльність Міжнародних сил сприяння безпеці (ISAF) в Афганістані. Угода передбачала передачу управління над контрольованою частиною Афганістану від НАТО до Афганських національних сил безпеки (Afghan National Security Forces, ANSF), офіційного уряду Кабулу та президента Карзая. Мета полягає в тому, щоб афганські сили перебрали на себе відповідальність до кінця 2014 р.²⁰ Чисельність ANSF мала поступово зрости до 300 тисяч вже до кінця 2011 р., з тенденцією до подальшого зростання. НАТО закріпила за собою здійснення поліцейської та інструкторської функцій.

По-друге, окреслено реформування структурних підрозділів НАТО. Союзники домовились про основу для нової командної структури НАТО, яка більш ефективно та економічно відповідатиме встановленому рівню амбіцій організації. Кількість вищих штабів у Структурі військового управління було зменшено з одинадцяти до семи, відбулося скорочення військового персоналу майже на третину.

По-третє, було окреслену нову карту ПРО (протиракетна оборона), що здатна захистити під «ракетною парасолькою» країни-члени Альянсу та гарантувати їхню безпеку. Прийнято рішення зміцнити поточну систему ПРО НАТО для захисту дислокованих сил Альянсу за допомогою активного багат шарового захисту із застосуванням балістичних ракет (ALTBMD) США. Лідери НАТО також були налаштовані шукати можливості побудови протиракетної оборони з Росією в дусі взаємності, максимальної прозорості і

²⁰ НАТО і Афганістан починають процес переходу відповідальності і започатковують довгострокове партнерство. 20 Nov. 2010. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_68728.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 22.07.2020).

взаємної довіри²¹. Також було проведено зустрічі щодо покращення захисту кіберпростору за допомогою підрозділу НАТО з реагування на комп'ютерні інциденти (NCIRC)²². По-четверте, було наголошено на важливості міжнародних сил ISAF та KFOR, місії НАТО поза межами Альянсу.

В рамках Комісії Грузія-НАТО, відбувся черговий діалог, під час якого було оцінено зусилля країни та її вклад в ISAF, а також наголошено на підтримці територіальної цілісності Грузії, Альянс звернувся із закликом до РФ, щоб остання відкликала свої декларації, де йдеться про визнання проксі-утворень Абхазії та Південної Осетії.

Попри подібні заяви у бік Росії, НАТО вбачав у цій країні свого стратегічного партнера і визнав, що без РФ не вдасться побудувати надійної європейської безпеки. Натомість очільник російського МЗС Сергій Лавров, ще у 2008 р. заявив, що Російська Федерація не вбачає НАТО як реальну загрозу²³, що означало суттєве потепління у відносинах між сторонами. Під час обговорень у форматі Ради Росія-НАТО, Північноатлантичний альянс запропонував Російській Федерації ініціативу побудови спільно проекту ПРО, було обговорено можливе використання території РФ у якості транзитного шляху для транспортування невійськових вантажів місії ISAF, наголошено на важливості спільної боротьби з тероризмом та піратством (в рамках операції «Океанський щит»²⁴).

Окрім вищесказаного, до кола обраної нами наукової проблематики потрапили також відносини між Україною та НАТО у рамках Лісабонського саміту. Зважаючи на тодішнє проросійське керівництво України, дружнього та продуктивного діалогу очікувати було не варто. 4-й президент України Віктор

²¹ Allied leaders agree on NATO Missile Defence system. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_68439.htm?selectedLocale=en. 20 Nov. 2010. (дата звернення: 18.07.2020).

²² Healey J. Tothova Jordan K. NATO's Cyber Capabilities: Yesterday, Today, and Tomorrow. Sep 9. 2014. URL: https://www.jstor.org/stable/resrep03426?seq=7#metadata_info_tab_contents (дата звернення: 31.07.2020).

²³ Кравченко В. Саміт оновлення. 19.11.2010. URL: https://zn.ua/ukr/international/samit_onovlennya.html (дата звернення: 05.08.2020)

²⁴ «Океанський щит» («Ocean Shield») – морська операція НАТО по боротьбі з сомалійським піратством в Аденській затоці і біля берегів Африканського Рогу (2009 – 2016 рр.).

Янукович відмовився брати участь у саміті²⁵, фактично дозволивши представляти інтереси України Дмитру Медведєву. Нагадаємо, що з приходом В. Януковича до влади, Україна різко змінила свій проєвропейський та пронаївський курс, в тому числі і прагнення до членства у НАТО, на російський вектор.

Альянс, своєю чергою, нейтрально сприйняв новий зовнішньополітичний курс України і не висунув жодних конкретних вимог щодо потенційного членства нашої держави, натомість не полишав спроб, у рамках Комісії Україна-НАТО, провадити подальшу співпрацю з Україною, зокрема, щодо ініціативи її долучення до проекту побудови спільної системи ПРО та участі нашої країни у міжнародних місіях під егідою НАТО, зокрема підтримці миру в Афганістані.

Варто зауважити, що Стратегічна концепція НАТО (2010) на момент 2010 р., ще не набула свого повного концептуального оформлення. Як зазначалося у підсумковій декларації Лісабонського саміту НАТО, подальший діалог про розвиток нової стратегії Альянсу мав продовжитись на наступному саміті у США.

На думку Н. Адріанової, фахівця з трансформації діяльності НАТО Національного університету оборони України, Стратегічна концепція НАТО (2010) знайшла свій розвиток на Чиказькому саміті НАТО 2012 р. У декларації Чиказького саміту «Про оборонні можливості» серед важливих досягнень та завдань була запропонована ідея «розумної оборони» (Smart Defence), яка стала ядром нового підходу НАТО до оборонних можливостей. Поняття «розумної оборони» було введено в обіг на Мюнхенській конференції з безпеки у 2011 р. Генеральним секретарем НАТО Андерсом Фог Расмуссеном, котрий у своїй ключовій промові представив новий підхід до витрат на оборону в період економічної кризи: «забезпечення більшої безпеки за менші

²⁵ Віктор Янукович не поїде на Лісабонський саміт НАТО. 16.11.2010. URL: https://news.24tv.ua/viktor_yanukovich_ne_poyide_na_lisabonskiy_samit_nato_n59277 (дата звернення: 28.09.2020).

гроші завдяки спільній роботі з більшою гнучкістю»²⁶. Він виступав за те, щоб країни «об'єднали та розподілили можливості, встановили правильні пріоритети та краще координували зусилля»²⁷.

Окрім нової на той час концепції «розумної оборони», у декларації Чиказького саміту йшлося про ще два ключових напрямки діяльності НАТО, що були закріплені у Стратегічній концепції НАТО (2010): питання завершення місії ISAF (International Security Assistance Force) та подальший формат співпраці НАТО-Афганістан, іншим важливим питанням був процес реалізації протиракетної оборони Альянсу, на відміну від Стратегічної концепції НАТО (2010), де ці проблеми мали лише договірну основу, Декларація Чиказького саміту відобразила перші кроки вирішення цих питань.

Загалом, концепція «розумної оборони» налічує 20 проектів спрямованих на оптимізацію ресурсів та оборонних витрат та трансформацію оборонної політики. Передбачено скорочення командної структури НАТО до 2015 р., натомість визнано пріоритетним створення нових підрозділів забезпечення комунікації, інформації та закупівель, що дозволить зекономити кошти та підвищити ефективність роботи Альянсу. Окрім цього, було заплановано спільне управління ресурсами, до прикладу, спільне керування високоточними бомбами, створення безпілотних машин для знешкодження вибухонебезпечних предметів (трансформація тактики бою, спроба прибрати людський фактор з поля бою), побудова спільного протиракетного захисту.

Зокрема, на Чиказькому саміті було остаточно визначено стратегію співпраці НАТО та офіційного уряду Кабулу до 2014 р. По-перше, відбулася трансформація у питанні контролю та відповідальності. Сторони домовились, що до середини 2013 р. контрольована частина Афганістану мала перейти під управління Афганської національної армії. По-друге, змінювалась функція місії ISAF – надалі вона мала носити не військовий, а поліційний та

²⁶ Keynote speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the 2011 Munich Security Conference. 4 Feb. 2011. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_70400.htm?selectedLocale=uk (дата звернення 01.11.2020).

²⁷ Ibidem.

навчальний (інструктаж та навчання афганських підрозділів) характер, тоді як військова функція переходила до Афганської національної армії. До кінця 2014 р., передбачалося виведення більшої частини 130 тис. контингенту НАТО з Афганістану²⁸. Натомість щорічна фінансова підтримка армії та уряду Афганістану з 2014 р. мала зрости до 4.1 млрд. дол. Таким чином, відбувся ще один момент трансформації безпекової політики НАТО щодо афганського вектору, коли мілітарна підтримка була змінена на фінансову.

Трансформація системи протиракетної оборони (ПРО) теж була важливою складовою оновлення оборонної політики НАТО у європейському векторі. На саміті країни-члени Альянсу заявили про досягнення проміжного потенціалу у розбудові системи ПРО, попри осуд з боку Росії та погрози розмістити свої системи «Іскандер» у Калінінграді²⁹. Важливими кроками у побудові нової системи стали: розміщення американських РЛС (радіолокаційні станції) у Туреччині, перебування кораблів з ракетами-перехоплювачами у Середземному морі та розгортання штаб-квартири Об'єднаного командування ВПС НАТО в Рамштайні (Німеччина). Остаточна трансформація системи «антиракетного щита» передбачалася на 2020 р. з планами розмістити ракети SM-3 на території Польщі та Румунії³⁰.

У Підсумковій декларації Чиказького саміту як і в Стратегічній концепції НАТО (2010) наголошувалося на стратегічному значенні співпраці Росії та НАТО, що сприяло створенню спільного простору миру, стабільності та безпеки, боротьбі з тероризмом, піратством, протидії наркотрафіку. Разом з тим Альянс висловив стурбованість заявами РФ про розміщення російських військ поблизу кордонів НАТО та на території Грузії. Таким чином, попри заяви про співпрацю з Російською Федерацією, Альянс не вдався до суттєвого перегляду відносин з Росією та до трансформації своєї оборонної політики,

²⁸ NATO sets 'irreversible' but risky course to end Afghan war. 20 May. 2012. URL: <https://ca.reuters.com/article/topNews/idCABRE84J02C20120521?sp=true> (дата звернення 16.11.2020).

²⁹ NATO decides to activate missile shield despite Russian threats. 20 May. 2012. URL: <https://www.rawstory.com/2012/05/nato-decides-to-activate-missile-shield-despite-russian-threats/> (дата звернення 15.11.2020).

³⁰ NATO declares first stage of missile shield operational. *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/en/nato-declares-first-stage-of-missile-shield-operational/a-15964619> (дата звернення 16.11.2020). – Назва з екрану.

проте вбачав ризик у діях РФ, що міг обернутися новою потенційною загрозою для НАТО.

Таким чином, розглянувши чотири основоположні документи, що будують загальну стратегію безпеки та оборони НАТО передбачену до 2020 р. (із внесеними змінами у зв'язку з агресією Росії проти України) можемо сформулювати такий висновок. У перспективі на наступне десятиліття, втіленій у Стратегічній концепції (2010), НАТО визначило ряд реальних та потенційних загроз, що на думку країн-членів могли б потенційно підірвати (або ж уже це зробили) безпекову та оборонну складові організації. До пріоритетів майбутнього напрямку роботи Альянсу включено 3 складові: колективний захист, колективна безпека та кризовий менеджмент.

Короткостроковими та довгостроковими стратегіями втілення завдань організації є питання зміни формату місії у Афганістані з військової у навчально-дорадчу місію, реформування організації, скорочення штату та загальних витрат на організацію побудова ефективної протиракетної оборони.

1.2. Зміна безпекової та оборонної концепції у 2014 р.: теоретичні аспекти. Аналіз Доктрини Уельського Саміту НАТО (2014), Комюніке Варшавського саміту НАТО (2016) та Плану дій готовності НАТО (2014)

Автор статті про трансформацію Північноатлантичного Альянсу І.Железняк стверджує, що «...зміна оборонної концепції НАТО, а відтак і трансформація Альянсу у цілому – це довготривалий процес, на який впливають різні чинники: політика Росії, позиція США, розширення НАТО на Схід, співпраця з Європейським Союзом...»³¹. Безсумнівно, щоб оцінити діяльність НАТО, наприклад, у 2020 р. потрібно простежити діяльність організації від моменту її створення, однак, зважаючи на те, що саме з 2014 р. ми спостерігаємо зміну оборонної концепції НАТО, то саме цей період

³¹ Железняк І. Трансформація Північноатлантичного Альянсу. URL: <https://nato.pu.if.ua/old/journal/2009/2009-11.pdf>. (дата звернення: 28.09.2020).

повинен братися за основу аналізу. І невід'ємним елементом аналізу мають бути відносини НАТО з Росією.

Так, агресія РФ проти України відродила ризик міжнародних зіткнень і показала, що територіальна цілісність будь-якої країни перебуває під загрозою та започаткувала новий етап трансформації НАТО, який триває по теперішній час і характеризується переходом від «стратегії страхування» союзників у Європі, до «стратегії стримування» агресії РФ³².

Цей перехід і процес переосмислення НАТО свого стратегічного партнерства з РФ, зокрема, після скоєння акту агресії Російської Федерації проти України, необхідно детально проаналізувати. Ця необхідність зумовлена тим, що розвиток та зміна відносин з РФ є ключовим фактором у питанні оновлення та осучаснення вже згаданої Стратегічної концепції НАТО (2010) та зовнішньополітичного курсу Альянсу в цілому.

Росія розпочала свою добре сплановану збройну агресію проти України 20 лютого 2014 р., здійснивши військову із так званими «зеленими чоловічками»³³, і захопила частину української території – Кримський півострів. Цю дату навіть не заперечує Міністерство оборони Росії, зокрема, відомості про російські злочинні дії прямо викарбувані на медалі «За повернення Криму»³⁴. 21 лютого Україну покинув колишній президент, а нині державний зрадник В. Янукович. Росія використала зміну влади у нашій країні, як вдалий момент до початку операції в Криму, разом з тим назвала українські події державним переворотом, а В. Януковича єдиним легітимним главою держави.

1 березня 2014 р. Рада Федерації Федеральних зборів Російської Федерації за вказівкою президента В. Путіна, дала згоду на застосування

³² Андріянова Н. М. Трансформація діяльності НАТО після закінчення "холодної війни". *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2018. С. 113-119. URL: <http://znp-cvsvd.nuou.org.ua/article/view/131479/127537> (дата звернення 15.11.2020).

³³ У лютому 2015 р. указом президента РФ день вторгнення РФ в Крим був проголошений «Днем Сил спеціальних операцій».

³⁴ УКАЗ Президента Российской Федерации «О признании Республики Крым». 17.03.2014. URL: <http://sevkrimrus.narod.ru/ZAKON/2014zakon.htm> (дата звернення: 31.07.2020).

російських регулярних військових частин для вторгнення у Крим³⁵. 16 березня відбувся так званий «референдум», на якому більшість мешканців півострова зголосилася на приєднання Криму до Російської Федерації, а 18 березня – президент Росії оголосив про офіційне приєднання півострова до РФ³⁶.

2 березня 2014 р. на спеціальній комісії у Брюсселі НАТО засудило військову ескалацію Росії в Криму та висловило занепокоєння рішенням Ради Федерації Федеральних зборів Росії використовувати підрозділи російських збройних сил на території України. «Військові дії проти України силами Російської Федерації є порушенням міжнародного права та суперечать принципам Ради НАТО-Росія та «Партнерству заради миру». Росія повинна поважати свої зобов'язання, передбачені Статутом Організації Об'єднаних Націй, а також духу і принципам Організація з безпеки і співробітництва в Європі, яка є основою миру і стабільності у Європі. Ми закликаємо Росію до деескалації напруженості»³⁷, – вказувалося у повідомленні.

Очевидно, що у ситуації, яка загострювалася, Альянс не міг обійтися лише однією заявою. Наполягання на тому, щоб Росія дотримувалася всіх своїх міжнародних зобов'язань (у тому числі, Будапештського меморандуму 1994 р. та двосторонньої угоди про принципи розміщення Чорноморського флоту в Криму) стали принциповими у позиції НАТО щодо анексії Росією Криму. НАТО закликала вивести сили РФ у місця постійної дислокації та утриматися від будь-якого втручання у справи інших країн.

Із тези «Ми наголошуємо на важливості всеохоплюючого політичного процесу в Україні заснованого на демократичних цінностях, повазі до прав людини, меншин та верховенства права, який відповідає демократичним прагненням усього українського народу»³⁸ можемо зробити висновок, що Альянс висловив підтримку територіальної цілісності та незалежності

³⁵Розумний М. «Русская весна»: уроки російської агресії. *Еспресо TV*. 02.03.2020. URL: https://espreso.tv/article/2020/03/02/quotrusskaya-vesnaquot_uroky_rosiyskoyi_agresiyi (дата звернення: 15.08.2020).

³⁷North Atlantic Council statement on the situation in Ukraine. 02.03.2014. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_107681.htm (дата звернення: 06.08.2020).

³⁸ Ibidem.

України, надав свої запевнення та готовність тісно співпрацювати у рамках ініціативи «Партнерство заради миру».

Виступаючи на прес-конференції після зустрічі у Брюсселі 2 березня 2014 р., генеральний секретар Альянсу Андерс Фог Расмуссен заявив, що планує зустріч з російською стороною на платформі Ради НАТО – Росія з метою вирішення ситуації. Вже 24 березня 2014 р. на зустрічі у Брюсселі колишній головнокомандувач сил НАТО у Європі Філіп Брідлав повідомив про розташування чисельної кількості російських військ на східному кордоні з Україною. В оцінці експерта йшлося про те, що сили Російської Федерації у будь-який момент могли вторгнутися на територію України, а їх військового ресурсу вистачило б для просування до кордонів з Молдовою³⁹. Зважаючи на тодішній відверто жалюгідний стан Збройних Сил України на період анексії Криму та початок військових дій на Сході України, сценарій захоплення військами РФ більшої території України видавався цілком реальним.

Аналізуючи цю та попередні заяви Альянсу, уже можна зробити висновок, що з потенційного близького партнера, як це було прописано у Стратегічній концепції НАТО (2010), Росія почала перетворюватися на потенційного ворога, задля стримування якого довелося реалізувати нові програми забезпечення миру та стабільності.

У цьому контексті, перш за все, варто згадати 26-ий Саміт НАТО в Уельсі, що відбувся 4-5 вересня 2014 р. Тодішній прем'єр-міністр Великої Британії Девід Кемерон наголосив на необхідності вирішити питання російської агресії проти України й форсувати протидію загарбнику. Він виявив солідарність з планом тодішнього головнокомандувача сил НАТО у Європі Філіпа Брідлава і наголосив на важливості зміцнення штаб-квартири НАТО у Польщі, з метою демонстрації готовності до будь-яких агресивних дій РФ та здатності забезпечити власну безпеку кордонів⁴⁰.

³⁹ Russia could achieve Ukraine incursion in 3-5 days – NATO general. *Reuters*. 02.04.2014. URL: <https://de.reuters.com/article/uk-ukraine-crisis-breedlove-idUKBREA310J820140402> (дата звернення 25.07.2020).

⁴⁰ NATO Summit 2014: PM end of summit press conference. 2014. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/nato-summit-2014-pm-end-of-summit-press-conference> (дата звернення: 20.08.2020).

Варто зазначити, що станом на 2020 р. Польща таки стала важливим і стійким партнером НАТО та навіть одним із тих, чиї витрати на оборону таки досягли відмітки «2% від ВВП». Окрім цього, у 2020 р. Польща взяла на себе відповідальність за ротаційне розміщення військових підрозділів VJTF (NATO's Very High Readiness Joint Task Force), що служить переконливим фактом вдалої (хоча, традиційно, не достатньої) спроби укріплення східних кордонів НАТО.

Повертаючись до ключових результатів за підсумками Уельського саміту НАТО, наголосимо на тому, що деякі з оприлюднених ініціатив були підготовлені ще до зустрічі країн-членів Альянсу та пропонували революційно нові методи та засоби для боротьби з існуючими безпековими загрозами, в тому числі з урахуванням специфіки російського сценарію вторгнення. Так, Великобританія та Німеччина представили дві нові ініціативи щодо європейського оборонного співробітництва, відомі під назвою Об'єднані експедиційні сили (JEF – Joint Expeditionary Force) та Рамкова концепція націй (FNC – the Framework Nations Concept)⁴¹. Обидві концепції стали результатом економічного тиску та необхідності здійснювати нові кроки у рамках Альянсу.

Об'єднані експедиційні сили JEF (до їх складу входять 9 країн: Велика Британія, Нідерланди, Данія, Норвегія, Швеція, Фінляндія, Латвія, Литва, Естонія) можемо вважати корпусом високої мобільності, що адаптується до швидкого реагування та злагодженої співпраці підрозділів, призначений для підвищення здатності Великобританії швидко реагувати на виклики в будь-якій точці світу із союзниками або від імені міжнародних організацій, таких як ООН та НАТО (див. Додаток 1). Варто сказати, що до JEF включені сили спеціальних операцій, авіаційні, повітряні та морські цільові групи військ, що робить цю ініціативу дуже ефективною.

⁴¹Lande Saxe H. British and German initiatives for defence cooperation: the Joint Expeditionary Force and the Framework Nations Concept. Defence Studies. 2017. P. 171-197. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14702436.2017.1307690?sequence=1&journalCode=fdef20> (дата звернення: 05.09.2020).

Щодо FNC – ініціативи Німеччини – то її метою є збалансоване регулювання потенціалу усіх союзників по НАТО для створення цілісних бойових груп. У контексті зміни оборонної політики НАТО FNC відображає доволі прагматичний підхід до співпраці: держави-союзники активно співпрацюють у сфері безпеки та оборони, зберігаючи повний суверенітет, і при цьому отримують координацію від центру НАТО. Така співпраця значною мірою підсилює цілісність Альянсу.

На сьогодні група складається з 21 країни-члена Альянсу: Норвегія, Швеція, Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва, Данія, Нідерланди, Бельгія, Люксембург, Чехія, Швейцарія, Словаччина, Австрія, Угорщина, Словенія, Хорватія, Румунія, Болгарія та Польща на чолі з Німеччиною, зобов'язалися систематично працювати, поглиблювати та активізувати свою співпрацю, створювати у різних конфігураціях низку багатонаціональних проектів для вирішення пріоритетних задач Альянсу за широким спектром можливостей (див. Додаток 2). Це, зокрема, створення узгоджених можливостей у сферах логістичної підтримки, хімічного, біологічного, радіологічного та ядерного захисту, застосуванні вогневої сили із суші, у повітрі та на морі, відпрацювання розгортання військових сил на місці тощо.

Спільним знаменником та новизною ініціатив стало нарощування сил та можливостей на багатонаціональному рівні, завдяки чому великі держави виступають в якості координаторів та лідерів для країн, що мають менший за обсягом оборонний потенціал.

З одного боку, це дозволяє нам погодитися з висновком експертки Національного інституту стратегічних досліджень Т.Брежневою, що «...такі ініціативи як JEF і FNC є надважливим елементом зміни оборонної концепції НАТО, адже реагуючи на сучасні загрози та виклики, держави-члени Альянсу самостійно висувують ініціативи, у які згодом включаються і союзники, а не

лише чекають спільних проектів та пропозицій, як це можна було спостерігати раніше...»⁴².

Однак, з іншого боку, від таких ініціатив можна чекати і негативних наслідків, адже багато членів НАТО уже зараз, у 2020 р., можуть мати претензії щодо того, що НАТО повинно спільно керувати своїми військами, а не створювати «армію Німеччини» чи «армію Британії».

У будь-якому разі, обидва плани за підсумками саміту в Уельсі були інтегровані у фінальну Декларацію Уельського саміту та План Готовності НАТО, які стали першими документами зміни оборонної концепції НАТО з 2014 р.

У Декларації Уельського Саміту зазначено, що НАТО посилять ряди Сил реагування НАТО (NRF – The NATO Response Force), шляхом створення нових підрозділів, які зможуть швидко реагувати на виклики та загрози. Як частину NRF створено Об'єднану оперативну групу підвищеної готовності (VJTF – Very High Readiness Joint Task Force) або «Вістря спису», нову рушійну ініціативу Об'єднаних сил, яка зможе розгорнутись протягом декількох днів з метою реагування на виклики, що виникають – особливо на периферії території НАТО.

Ці сили VJTF включають сухопутні, морські та повітряні війська разом із силами спеціальних операцій. Готовність елементів VJTF перевіряється за допомогою навчань⁴³. У 2015 р. 7 держав (Франція, Німеччина, Італія, Польща, Іспанія, Туреччина, Велика Британія), військові яких увійшли до складу новоствореного підрозділу з позмінним графіком ротації до 2022 р. Так, у 2020 р. взяла на себе відповідальність за розвиток VJTF Польща⁴⁴.

Ініціативу NRF прийнято вважати дуже ефективною та важливою. Однак, спроба нашої оцінки цієї ініціативи виглядає наступним чином:

⁴² Брежнева Т. Концепція рамкових країн НАТО як напрямок розвитку нових оборонних можливостей Альянсу. Аналітична записка. Національна безпека. *Національний інститут стратегічних досліджень*. Дніпро. 2017. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/2901/>. (дата звернення:20.09.2020).

⁴³ Декларація Уельського саміту. 2014. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_112964.htm?selectedLocale=uk (дата звернення:13.09.2020).

⁴⁴ Poland takes charge of NATO high readiness force. 30 Dec.2017. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_172334.htm (дата звернення: 08.09.2020).

1. NRF може розмістити штаб на 30 000 військовослужбовців за 30 днів. Але ми знаємо випадки, коли Росія розміщувала 100 000 військовослужбовців у контексті «позачергових навчань»⁴⁵.

2. NRF є спільним напрацюванням Альянсу, а отже будь-які рішення щодо цієї ініціативи мають бути погоджені усіма союзниками, а це може впливати на швидкість та мобільність військ.

3. Якщо знову ж таки порівнювати сили NRF з російськими військовими частинами, то кількість солдат NRF значно поступається РФ у кількісних показниках.

4. Відомим є той факт, що витрати на оборону у союзників за останні роки зменшується, а від цього напряму залежить готовність та ефективність військ НАТО у цілому.

З цих 4 коротких тверджень можемо зрозуміти, що після Уельського Саміту справді відбувся значний прорив у підході до оборонної політики НАТО, однак для правильного функціонування її нових елементів варто принаймні збільшити видатки на оборону в країнах-членах, і, можливо, намагатися підсилити сили НАТО у цілому (на рівні корпусів і дивізій), а не лише на рівні бригад (як VJTF).

Зрозуміло, що чинником, який найбільше вплинув на зміну оборонної концепції НАТО і призвів до погіршення партнерства з Росією стала анексія Кримського півострова, конфлікт на Сході України, збиття Малазійського боїнга MH17 проросійськими бойовиками та агресивні дії РФ у поєднанні з постійним нарощуванням військової сили на східних кордонах Північноатлантичного альянсу. Однак, варто розуміти, що ескалація відносин почалася не тільки у 2014 р., адже загальноновизнаним є факт порушення Росією основоположного акту відносин НАТО-Росії – Римської декларації.

⁴⁵ Brown D. Here's what we know about the reported 100,000 Russian troops going to NATO's borders. *Business Insider*. 2017. URL: <https://www.businessinsider.com/what-we-know-about-the-100000-russians-going-to-natos-borders-2017-8> (дата звернення: 26.09.2020).

Не менш важливим документом у питанні зміни оборонної політики НАТО є План дій НАТО у галузі готовності НАТО (RAP – Readiness Action Plan)⁴⁶, який передбачає посилення військової діяльності у східному регіоні Альянсу. Ці заходи запроваджуються з травня 2014 р. під назвою «Заходи із гарантування спокою». До того ж відбуваються зміни у силових структурах НАТО на тривалу перспективу під назвою «Заходи із адаптації». Заходи із адаптації мають на меті підвищити готовність і здатність до реагування сил Альянсу на сучасні виклики та загрози, зокрема, на південних і східних кордонах НАТО.

Заходи із гарантування спокою передбачають посилення військової присутності з метою гарантування спокою і забезпечення фактору стримування, насамперед у східній частині Альянсу, а також цілеспрямовані заходи на підтримку Туреччини, що запроваджуються з грудня 2015 р. Ця низка заходів була запроваджена НАТО у відповідь на агресивну політику Росії. В означених заходах взяли участь на той момент 28 країн – членів Альянсу, причому їх склад міг розширюватися або скорочуватися за потребою відповідно до поточної ситуації у галузі безпеки.

Заходи із гарантування спокою передбачають:

- Здійснення патрулювання повітряного простору винищувачами НАТО;
- Розгортання підрозділів сухопутних сил у східному регіоні Альянсу з метою проведення навчань і тренувань НАТО на основі ротації;
- Проведення спостережних польотів літаками раннього виявлення і контролю (літаки АВАКС) НАТО над територією східних держав-членів Альянсу, а також польоти літаків морського патрулювання уздовж східних кордонів НАТО;
- Активніше морське патрулювання у Балтійському, Чорному та Середземному морях із залученням постійно діючих угруповань ВМС НАТО

⁴⁶NATO's Readiness Action Plan. 2016.
 URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160627_1607-factsheet-rap-en.pdf (дата звернення: 19.09.2020).

і постійно діючих угруповань ВМС НАТО мінної протидії, проведення щорічних морських навчань BALTOPS у цьому регіоні;

- Окремі країни-члени Альянсу відрядили війська до Східної Європи для участі у навчаннях і тренуваннях на двосторонній основі;

Варто зазначити, що НАТО провела близько 300 навчань з тематики врегулювання криз і колективної оборони. Понад 100 із майже 300 навчань, що відбулися протягом 2015 р., були направлені на підтримку заходів із гарантування спокою⁴⁷.

Важливим результатом імплементації цього плану на сучасному етапі заступник Генерального секретаря НАТО з питань публічної дипломатії, посол Такан Илдем вважає «...посилену передову присутність НАТО, включаючи ротаційні розгортання чотирьох бойових груп у Польщі та трьох країнах Балтії, а також Адаптовану передову присутність на південно-східному кордоні Альянсу, включаючи збільшення військово-морської присутності і військових навчань в Чорному морі. На саміті в Брюсселі цього року лідери країн-членів НАТО погодилися на Ініціативу щодо готовності НАТО, так звану «Чотири по 30»⁴⁸. Однак, у зв'язку з пандемією, станом на 2020 рік ця ініціатива поки що не реалізована.

Заходи з адаптації передбачають зміни у силових структурах і потенціалі НАТО на тривалу перспективу, що мають на меті посилити здатність НАТО більш оперативно реагувати на надзвичайні ситуації, де б вони не виникали.

Ця частина плану передбачає:

- Підвищення здатності реагування і боєготовності Сил реагування НАТО (NRF). Варто відзначити, що у 2015 р. чисельність особового складу NRF зросла майже втричі – з тринадцяти до майже сорока тисяч осіб. NRF

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Трансформація НАТО – це зміцнення нашого сусідства. Інтерв'ю із заступником Генерального секретаря НАТО з питань публічної дипломатії, послом Таканом Илдемом. *UA: Ukraine Analytica*. 2018. Випуск 4 (14). С. 3-6. URL:https://ukraine-analytica.org/wp-content/uploads/UA_Analytica_4_2018_ua.pdf (дата звернення: 02.10.2020).

мають у своєму складі сухопутні, військово-морські і військово-повітряні підрозділи, а також Сили спеціального призначення. Можемо зробити висновок, що станом на 2020 р. час реагування NRF на загрози значно зменшився, тоді як ступінь їх мобільності суттєво зріс.

- У складі NRF діють нові сили швидкого реагування, так звані сили «Вістря спису» (Об'єднані оперативно-тактичні сили надзвичайно високого ступеня готовності) чисельністю майже 20 тисяч особового складу, з яких п'ять тисяч – підрозділи сухопутних військ. Ці сили нині є дієвими і готовими до розгортання протягом кількох днів будь-де. У червні 2015 р. сили «Вістря спису» взяли участь у перших в історії навчаннях, під час яких було випробувано їхню здатність до оперативних розгортань – «Благородний стрибок» (Noble Jump) у Польщі. Згодом їх було перевірено в дії у рамках навчань «Тризуб єдності» (Trident Juncture) і врешті акредитовано як складову NRF на 2016 рік. Наразі ми спостерігаємо, що підрозділи сил «Вістря спису» базуються у своїх відповідних країнах походження, але здатні здійснити розгортання, де це необхідно, для участі у навчаннях або операціях із врегулювання криз. На 2020 рік було заплановано наймасштабніші за останні 25 років навчання Trident Juncture у Норвегії під назвою Cold Response, які, однак, були скасовані через пандемію Covid-19⁴⁹.

- Керівництво і склад сил надзвичайно високого ступеня готовності й NRF змінюватиметься щороку на основі ротації. У 2016 р. силами «Вістря списа» керувала Іспанія. Велика Британія перебрала на себе командування у 2017 р. У 2020 р. NRF керує Польща⁵⁰. А надалі готовність керувати цими підрозділами висловили Франція, Німеччина, Італія і Туреччина.

Створення невеликих багатонаціональних штабів НАТО, так званих «Підрозділів інтеграції сил НАТО» (NFIU – NATO Force Integration Units), на території східних держав-членів (Болгарії, Естонії Угорщини, Латвії, Литви,

⁴⁹ Brzozowski A. Norway cancels military exercise, Pentagon cuts troops for Europe war games. *Euroactiv*. 2020. URL: <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/news/norway-cancels-exercise-pentagon-cuts-troops-for-europe-war-games/> (дата звернення: 23.10.2020).

⁵⁰ Польща як плацдарм для навчань НАТО. URL: <http://www.ispc.org.ua/archives/1719> (дата звернення: 17.09.2020).

Польщі, Румунії і Словаччини). Перші підрозділи інтеграції сил НАТО було створено у вересні 2015 р. Вони були укомплектовані 40 національними і міжнародними фахівцями. Їхнім завданням стало вдосконалення взаємодії і координації між підрозділами НАТО і національними збройними силами, а також підготовка і забезпечення навчань NRF та будь-яких можливих розгортань, у яких може виникнути потреба. Також було створено штаб багатонаціонального корпусу на північному сході в Щецині, Польща, та Багатонаціональний підрозділ Південний Схід у Бухаресті, Румунія. Крім того, було створено постійний штаб спільної групи логістичної підтримки⁵¹.

Напевно, найголовнішим результатом діяльності NFIU за 5 років стало вдосконалення механізму прийняття рішень НАТО, адже створення штаб-квартир у 8 країнах-учасниках ініціативи значною мірою допомагає мобілізувати війська швидше і ефективніше.

Ще однією ключовою подією для суттєвої модернізації вже існуючої стратегії на 2020 рік, став Саміт НАТО у Варшаві 2016 р. По суті, зустріч країн-членів НАТО у Варшаві стала концептуальним оформленням тих засад та принципів, що були сформовані та прописані у Стратегічній концепції НАТО (2010), Уельській Декларації (2014) та Плані дій НАТО на 2014 – 2018 рр. Результати цього саміту були відображені у відповідному Комюніке⁵².

Отож, пропонуємо розглянути та проаналізувати основні пункти підсумкової заяви країн-членів Альянсу, аби ґрунтовніше зрозуміти зовнішній вимір політики НАТО на найближчу перспективу.

По-перше, Росію віднесено до потенційних загроз НАТО, через її агресивні дії на кордонах Альянсу, тому що дії РФ принципово кидають виклик організації, спричиняють шкоду євроатлантичній безпеці та загрожують давній меті Альянсу – ціла Європа, вільна та мирна.

⁵¹ Readiness Action Plan. 23 Mar 2020. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_119353.htm (дата звернення: 12.10.2020).

⁵² Warsaw Summit Communiqué. 2014. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm (дата звернення: 15.10.2020).

У Варшавському Комюніке прямо сказано, що більше двох десятиліть НАТО прагне побудувати партнерські відносини з Росією, в тому числі за допомогою механізму Ради НАТО-Росія (NRC). Однак, діяльність та політика Росії щодо України призвели до порушення рівня стабільності та безпеки у регіональному та глобальному вимірах, до зміни характеру нових загроз та до зміни середовища безпеки в цілому. Хоча НАТО дотримується своїх міжнародних зобов'язань і надалі, Росія порушила цінності, принципи та зобов'язання, що лежать в основі відносин НАТО-Росія.

Насамперед, дестабілізуючими факторами є анексія Криму і підтримка Росією сепаратистів на Донбасі, однак, не менш важливим чинником погіршення відносин Росія-НАТО стали постійні порушення повітряного простору НАТО, агресивні дії у Чорному та Середземноморському морях, підтримка диктаторського режиму у Сирії з боку Росії тощо. Окрім деструктивної діяльності Росії, автори заяви також вказують на небезпеку, пов'язану з кіберзагрозами та тероризмом, що набув нових масштабів через активну діяльність ІДІЛ.

У комюніке відзначаються і позитивні зміни щодо економічної складової участі країн-членів Альянсу. У сукупності оборонні витрати союзників зросли в 2016 р. вперше з 2009 р. Всього за два роки більшість союзників призупинили або скасували зменшення витрат на оборону. Станом на 2020 р. п'ять союзників відповідають встановленим принципам НАТО, витрачати мінімум 2% свого ВВП на оборону. Десять союзників відповідають принципам НАТО і витрачають більше 20% свого оборонного бюджету для членства у НАТО⁵³. У заяві наголошується також і на важливості посилення Сил реагування НАТО (NRF), утворення Об'єднаної оперативної групи підвищеної готовності (VJTF), створенні багатонаціонального корпусу «Північний Схід»⁵⁴ у Польщі і штабу багатонаціональної дивізії «Південний

⁵³ Країни НАТО збільшили оборонні витрати на \$10 млрд. *Європейська правда*. 14.02.2017. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/02/14/7061632/> (дата звернення: 18.10.2020).

⁵⁴ Mission. URL: <https://mndne.wp.mil.pl/en/> (дата звернення: 16.10.2020).

Схід»⁵⁵ у Румунії. На саміті у Варшаві у 2016 р. члени Альянсу привітали імплементацію Плану дій – 2014 і домовились про подальше посилення стримуючої та оборонної позиції Альянсу за рахунок посиленої присутності на східному та південно-східному кордоні Альянсу.

Важливою складовою оборонної політики НАТО є протиракетна оборона Альянсу, у Комюніке Варшавського саміту наголошується на перших кроках її реалізації. Зокрема розміщення системи ПРО «Іджіс» (Aegis) на кораблях обладнаних американськими ракетами класу Standart у Іспанії⁵⁶, розміщення комплексу ПРО у Польщі та Румунії – «Іджіс Ешор» (Aegis Ashore)⁵⁷, встановлення комплексів «Патріот» (Patriot) та радіолокаційних станцій раннього сповіщення у Туреччині⁵⁸.

У спільній заяві також йдеться про те, що Альянс і надалі буде підтримувати спільну ініціативу спостереження та розвідки (JISR – Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance)⁵⁹. Окрім того, акцентується увага на створенні системи наземного спостереження НАТО (AGS – Alliance Ground Surveillance⁶⁰), яка почала діяти у 2017 р. Варто зазначити, що у 2020 р. уже завершилося розгортання розвідувальної системи НАТО⁶¹.

Також у документі наголошується на подальшій підтримці Афганістану у рамках оновленої місії «Рішуча підтримка» (Resolute Support Mission). Згадано про важливість спрямування зусиль для боротьби з піратством у рамках вже згаданої операції «Океанський щит» («Ocean Shield»). Відбулася заміна формату ще однієї морської операції. На змінну «Активним зусиллям»

⁵⁵ Kelly F. NATO launches new multinational division in Romania. *The Defence Post*. Oct 9, 2017. URL: <https://www.thedefensepost.com/2017/10/09/nato-romania-multinational-division-southeast/> (дата звернення: 30.09.2020).

⁵⁶ Spain-AEGIS Combat System. URL: <https://www.dsca.mil/press-media/major-arms-sales/spain-aegis-combat-system> (дата звернення: 23.09.2020). – Назва з екрану.

⁵⁷ Aegis Ashore ballistic missile defence system in Romania completes scheduled update. 09 Aug. 2019. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_168377.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 13.10.2020).

⁵⁸ NATO Patriot Mission in Turkey. URL: <https://shape.nato.int/ongoingoperations/nato-patriot-mission-in-turkey-> (дат звернення: 13.10.2020).

⁵⁹ Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance. 18 Jun. 2018. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_111830.htm (дата звернення: 02.10.2020).

⁶⁰ Alliance Ground Surveillance (AGS). Nov 25. 2019. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48892.htm (дата звернення: 12.09.2020).

⁶¹ НАТО завершує розгортання розвідувальної системи в Європі. *Ukrainian Military Pages*. 14.11.2020. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2020/11/alliance-ground-surveillance.html> (дата звернення: 17.10.2020).

(Operation Active Endeavour) прийшов «Морський вартовий» (Operation Sea Guardian).

Останній, але не менш важливий елемент комюніке Варшавського саміту – це визнання кіберпростору четвертим важливим «доменом» на рівні з трьома стандартними: морем, сушею і повітряним простором. Варшавський саміт підтвердив, що оборона і захист цього простору є ключовою частиною оборонної безпеки через вплив нових викликів та загроз⁶².

У статті О. Пошедіна, присвяченій адаптації НАТО до нових викликів, читаємо, що «...сьогодні триває робота з перетворення кіберпростору на сферу операцій НАТО, у тому числі за допомогою навчальної підготовки та навчань...», і що «...НАТО може використовувати національні кібернетичні можливості для своїх місій та операцій...»⁶³. Доречним є погодитися з думкою автора, адже наразі ми можемо спостерігати стійке функціонування технологічних засобів НАТО: веб-сайтів, серверів, платформ і кібер-центрів. Усе це дає змогу стверджувати, що з 2014 р. Альянс почав важливий етап «технологічної трансформації», який займає важливе місце і в новому проекті «НАТО-2030»⁶⁴.

Таким чином, можемо зробити висновок, що приводом до трансформації оборонної безпекової концепції НАТО з 2014 р. стали агресивні дії Російської Федерації проти України, впровадження на практиці концепції «гібридної війни», що втілилась у анексії Криму, підтримці сепаратистів на Донбасі, здійсненні кібератак на сервери урядових структур України тощо. Відбулася переоцінка пріоритетів стратегії НАТО.

Уельський саміт НАТО 2014 р. став відправною точкою у трансформації Стратегічної концепції НАТО (2010), що вперше зазнала корінних змін.

⁶² Nugashima J. An Alliance in Crisis – Lack of Interoperability . *International Information Network Analysis. The Sasakawa Peace Foundation*. URL: https://www.spf.org/iina/en/articles/nagashima_04.html (дата звернення: 13.09.2020).

⁶³ Пошедін О. Адаптація НАТО до нових викликів. Механізми державного управління. *Національна академія державного управління при Президенті України*. Київ, 2019. С.73-81. URL: [http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik_dums/2019/2019_04\(43\)/12.pdf](http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik_dums/2019/2019_04(43)/12.pdf) (дата звернення: 03.10.2020).

⁶⁴ Генеральний секретар дав старт «НАТО – 2030» для ще більшого зміцнення нашого міцного Альянсу. 08 Jun.2020. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_176193.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 23.09.2020).

Насамперед, було утворено ряд нових підрозділів, що здатні оперативно реагувати на загрозу та розгортатись у обмежені строки.

Не менш важливим документом у питанні зміни оборонної політики НАТО став План дій НАТО у галузі готовності НАТО (RAP – Readiness Action Plan), який зумовив посилення військової діяльності у східному регіоні Альянсу. Ці заходи запроваджуються з травня 2014 р. під назвою «Заходи із гарантування спокою «Заходи із адаптації»».

Зустріч країн-членів НАТО у Варшаві та оприлюднення фінального Комюніке стали концептуальним оформленням тих засад та принципів, що були сформовані та прописані у Стратегічній концепції НАТО (2010), Уельській Декларації (2014) та Плані дій НАТО на 2014 – 2018 рр. Зокрема, Росію вперше віднесено до потенційних загроз НАТО через її агресивні дії на кордонах Альянсу. У комюніке задекларовано позитивні зміни щодо економічної складової участі країн-членів Альянсу. Останній, але не менш важливий елемент комюніке Варшавського саміту – це визнання кіберпростору четвертим важливим «доменом» на рівні з трьома стандартними: морем, сушею і повітряним простором.

Висновки до 1 розділу

Таким чином, проаналізувавши Стратегічну концепцію НАТО (2010) можемо дійти до наступного висновку. У перспективі на наступне десятиліття НАТО визначило ряд реальних та потенційних загроз, що на думку країн-членів могли б підірвати або вже частково вразили (безпекову та оборонну складові організації). До пріоритетів майбутнього напрямку роботи Альянсу включено 3 складові:

Коллективний захист – вже традиційна складова, що зумовлює принцип допомоги один одному у разі нападу на одну з країн-учасниць Альянсу. Кризовий менеджмент – цим пунктом було передбачено проведення Альянсом міжнародних операцій різного формату. Кооперативна безпека: у перспективі реалізації Стратегічної концепції передбачено залучення країн-партнерів для

спільного контролю над різними типами загроз та участі в їх ліквідації, проведення спільних операцій та започаткування спільних проєктів.

Таким чином, організація зробила спробу оточити себе якомога більшою кількістю партнерів для створення додаткового кола зовнішнього захисту НАТО. Механізм залучення цих партнерів був чітким та прозорим: підтримка зв'язків вже з існуючими партнерами (ЄС, НАТО, ОБСЄ), розбудова відносин через програми (Рада НАТО-Росія, Комісія НАТО-Україна) та проведення політики відкритих дверей.

Короткостроковими та довгостроковими стратегіями втілення завдань Організації стали:

- питання зміни формату місії у Афганістані;
- проведення реформування організації;
- побудова ефективної протиракетної оборони.

Уже в 2012 р. на Чиказькому саміті було остаточно надано пріоритет для вищезазначених ініціатив, узгоджено їх подальшу реалізацію, однак справжнім приводом до трансформації оборонної безпекової концепції НАТО з 2014 р. стали агресивні дії Російської Федерації проти України, впровадження на практиці концепції «гібридної війни», що втілилась у анексії Криму, підтримці сепаратистів на Донбасі, здійсненні кібератак на сервери урядових структур України тощо. Відбулася переоцінка пріоритетів стратегії НАТО. Було надано негативну оцінку діям РФ, разом з тим для Альянсу було необхідно зробити переоцінку двосторонніх відносин, перейти від політики партнерства до стримування.

Уельський саміт НАТО 2014 р. став відправною точкою у трансформації Стратегічної концепції НАТО (2010), що вперше зазнала корінних змін. Насамперед, було утворено ряд нових підрозділів, що здатні оперативно реагувати на загрозу та розгортатись у обмежені строки. Це, зокрема, ініціативи Великої Британії та Німеччини: Об'єднані експедиційні сили (JEF – Joint Expeditionary Force) та Рамкова концепція націй (FNC – the Framework Nations Concept). Революційним стало рішення країн-членів про створення у

складі Сил реагування НАТО нових підрозділів, які зможуть швидко реагувати на виклики та загрози. Як їх частину створено Об'єднану оперативну групу підвищеної готовності (VJTF - Very High Readiness Joint Task Force), яка зможе розгорнутись протягом декількох днів з метою реагування на виклики, що виникають – особливо на периферії території НАТО.

Не менш важливим документом у питанні зміни оборонної політики НАТО став План дій НАТО у галузі готовності НАТО (RAP – Readiness Action Plan), який зумовив посилення військової діяльності у східному регіоні Альянсу. Зустріч країн-членів НАТО у Варшаві та оприлюднення фінального Комюніке стали концептуальним оформленням тих засад та принципів, що були сформовані та прописані у Стратегічній концепції НАТО (2010), Уельській Декларації (2014) та Плані дій НАТО на 2014 – 2018 рр. Зокрема, Росію вперше віднесено до потенційних загроз НАТО, через її агресивні дії на кордонах Альянсу. Вперше оприлюднено реальні результати по реалізації системи ПРО, окреслено новий порядок та арсенал завдань місії НАТО в Афганістані. Останній, але не менш важливий елемент комюніке Варшавського саміту – це визнання кіберпростору четвертим важливим «доменом» на рівні з трьома стандартними: морем, сушею і повітряним простором.

Отже, відповідно до вже згаданих документів, варто підтвердити думку, що моментом зміни підходів НАТО до існуючих та потенційних загроз став 2010 р., коли була прийнята Стратегічна концепція НАТО 2010 р., однак суттєву трансформацію діяльності Альянсу спостерігаємо тільки з 2014 р., що зумовлено актом агресії Росії проти України. Цей ключовий момент призвів не тільки до зміни засадничих принципів оборони та безпеки НАТО, але і до їх втілення на практиці у 4-х «доменах»: на суші, морі, повітряному та кіберпросторі.

РОЗДІЛ 2. ПІДТРИМКА МИРУ ЯК ОДИН З ОСНОВОПОЛОЖНИХ НАПРЯМКІВ «СТРАТЕГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ НАТО» НА 2010 – 2020 РР.

2.1. Європейський напрямок НАТО у підтримці миру

Друга та третя частина Стратегічної концепції НАТО (2010): (Кризовий менеджмент та Кооперативна безпека) визначають важливість здійснення НАТО підтримки миру та стабільності, і наголошують на важливості залучення партнерів з позаблоковим статусом до цих ініціатив. Альянс проводить місії різного характеру та на різних стадіях реалізації як у межах власних кордонів так і поза ними, постійно підлаштовуючись під мінливість сучасного світу, намагається вчасно реагувати на нові виклики та загрози і таким чином трансформувати власну оборонну політику.

*Місія КФОР (KFOR) у Косово*⁶⁵. Міжнародні сили підтримки миру у Косово були створені відповідно до резолюції Ради Безпеки ООН № 1244⁶⁶ 12 червня 1999 р. Цією резолюцією були передбачені обов'язки місії КФОР під проводом НАТО, а саме:

- перешкоджання поновленню бойових дій, гарантування припинення вогню;
- демілітаризація Визвольної Армії Косово⁶⁷ та інших мілітарних груп, зокрема косівських албанців;
- створення безпечних умов для переміщення біженців, підтримка належної гуманітарної ситуації, медична допомога постраждалим;
- моніторинг та ліквідація транскордонної пропаганди;
- нагляд за розмінуванням, здійснення за необхідності прикордонного контролю;

⁶⁵ КФОР (Kosovo Force, KFOR) — міжнародні сили під керівництвом НАТО, відповідальні за забезпечення стабільності в Косово, створені у 1999 р.

⁶⁶ Резолюція 1244 (1999), ухвалена Радою Безпеки на її 4011 засіданні. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_309#Text (дата звернення 16.11.2020).

⁶⁷ Армія визволення Косово – албанське збройне формування, що відстоювало самостійність Косово від Федеративної Республіки Югославії у 90-их рр. XX ст.

- створення системи управління, органів місцевої влади, судової та правоохоронної системи;

- забезпечення безпечного пересування своїх сил та персоналу інших міжнародних організацій.

Першочергово до місії КФОР було залучено 50-тисячний контингент військ НАТО та країн-партнерів під єдиним командуванням. Першим командувачем сил КФОР став британський генерал-лейтенант Майкл Девід Джексон. Поступово ситуація у регіоні поліпшилася, війська КФОР почали передавати контроль над територією поліції Косово⁶⁸ та місцевій адміністрації, а відтак відпала потреба в утриманні такої кількості військ, розпочалася трансформація та поступове зменшення військового контингенту під егідою НАТО. Зокрема, на кінець 2003 р. кількість військ була скорочена до 17,5 тис. ос.

У 2009 – 2010 рр. міністри оборони НАТО домовились про чергове скорочення, а відтак кількість військових контингенту на кінець 2010 р. сягнула 10,2 тис. ос., а на початок 2011 р. – 5 тис. Сьогодні чисельність сил КФОР становить менше 3,5 тис. під командуванням італійського генерал-майора Франко Федерічі. НАТО прагнуло зменшити свою військову присутність у Косово, а отже і фінансові витрати на місію. Поліційна функція КФОР поступово передавалась поліції Косово, а оборонна – Силам безпеки Косово⁶⁹. Створювались дорадчі органи підтримки. Одним з таких органів є Комісія з питань консультивання та зв'язку НАТО (NATO Advisory and Liaison Team, NALT) створена у 2017 р., шляхом злиття Команди зв'язку та Дорадчої групи (NATO Liaison and Advisory Team – NLAT)⁷⁰. Вона відіграла важливу роль у формуванні Сил безпеки Косово та наданні консультацій для місцевої влади у питаннях логістики, закупівель, фінансів та менеджменту. Таким чином, відбулась трансформація оборонної політики НАТО, перехід від

⁶⁸ Поліція Косово – поліцейський правоохоронний орган Косово, утворений у 1999 р.

⁶⁹ Сили безпеки Косово – це підрозділ швидкого реагування, створений у 2008 р., який відповідає за безпеку у Республіці Косово і захист цивільного населення на території країни та за її межами.

⁷⁰ NATO's role in Kosovo. 16 Nov. 2020. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48818.htm# (дата звернення 20.11.2020).

ведення активних бойових дій до тактики стримування, контролю та підтримки.

Продовжуючи тему трансформації КФОР зауважимо, що за роки свого існування ці сили зазнали декількох реструктуризацій. Зокрема, у 2005 р. Північноатлантична рада⁷¹ ухвалила рішення про трансформацію КФОР. Причиною таких змін стала потреба у введенні менших за своїм масштабом військових операцій з використанням більш мобільних підрозділів швидкого реагування. Тому 4 багатонаціональні батальйони було замінено на 5 багатонаціональних тактичних груп (Multinational Task Forces) з метою збільшення мобільності та можливості швидкого переміщення між секторами Косово⁷². Чергова зміна відбулася у 2010 р., 5 багатонаціональних тактичних груп було змінено на 5 багатонаціональних бойових груп (Multinational Battle Groups), відтак у 2011 р., кількість груп скоротилась до двох⁷³. У серпні 2019 р. з двох багатонаціональних бойових груп було утворено регіональне командування (Regional Commands) з поділом на регіональне командування Схід (Regional Command-East, RC-E), розташоване на найбільшій американській базі у Косово – таборі Бонстіл (Camp Bondsteel)⁷⁴ та регіональне командування Захід (Regional Command-West, RC-W), розташоване у таборі Вілладжіо Італія (Camp Villaggio) поблизу міста Пек⁷⁵.

Перебування НАТО в Косово є стратегічною потребою, оскільки це гарантія миру, безпеки, стабільності та демократизації регіону. КФОР є єдиною силою, яка може гарантувати вирішення проблем у регіоні. КФОР підтримувало і продовжує підтримувати встановлення довготривалого миру, створення демократичних інститутів та створення міжнаціональної довіри, а

⁷¹ Північноатлантична рада – основний орган прийняття політичних рішень Організації Північноатлантичного договору, що складається з постійних представників від країн-членів.

⁷² Kosovo Force (KFOR). How did it evolve? 20 Feb. 2008. URL: <https://web.archive.org/web/20110605181328/http://www.nato.int/issues/kfor/evolution.html> (дата звернення 20.11.2020). – Назва з екрану.

⁷³ Brajshori M. *US troops to guard Kosovo's border*. Southeast European Times. 29.12.2010. URL: https://web.archive.org/web/20121103011449/http://setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2010/12/29/feature-02 (дата звернення 20.11.2020).

⁷⁴ Regional Command-East (RC-E). URL: <https://jfcnaples.nato.int/kfor/rc-east> (дата звернення 20.11.2020).

⁷⁵ Regional Command-West (RC-W). URL: <https://jfcnaples.nato.int/kfor/page185725355.aspx> (дата звернення 20.11.2020).

також забезпечення спільного майбутнього для всіх громадян Косово. На сьогодні у місії KFOR задіяні контингенти 28 країн (див. Додаток 3).

Повітряне патрулювання НАТО. Повітряне патрулювання НАТО (NATO Air Policing) – це спільна оборонна місія з метою забезпечення цілісності повітряного простору, що передбачає цілодобове повітряне патрулювання ВПС країн-членів над територією Альянсу для виявлення, фіксації та попередження фактів порушення повітряного простору цивільними та військовими літаками. Ця система виникла ще на початку 60-х рр. минулого століття та передбачала принцип комбінованої оборони: 50% захисту брала на себе одна з країн НАТО за рахунок національних резервів, інші 50% покривав Альянс.

Контроль за реалізацією повітряного патрулювання здійснює Повітряне командування об'єднаних сил (Allied Air Command, AIRCOM), що базується у Рамштайні, Німеччина. Окрім цього, існує ще два центри повітряних операцій (Combined Air Operations Centres, CAOCs): перший (контролює повітряний простір на південь від Альп) у Торехоні, Іспанія, а інший (контролює повітряний простір на північ від Альп) у Юдемі, Німеччина⁷⁶.

Окремі країни, такі як Албанія, Ісландія, Словенія, Чорногорія, Естонія, Латвія та Литва не мають достатніх власних сил ВПС для забезпечення безперервного повітряного патрулювання своєї території. Тому країни, що мають більший та потужніший військовий повітряний флот беруть цю функцію на себе. У 2004 р. у Литві на авіабазі Шауляй було організовано почергове базування авіагруп з 17 країн-членів Альянсу. Того ж року було організоване спільне повітряне патрулювання повітряного простору Словенії Італією та Угорщиною, а у 2009 р. повітряний простір Албанії почали охороняти Італія та Греція. У 2017 р. Бельгія, Нідерланди та Люксембург домовились про спільне патрулювання своєї території⁷⁷.

⁷⁶ Air policing: securing NATO airspace. May. 2018. 2020. URL:https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132685.htm (дата звернення 20.11.2020).

⁷⁷ NATO Air Policing URL:<https://shape.nato.int/page142085426.aspx> (дата звернення 20.11.2020).

Внаслідок російської агресії проти України, НАТО здійснила суттєву трансформацію своїх ВПС у Балтії та Ісландії та розпочала ретельніше патрулювання своїх східних та північних кордонів. Повітряні сили НАТО у цих регіонах були залучені до ініціативи швидкого реагування (Quick Reaction Alert, QRA). Метою цієї ініціативи є відстеження та супровід російських стратегічних бомбардувальників, що порушують повітряний простір країн Альянсу та вдаються до провокацій. Ще одним пунктом базування спільних авіагруп у Балтії стала авіабаза Емарі в Естонії, відкрита у квітні 2014 р. За місяць до відкриття США посилили свою присутність у Балтії додатковими 6 літаками (винищувачі F-15)⁷⁸. У травні 2014 р. патрулювання над Балтією розпочали 12 літаків Польщі та Данії.

На сьогодні небо над Балтією контролюють 4 італійські літаки Тайфун⁷⁹. Система патрулювання відбувається наступним чином: 2 літаки постійно чергують у небі, 2 перебувають у резерві.

На відміну від країн Балтії, Ісландія не запросила постійного базування ВПС на своїй території, патрулювання над цією країною відбувається тричі на рік, з середнім терміном 2-3 тижні, у 2020 р. патрулювання над островом здійснюють ВПС США у складі 6 літаків F-15, що базуються у Кефлавіку⁸⁰.

Агресивними стали дії Росії і у Чорноморському регіоні. Зокрема, 30 серпня 2020 р. стався черговий інцидент за участі ВПС Росії та НАТО, коли 2 американські стратегічні бомбардувальники Боїнг В-52 «Стратофортресс», були перехоплені російськими винищувачами над нейтральними водами⁸¹. Утім Альянс зміг швидко адаптуватися до таких викликів та мобілізувати своїх партнерів з метою стримування агресивних дій Російської Федерації.

⁷⁸6 F-15s, KC-135 to augment NATO mission in Baltics. 2014. URL: <https://www.af.mil/News/Article-Display/Article/473483/6-f-15s-kc-135-to-augment-nato-mission-in-baltics/> (дата звернення 15.11.2020).

⁷⁹The Italian Typhoons Supporting NATO Baltic Air Policing in Lithuania Intercept A Russian Il-20M ELINT Aircraft. Sep 12. 2020. URL: <https://theaviationist.com/2020/09/12/the-italian-typhoons-supporting-nato-baltic-air-policing-in-lithuania-intercept-a-russian-il-20m-elint-aircraft/> (дата звернення 19.11.2020).

⁸⁰F-15s out of Lakenheath patrol the skies above Iceland. Oct 13. 2020. URL: <https://www.stripes.com/news/f-15s-out-of-lakenheath-patrol-the-skies-above-iceland-1.648384> (дата звернення 20.11.2020).

⁸¹US says Russian military conducted unsafe intercept of B-52 over Black Sea. *AirForceTimes*. URL: <https://www.airforcetimes.com/news/your-air-force/2020/08/30/us-says-russian-military-conducted-unsafe-intercept-of-b-52-over-black-sea/> (дата звернення 20.11.2020).

Ключову роль у цьому зіграла і Україна. 4 вересня 2020 р. стратегічні бомбардувальники Боїнг В-52 «Стратофортресс» перетнули кордон України, та через її територію здійснили патрулювання узбережжя Азовського моря у супроводі українських винищувачів Су-27 та Міг-29⁸². Ця місія мала місце 14 вересня⁸³ та 23 вересня⁸⁴ ц.р. з метою здійснення патрулювання до акваторії Чорного моря. На своїй сторінці у Фейсбук Генеральний штаб збройних сил України повідомив, що патрулювання мало плановий характер для досягнення взаємосумісництва країн НАТО та партнерів. Ймовірно що така співпраця у сфері колективної безпеки продовжиться й надалі⁸⁵.

Співпраця НАТО та Грузії. На думку науковців з Нижньгородського університету Д. Леушкіна та Д. Сухіашвілі, у співпраці НАТО та Грузії простежується три етапи трансформації:

Перший етап співпадає з правлінням президента Е. Шеварднадзе (1995 – 2003 рр.), коли сторони зробили перші, досить поверхневі кроки, що заклали фундамент взаємин Тбілісі і Брюсселя. Після «революції троянд» 2003 р., з приходом до влади М. Саакашвілі, почався другий етап, коли відносини між Грузією і Північноатлантичним альянсом істотно розширилися і поглибилися. Третій етап настав з 2012 р. Це період керівництва прем'єр-міністра Грузії Б. Іванішвілі⁸⁶.

На нашу думку, ключовою подією, після якої розпочався новий відлік трансформації відносин між Грузією та НАТО, став саміт НАТО у Бухаресті 2008 р. Декларація саміту затвердила готовність Альянсу бачити Грузію

⁸² Американські стратегічні бомбардувальники В-52 вперше пролетіли над Україною. *АрміяINFORM*. 04.09.2020. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/09/amerykanski-strategichni-bombarduvalnyky-b-52-vpershe-proletily-nad-ukrayinoyu/> (дата звернення 20.11.2020).

⁸³ Три американські бомбардувальники ввійшли у повітряний простір України. *Українська Правда*. 14.09.2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/09/14/7266358/> (дата звернення 19.11.2020).

⁸⁴ Військові американські літаки пролетіли над Україною. *УНІАН*. 23.09.2020. URL: <https://www.unian.ua/weapons/bombarduvalniki-ssha-proletili-nad-kiyevom-foto-video-ostanni-novini-11156615.html> (дата звернення 15.11.2020).

⁸⁵ Генеральний штаб ЗСУ. URL: <https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/1702919469877303/> (дата звернення 16.11.2020).

⁸⁶ Леушкин Д.В., Сухиашвили Д.Т. Эволюция и основные этапы отношений Грузии и НАТО. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Политологические науки. Н. Новгород. 2019. С. 38-43. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/evolyutsiya-i-osnovnyye-etapy-otnosheniy-gruzii-i-nato> (дата звернення 20.11.2020).

членом своєї організації: «НАТО схвалює євроатлантичні прагнення щодо членства в НАТО України та Грузії. Сьогодні ми дійшли згоди, що ці держави стануть членами НАТО. Обидві країни зробили цінні внески в операції Альянсу. Ми схвалюємо демократичні реформи в Україні та Грузії та з нетерпінням очікуємо на проведення вільних та чесних парламентських виборів в Грузії в травні. ПДЧ⁸⁷ буде наступним кроком для України та Грузії на їх шляху до членства»⁸⁸. Наслідком поглиблення такої співпраці стали агресивні дії Росії, військова інтервенція у Грузію та визнання Абхазії та Південної Осетії окремими республіками⁸⁹. На думку грузинського фахівця з конфліктології однією з головних цілей акції проти Грузії 2008 р. було запобігання розширенню НАТО, що є чітким свідченням негативного ставлення Росії до Заходу⁹⁰. Світова спільнота засудила агресію РФ, тодішній генеральний секретар НАТО Яап де Гооп Схеффер висловив свою стурбованість через дії Росії⁹¹. На підтримку Грузії у вересні 2008 р. було створено Комісію Грузія-НАТО, в рамках якої продовжилась двостороння співпраця⁹².

У грудні 2012 р. на зустрічі міністрів закордонних справ НАТО в штаб-квартирі Альянсу в Брюсселі, союзники прийняли комюніке, в якому Грузія, поряд з колишньою югославською Республікою Македонією, Чорногорією та Боснією і Герцеговиною названа країною-аспірантом НАТО. На саміті в Уельсі 2014 р. замість очікуваного Плану дій для членства Грузія отримала пакет дій щодо подальшої співпраці (Substantial NATO-Georgia Package,

⁸⁷ «План дій щодо членства в НАТО» – є програмою дій для країн кандидатів у члени організації.

⁸⁸ Декларація Бухарестського саміту. 03 Apr. 2008. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natolive/official_texts_8443.htm (дата звернення 19.11.2020).

⁸⁹ 2008 Georgia Russia Conflict Fast Facts. *CNN World*. 31 March. 2020. URL: <https://edition.cnn.com/2014/03/13/world/europe/2008-georgia-russia-conflict/index.html> (дата звернення 15.11.2020).

⁹⁰ 12 Years On From Russia's Military Aggression Against Georgia. 14 Aug. 2020. URL: <https://icds.ee/en/12-years-on-from-russias-military-aggression-against-georgia/> (дата звернення 16.11.2020).

⁹¹ Statement by the NATO Secretary General on events in South Ossetia. 11 Aug. 2008. URL: <https://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-100e.html> (дата звернення 20.11.2020).

⁹² Framework document on the establishment of the NATO-Georgia Commission. 16 Sep. 2008. URL: <https://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-114e.html> (дата звернення 17.11.2020).

SNGP)⁹³, а також отримала статус партнера з розширеними можливостями НАТО. Таким чином, попри ненадання чіткого плану дій щодо вступу, підвищення статусу Грузії як партнера НАТО дозволило розпочати ширшу співпрацю та започаткувати нові ініціативи.

План SNGP (The Substantial NATO-Georgia Package) започаткував спільні проекти у таких напрямках: розбудова системи ПВО Грузії, кризовий менеджмент, безпека на морі, кіберзахист, навчальний процес. Спільний центр підготовки (Joint Training and Evaluation Center, JTEC) став наслідком реалізації плану SNGP. JTEC – це спільний навчальний центр НАТО-Грузія, що був відкритий у 2015 р., неподалік Тбілісі. Він забезпечує широкий спектр навчальних можливостей для збройних сил Грузії.

На сьогодні JTEC підготував більше 20 тис. військовослужбовців, включаючи військових, котрі беруть участь у Місії рішучої підтримки в Афганістані. Також співробітники JTEC надали підтримку у підготовці та проведенні спільних навчань, зокрема: NATO-Georgia Exercise 2016 та NATO-Georgia Exercise 2019. Ще одним яскравим прикладом подальшої трансформації та поглиблення відносин між НАТО та Грузією стало відкриття у 2016 р. Школи оборонного інституційного будівництва (Defence Institution Building School, DIB School). Цей навчальний заклад вже встиг підготувати більше п'яти тисяч фахівців за стандартами НАТО⁹⁴.

29 вересня 2020 р. Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг закликав Грузію використовувати всі можливості для наближення та прискорення підготовки до членства. Столтенберг наголосив, що на початку цього року члени Альянсу домовились про подальше зміцнення партнерства між НАТО та Грузією⁹⁵. Така постійна підтримка Альянсу свідчить, що

⁹³ Substantial NATO-Georgia Package. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_02/20170221_1702-georgia-sngp-factsheet-en.pdf (дата звернення: 16.11.2020).

⁹⁴ Four Year Anniversary of Defence Institution Building School. 28 Jun. 2020. URL: <https://dibs.mod.gov.ge/EN/news/136> (дата звернення 20.11.2020).

⁹⁵ Генсек НАТО закликав Грузію прискорити підготовку до членства в Альянсі. *Європейська правда*. 29.09.2020. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/09/29/7114813/> (дата звернення 15.11.2020).

успішна трансформація відносин буде продовжуватись і надалі, проте поки без чіткої вказівки термінів вступу Грузії до НАТО.

НАТО і Росія. Якщо навіть не вдаватися до ретроспективного аналізу, який би виявив, що від моменту здобуття незалежності, РФ перебувала у ситуації стратегічного чи хоча б перспективного партнерства з НАТО доволі рідко, то вже можна зробити висновок, що це два гравці, позиції яких частіше були протилежними, ніж навпаки. Все ж до 2014 р. таки можна спостерігати спроби двосторонньої взаємодії, зокрема на основі Ради Росія-НАТО (NRC – NATO-Russia Council)⁹⁶.

Ще у 2010 р. відбулася вже третя, але дуже важлива зустріч NRC у Лісабоні. На ній була прийнята спільна заява: «Росія і НАТО готові співпрацювати разом заради досягнення справжнього стратегічного партнерства». Тоді ж були ухвалені важливі рішення:

- Підтвердження спільного прагнення стабілізації ситуації в Афганістані;
- Готовність відновити спільну діяльність у галузі протиракетного захисту;
- Ухвалення програми колективної безпеки у XXI ст.⁹⁷

Десять років тому Росія і НАТО справді були готові співпрацювати і йти на зближення. Однак, уже за 4 роки, у зв'язку з актом агресії Росії в Україні, відбувається трансформація відносин.

На Уельському Саміті НАТО у 2014 р. союзники одностайно засудили військове втручання Росії в Україну, погодилися визнати анексію Криму незаконною, а також підтримали санкції ЄС введені проти Росії. Саме на цьому саміті союзники вперше визнали, що Росія порушила Римську

⁹⁶ NATO-Russia Council. 23 Mar. 2020. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50091.htm (дата звернення: 21.10.2020).

⁹⁷ НАТО і Росія стали на шлях стратегічного партнерства. 20.11.2010. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_68876.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 30.09.2020).

Декларацію⁹⁸, і що подальша співпраця Альянсу з РФ залишається під загрозою⁹⁹.

Після Уельського Саміту 2014 р., чергове декларування погіршення відносин з Росією відбулось підчас Варшавський Саміт НАТО 2016 р., на якому РФ вперше було проголошено агресором, який потребує стримування¹⁰⁰. На порядку денному Варшавського саміту була розробка політики протидії гібридним загрозам.

На саміті у Варшаві в липні 2016 р. лідери НАТО чітко дали зрозуміти, що відносини Альянсу з Росією можуть покращитися пропорційно до чітких і конструктивних змін у діях Росії – таких, що демонструють відповідність міжнародному праву та міжнародним зобов'язанням Росії. До цього часу НАТО і Росія не можуть повернутися до «звичайного стану справ». Тим не менше, канали для спілкування залишаються відкритими, оскільки Рада НАТО-Росія – важлива платформа для діалогу (з 2014 по 2016 рр. не працювала). Шість зустрічей було проведено з квітня 2016 р. по жовтень 2017 р. та дев'ять до березня 2019 р. НАТО і Росія також підтримують відкриті військові лінії зв'язку¹⁰¹.

Варто сказати, що певною передумовою роботи саміту стала оновлена «Військова стратегія США» у Європі, опублікована у 2015 р. До неї було включено «попередження проти російської агресії» як один з головних пріоритетів, тоді як решта 5 передбачали зміцнення НАТО як союзу та підтримку стратегічного партнерства з США. Згідно зі стратегією, Росія залишається викликом для союзників та партнерів Альянсу¹⁰².

⁹⁸ Римська Декларація – документ, що регулює відносини Росія-НАТО, який був ухвалений на Римському Саміті НАТО 2002 р.

⁹⁹ Wales Summit Declaration. 2014. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 18.09.2020).

¹⁰⁰ Warsaw Summit Communiqué. 2016. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm (дата звернення: 30.10.2020).

¹⁰¹ NATO-Russia Relations: The Background. 2017. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_11/20171107_1711-NATO-Russia_en.pdf (дата звернення: 26.10.2020).

¹⁰² Tilghman A. Russian aggression a top concern in U.S. European Command's new military strategy. *Military Times*. 26 Jan. 2020. URL: <https://www.militarytimes.com/2016/01/26/russian-aggression-a-top-concern-in-u-s-european-command-s-new-military-strategy/> (дата звернення: 14.10.2020).

Наступним кроком погіршення відносин Росія-НАТО можна вважати той факт, що у грудні 2018 р. міністри закордонних справ НАТО підтримали звинувачення США у порушенні Москвою Договору між СРСР та США про ліквідацію ракет середньої та малої дальності (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty, INF)¹⁰³. НАТО закликала Москву виконувати домовленості, тоді як Росія заперечувала будь-які порушення, незважаючи на відверті докази того, що вона розробила нову зброю. Як наслідок, США 1 лютого 2019 р. призупинили виконання своїх зобов'язань за Договором INF. Того ж дня Північноатлантична рада опублікувала заяву, в якій підтримала рішення США¹⁰⁴.

Можемо зробити висновок, що у НАТО свідомі того, що від Росії можна очікувати ядерного удару, до якого треба бути готовим. Тобто може бути у будь-який момент задіяна стаття 5 Вашингтонського договору. І, хоча, Україна не є союзником НАТО і дія Договору на неї не поширюється, однак такий політичний крок НАТО дав Україні можливість інтенсифікації діалогу щодо членства в НАТО.

У контексті двосторонніх відносин варто також проаналізувати Лондонський Саміт НАТО 2019 р. Напередодні всередині НАТО стався певний розкол: президент Франції Е. Макрон став рішуче вимагати чітких стратегічних переговорів всередині Альянсу та сказав, що Росія більше не є суперником НАТО, що викликало обурення з боку союзників. Однак, попри подібні заяви сам Саміт пройшов доволі успішно, держави-члени прийняли рішення і надалі прикладати спільних зусиль для боротьби із сучасними загрозами¹⁰⁵.

Згадуючи інші країни у контексті відносин РФ-НАТО, варто сказати, що країни-члени НАТО послідовно висловлюють свою повну підтримку

¹⁰³Nato accuses Russia of breaking nuclear missile treaty. *BBC News*. Dec 4. 2018. URL: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-46443672> (дата звернення: 28.10.2020).

¹⁰⁴ Statement on Russia's failure to comply with the Intermediate-Range Nuclear Forces (INF) Treaty. 01 Feb. 2019. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_162996.htm (дата звернення: 19.09.2020).

¹⁰⁵ London Declaration. 2019. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm (дата звернення: 25.10.2020).

територіальної цілісності Молдови та Грузії, що відбувається в межах їх міжнародно-визнаних кордонів, закликаючи Росію вивести свої сили з сепаратистських регіонів Абхазії, Південної Осетії та Придністров'я. Крім того, Альянс засудив військову діяльність Кремля вздовж своїх кордонів, стверджуючи, що вона дестабілізує євроатлантичну безпеку, серед яких були першочергово приховані навчання, проведені в безпосередній близькості до кордонів Альянсу, навмисне порушення повітряного простору членів НАТО та масштабні маневри, під час яких російські збройні сили відпрацьовували сценарії конфлікту з НАТО. Також союзники НАТО вказали, що загрозу євроатлантичній безпеці становить невійськова діяльність Кремля, зокрема, гібридна війна, втручання у вибори інших держав та проведення кібератак і дезінформаційних кампаній¹⁰⁶.

Таким чином, ми бачимо, що у період з 2014 по 2019 рр. зі сторони НАТО відбувалася суттєва зміна: організація нарешті визнала РФ як загрозу. За цей час ми можемо простежити певну послідовність політики членів НАТО у контексті співпраці з РФ. Однак, дослідження відносин було би неповним без аналізу цієї ситуації з погляду Росії.

Опублікована у 2010 р. російська воєнна доктрина уже показала Альянс як «...серйозну зовнішню загрозу державній безпеці, наголошуючи, що НАТО прагне надати собі глобальні функції, що призведе до порушень міжнародного права». Найбільшою загрозою для Росії, як зазначається, є розширення НАТО через країни Центральної та Східної Європи¹⁰⁷. Нова військова доктрина підписана президентом Росії В. Путіним 25 грудня 2014 р.¹⁰⁸ Останні рішення щодо оновлення її положень були прийняті влітку 2013 р., що підтверджує

¹⁰⁶ Kovac M. NATO-Russia Relations. Report 145 PNCD. NATO P A. 13 Oct. 2019. URL: <https://www.nato-pa.int/downloadfile?filename=%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2F201911%2FREPORT%20145%20PCNP%2019%20E%20rev.%201%20fin%20-%20NATO-RUSSIA%20RELATIONSA%20SNAPSHOT.pdf> (дата звернення: 10.10.2020).

¹⁰⁷ Военная доктрина Российской Федерации. 05.02.2010. URL: <http://kremlin.ru/supplement/461> (дата звернення: 17.09.2020).

¹⁰⁸ Военная доктрина Российской Федерации (в редакции от 2014 г.). 2014. URL: https://www.mid.ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkV6BZ29/content/id/589760 (дата звернення: 17.09.2020).

розробку цього документу як відповідь на кризу в двосторонніх відносинах з НАТО та Росією після анексії Криму.

Реакція Росії на Лондонський саміт НАТО 2019 р. незмінна: НАТО – це загроза для Росії. Однак, виступаючи тоді ж перед військовими в Сочі у той же період, коли у НАТО проводили саміт, В. Путін зауважив, що попри ворожість сторін у спільного інтересу до гарантування безпеки є шанс на перемогу¹⁰⁹. Росії потрібна буферна зона дружніх або залежних держав навколо неї, щоб бути в безпеці. Відповідно, діяльність НАТО в регіоні розглядається, насамперед, як спроба схилити ці країни на свій бік і тим самим підірвати претензії Москви на регіональне лідерство.

Проаналізувавши усе сказане вище, можна зробити такий висновок щодо двостороннього співробітництва. Зараз все ще працює формат Ради Росія-НАТО, хоча він і не надто результативний. Практично вся цивільна та військова співпраця в рамках ANP з Росією була призупинена з квітня 2014 р. у відповідь на військове втручання Росії та агресивні дії в Україні, а також незаконну окупацію та анексію Криму, які союзники по НАТО відкрито засуджують.

Втім канали політичного та військового спілкування залишаються відкритими для обміну інформацією з проблемних питань. Так, з 2016 р. відбулося 10 засідань Ради. Їх головними векторами роботи стали: боротьба з тероризмом, піратством, кіберзлочинністю, ліквідація наслідків природних катаклізмів тощо. Такий формат співпраці все ж не можна визнати успішним, тому що теми для розгляду – широкі, вони ніколи не зачіпають питань Афганістану, України, Сирії, і, відповідно, цей формат не можна назвати ключовим у контексті трансформації двосторонніх відносин.

Проаналізувавши трансформацію відносин Росія-НАТО з 2010 по 2020 рр., можна сказати, що якщо 10 років у заявах обох сторін спостерігався

¹⁰⁹Soldatkin V., Marrow A., Osborn A. Putin criticises NATO expansion as alliance holds London summit. *Reuters*. 3 Dec 3. 2019. URL: <https://uk.reuters.com/article/uk-nato-summit-putin/putin-criticises-nato-expansion-as-alliance-holds-london-summit-idUKKBN1Y71KP> (дата звернення: 07.10.2020).

інтерес до співпраці, то мінімум за останні 6 років у відносинах РФ-НАТО неможливо виявити ані потепління, ані загострення. Відносини перебувають на стадії балансування, без оголошення супротивника «ворогом №1» і без розгортання військових дій.

Найбільш ймовірним сценарієм подальшої трансформації двостороннього співробітництва є загострення відносин. Ключовим фактором може стати питання ситуації в Україні, Сирії чи Афганістані, бо, як відомо, ці країни є зоною стику інтересів і Росії, і НАТО.

Щодо іншого варіанту розвитку подій – потепління у двосторонніх відносинах, то ініціатором тут буде швидше за все Альянс, а не Росія. У НАТО потенційний діалог з Росією могли б розділити на 2 складові. Перша полягає у тому, щоб співпрацювати з Росією, намагатися знайти якусь спільну платформу для переговорів чи змінити уже існуючу - ANP. Однак дуже ймовірно, що будь-який з діалогів, ініційованих НАТО, Російська Федерація вважатиме потенційною загрозою власним національним інтересам.

Друга складова - внутрішня, її суть впливає з того, що зараз Росія становить загрозу для всього Альянсу, і щоб протистояти цій загрозі (або ж спробувати її стримати більш дипломатичними способами), Організація має бути цілісною. Зараз ми не спостерігаємо однакості у рішеннях усіх 30 членів Альянсу, і такий стан речей потрібно змінювати.

Зрозуміло, що навіть за умови поділу другого сценарію на частини та чіткі кроки, він видається менш ймовірним, аніж ситуація загострення відносин між сторонами. Однак і сценарій повної відсутності двостороннього діалогу наразі як, наприклад, під час Холодної війни, неможливий.

НАТО і Україна. Оцінюючи трансформацію НАТО, яка передбачає розширення Альянсу, важливо проаналізувати також і роль відносин НАТО з Україною. Стратегічна концепція НАТО 2010 р. визначає основою безпеки та стабільності сумісність армій усіх союзників відповідно до певних стандартів. Україна виявила своє бажання досягнути стандартів НАТО та стати на крок ближче до членства в Альянсі ще у 1997 р., підписавши Хартію про особливе

партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору¹¹⁰. У 2002 р. було ухвалено План дій Україна-НАТО¹¹¹. Цей документ визначив стратегічні цілі для існуючої і майбутньої співпраці та інтеграції України в євроатлантичні структури безпеки. До 2008 р. реалізація Плану дій відбувалася на основі Цільових планів на рік, однак з 2009 р. реалізація трансформації України покладена на Щорічні національні програми Комісії Україна-НАТО.

У 2005 р. започатковано Інтенсифікований діалог з питань членства та відповідних реформ у межах прагнення України набути членства в НАТО¹¹², напрацювання якого допомогли Україні отримати запевнення у вступі держави до НАТО від Альянсу на Бухарестському саміті вже у 2008 р.¹¹³ Зрозуміло, що після цього саміту Україні не була надана гарантія вступу до НАТО, однак, цей етап став важливим на шляху до повної трансформації відносин Україна-НАТО.

Інтенсифікація двосторонніх відносин не була безперервним процесом, адже через обрання українською владою проросійського вектору у період з 2010 по 2013 рр., призупинився розвиток співпраці з НАТО і спроб України досягнути стандартів Альянсу. Цей момент співпав із прийняттям нової Стратегічної концепції НАТО 2010 р., яка мала не меті сприяти відносинам НАТО з Росією та сприянням Україні на її шляху до членства і, можливо, могла б пришвидшити його. Однак, справжні зрушення щодо відносин з Україною з боку Альянсу у контексті його трансформації ми можемо спостерігати тільки з 2014 р.

Революція Гідності та зміна влади в нашій державі призвели до суттєвих змін у зовнішньополітичному векторі України. Зокрема, були нівельовані

¹¹⁰ Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text (дата звернення: 12.09.2020).

¹¹¹ План дій Україна-НАТО. Nov 22. 2002. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_19547.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 18.10.2020).

¹¹² Діалог з НАТО з питань членства та реформ. 24.12.2019. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/dialog-z-nato-z-pitan-chlenstva-ta-reform> (дата звернення: 24.09.2020).

¹¹³ «Українське питання» (ПДЧ) на саміті НАТО в Бухаресті. 05.04.2008. URL: <https://dif.org.ua/article/ukrainske-pitannya-pdch-na-samiti-nato-v-bukharesti> (дата звернення: 20.09.2020).

принципи позаблоковості, а держава повернулася до євроатлантичного вектору як одного з головних у формуванні зовнішньої політики. Очевидно, що головним елементом євроатлантичної інтеграції є співпраця з НАТО і перспектива членства в Альянсі можлива після досягнення стандартів НАТО Україною.

Впровадження стандартів НАТО в Україні підтримується Альянсом через Цільовий фонд НАТО для реформування систем логістики та стандартизації Збройних Сил України, а також щорічними національними програмами під егідою Комісії Україна-НАТО, дорожньою картою НАТО-Україна щодо оборонно-технічного співробітництва та цілей партнерства¹¹⁴.

Для повноцінної оцінки двостороннього співробітництва слід проаналізувати нормативно-правову базу співпраці України з Альянсом. Так, варто зазначити, що 24 вересня 2014 р. Президентом України П. Порошенком було підписано рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 серпня 2014 р. «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності»¹¹⁵. Рішенням встановлено, що починаючи від 2014 р. розвиток стратегічного партнерства з ЄС, НАТО та США є пріоритетним напрямком реалізації національних інтересів України. У грудні 2014 р. конституційна більшість депутатів Верховної Ради України прийняла рішення про відмову від позаблокового статусу України¹¹⁶.

Відповідно до Закону «Про основи національної безпеки України»¹¹⁷ та Закону «Про основи внутрішньої та зовнішньої політики»¹¹⁸ було внесено

¹¹⁴NATO standards: implementation progress in Ukraine. Sep 29, 2009. URL: <https://rpr.org.ua/en/news/nato-standards-implementation-progress-in-ukraine/> (дата звернення: 02.08.2020)

¹¹⁵ Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 серпня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності». URL: <https://president.gov.ua/documents/7442014-17689> (дата звернення: 07.08.2020)

¹¹⁶ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості». 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/35-19#Text> (дата звернення: 27.07.2020)

¹¹⁷ Закон України «Про основи національної безпеки України». 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/964-15#Text> (дата звернення: 01.09.2020)

¹¹⁸ Закон України «Про прийняття за основу проекту Закону України про засади внутрішньої і зовнішньої політики». 2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2310-17#Text> (дата звернення: 21.08.2020)

зміни, відповідно до яких було відновлено курс на євроатлантичну інтеграцію, а поглиблення співпраці з НАТО (зادля членства в цій організації) було проголошене пріоритетним напрямком зовнішньої політики.

Нова «Стратегія національної безпеки України» від 2020 р. передбачає проведення повного аналізу безпекового і оборонного секторів України, покращення системи співробітництва України з НАТО, зростання ефективності у реалізації та підготовці щорічних національних програм (які змінюють Цільові плани від 2008 р.¹¹⁹). Стратегія передбачає залучення військової розвідки та системи військової контррозвідки, відповідність стандартам НАТО, забезпечення максимальної сумісності Збройних Сил України із збройними силами держави-членів НАТО шляхом введення стандартів Північноатлантичного альянсу¹²⁰.

Не менш вагомим документом є Воєнна доктрина України від 2015 р. Її метою є реформування Збройних Сил України для досягнення оперативної і технічної сумісності з силами держав-членів НАТО для досягнення ними усіх стандартів НАТО. Це мета визначена пріоритетною у розширенні співпраці з НАТО¹²¹.

Прикладом інституційного оформлення співпраці Україна-НАТО може слугувати розробка Стратегічного оборонного бюлетеня від 2016 р. Серед пріоритетів, зазначених у ньому, виділяємо: створення нових бойових можливостей, новий підхід до управління силами оборони, чітке управління ресурсами, формування військового запасу, реформування системи військової медицини і логістики згідно із стандартами НАТО¹²². Станом на 2020 р. в Україні реалізовано близько 196 стандартів НАТО у цих галузях, однак,

¹¹⁹ Цільові плани Україна-НАТО – документи, які включають конкретні внутрішні заходи України та відповідні спільні заходи Україна-НАТО.

¹²⁰ Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 28.09.2020)

¹²¹ Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443> (дата звернення: 15.09.2020)

¹²² Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2402016-20137> (дата звернення: 19.09.2020)

повний аналіз можна буде зробити лише в кінці 2020 р., коли закінчиться дія бюлетеня.

Варто згадати Указ Президента України «Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017 – 2020 рр.» 2017 р.¹²³ Метою цієї концепції стала необхідність посилення рівня довіри громадськості до української влади та державної політики, зокрема, і у сфері інтеграції до НАТО. Головною ціллю документа було зазначено чітке інформування громадян України про перспективи та поточний стан співпраці з НАТО і, що не менш важливо, донесення інформації про роль НАТО у гарантуванні міжнародної безпеки. Результатами реалізації цієї концепції стало проведення конференцій, брифінгів, заходів та круглих столів щодо співпраці Україна-НАТО протягом року, починаючи з 2017 р., а також створення спеціального веб-порталу усіх органів державної влади з питань політики України у контексті євроатлантичної інтеграції. Ще одним важливим пунктом Концепції стало посилення роботи Спільної робочої групи Україна-НАТО щодо питань реформування військової сфери.

У контексті співробітництва Україна-НАТО важливу роль відіграє також і Комісія НАТО-Україна (NATO-Ukraine Council, NUC). Це орган, який приймає рішення, відповідальні за розвиток відносин між НАТО і Україною та за керівництво спільною діяльністю. Він також забезпечує форум для консультацій між членами Альянсу та Україною з питань безпеки, що становлять спільний інтерес. З 2008 р. активізація роботи в рамках NUC здійснюється шляхом розробки Щорічної національної програми (ANP). Зараз український уряд затверджує ANP щорічно¹²⁴.

Питання щодо реформування сектору безпеки та оборони включають в себе схвалені урядом проекти указів Президента України «Про затвердження

¹²³ Указ Президента України «Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки». 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43/2017#Text> (дата звернення: 30.09.2020).

¹²⁴ NATO-Ukraine Commission. Jan 25. 2018. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50319.htm (дата звернення: 01.10.2020)

Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО»¹²⁵. Попри те, що такі програми діють з 2008 р., варто звернути увагу на результати роботи ANP 2017 р. Тоді комісія вперше розкритикувала необхідність проведення прискороного референдуму в країні щодо приєднання до НАТО та вказала на проблемний момент: актуального законодавства для проведення референдуму не існує, бо чинний закон «Про всеукраїнський референдум»¹²⁶ є не конституційним. Така заява призвела до стихання гучних заяв українських політиків про необхідність референдуму уже зараз та змусила українську сторону почати, першочергово, напрацювання нормативно-правової бази для проведення референдуму щодо вступу України до НАТО¹²⁷.

Робота Комісії Україна-НАТО у 2018 р. окрім інших питань сфокусувалася також і на розбудові стратегічної комунікаційної системи в Україні та забезпеченні інформаційної та кібербезпеки в Україні. ANP 2018 р. називають «проривною», адже вона включила в себе також роботу із українськими держслужбовцями, з метою їх навчання за стандартами НАТО. Робота ANP 2018 р. вилася у Положення ANP на 2019 рік, підтверджене Указом Президента України 2019 р.¹²⁸ Головна суть цього положення: діяльність ANP стосується не лише двосторонньої співпраці з НАТО. Це комплексна програма спрямована на проведення внутрішніх реформ, необхідних для отримання членства в НАТО¹²⁹.

Відповідно, Щорічна національна програма 2019 р. базувалася на усіх попередніх здобутках, а також поставила за мету опрацювати програму

¹²⁵ Указ Президента України «Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2020 рік». 2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2032020-33861> (дата звернення: 19.09.2020)

¹²⁶Кривецький О. Закон України про референдум є неконституційним. *Громадська думка про правотворення*. 2018. № 11 (155). С. 21–22. URL: <http://nbuvipar.gov.ua/images/dumka/2018/11.pdf>. (дата звернення: 09.10.2020).

¹²⁷ Закон Зеленського про референдум пройшов перше читання. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/06/18/7256188/> (дата звернення: 02.10.2020).

¹²⁸ Указ Президента України «Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна - НАТО на 2019 рік». 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117/2019#Text> (дата звернення: 09.10.2020)

¹²⁹Potapova I. The New Ukrainian-NATO Annual National Programme. UA: Ukraine Analytica.2018. URL: <https://ukraine-analytica.org/wp-content/uploads/potapova.pdf> (дата звернення: 13.10.2020).

співпраці з НАТО у Чорноморському регіоні. Питання референдуму щодо вступу до НАТО ANP вперше за довгий час не розглядала¹³⁰.

У лютому цього року уряд схвалив Річну національну програму на 2020 р. У ній викладена поки що найамбіційніша мета України: за п'ять років досягти критеріїв вступу до НАТО. Цьогорічний документ містить низку нововведень. Вперше права, свободи та законні інтереси людини ставляться в центр при плануванні змісту програми. Це такий орієнтований на людину підхід, якого прагне Північноатлантичний альянс. Крім того, документ вперше був розроблений із застосуванням міжнародного методу управління, орієнтованого на результати (Results-based method). Така методологія використовується при підготовці подібних стратегічних документів у країнах-членах НАТО, Світовому банку та ООН. ANP 2020 р. стала ключовим інструментом інтеграції України до НАТО та дорожньою картою реформ, спрямованих на втілення стандартів та принципів Альянсу в реальність¹³¹. Найважливішим результатом реалізації ANP 2020 р. поки що залишається проведення огляду оборонно-промислового комплексу України, а також державних підприємств комплексу. Результати цього огляду спричинили проведення у жовтні 2020 р. онлайн Семінару з представниками підприємств ОПК по співпраці із Агенцією НАТО з підтримки, постачання та реєстрації підприємств ОПК в Каталозі з виробництва оборонної продукції. Окрім того, на грудень 2020 р. запланований щорічний (п'ятий) Семінар з розвитку оборонної промисловості України за участю експертів НАТО. Щодо результатів на законодавчому рівні, то в рамках реалізації ANP 2020 р. було розроблено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів

¹³⁰ Statement of the NATO-Ukraine Commission. 31 Oct. 2019. URL: <https://www.mil.gov.ua/en/news/2019/10/31/statement-of-the-nato-ukraine-commission/> (дата звернення: 06.10.2020).

¹³¹ Government approves a new quality Ukraine-NATO Annual National Program. 2020. URL: <https://www.mil.gov.ua/en/news/2020/02/05/government-approves-a-new-quality-ukraine-nato-annual-national-program/> (дата звернення: 18.10.2020)

України щодо вдосконалення міжнародної кооперації підприємств оборонно-промислового комплексу України»¹³².

Загалом, оцінюючи роботу Комісії Україна-НАТО (адже ANP – це лише одна із її складових), варто згадати той факт, що загалом в Україні впроваджено 196 стандартів НАТО. Якщо порівняти досягнення України з відповідними показниками країн-членів НАТО, особливо тих східноєвропейських країн, які приєдналися відносно недавно і які Україна бачить як приклад для себе, стає зрозумілим, що Україна вже демонструє цілком пристойний прогрес. Зокрема, Україна впровадила навіть більше стандартів, ніж Чорногорія (99 стандартів), яка стала членом НАТО у 2017 р.¹³³

Варто зазначити також і те, що Україна посилила воєнно-політичну і військово-технічну співпрацю і з окремими державами-членами НАТО. Зокрема, на Варшавському саміті було підписано українсько-польську Угоду про взаємне постачання зброї та надання військово-технічних послуг.¹³⁴ Також зріс потенціал до підписання Договору про оборонну співпрацю з Канадою, у рамках якого остання зможе надавати Україні ще більшу військову допомогу.¹³⁵ Найбільшим донором України справедливо можемо назвати Сполучені Штати Америки. З 2014 р. США надали 1,5 мільярда доларів допомоги в галузі безпеки, включаючи все – від Humvee (Гамві) та патрульних катерів до контр-артилерійської зброї (зокрема, протитанкові ракети Javelin). Допомога США становить 90% іноземної військової допомоги Україні¹³⁶.

¹³² Річна національна програма під егідою Комісії Україна - НАТО на 2020 рік – мапа реформ України у наближенні до НАТО. 16.09.2020. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=4eae677a-073c-4c32-914a-a3ddc850b924&title=RichnaNatsionalnaProgramaPidEgidoiuKomisiiUkrainaNatoNa2020-RikMaraReformUkrainiUNablizhenniDoNato> (дата звернення: 28.10.2020).

¹³³ Hetmanchuk A., Zarembo K., Fakhurdinova M. Eyes Front 2020: When Can Ukraine Make a Transition to NATO Standards? European Truth. *Yevropeiska Pravda*. 19.07.2019. URL: <https://rpr.org.ua/en/news/eyes-front-2020-when-can-ukraine-make-a-transition-to-nato-standards/> (дата звернення: 13.08.2020).

¹³⁴ Генеральна угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про співробітництво у сфері оборони. 2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_002-16#Text (дата звернення: 25.10.2020).

¹³⁵ Домовленість про оборонне співробітництво між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Канади і Збройними Силами Канади. 2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124_053-17#Text (дата звернення: 14.10.2020).

¹³⁶ Kim L. How U.S. Military Aid Has Helped Ukraine Since 2014. Dec 18, 2019. URL: <https://www.npr.org/2019/12/18/788874844/how-u-s-military-aid-has-helped-ukraine-since-2014> (дата звернення: 28.10.2020).

Велику частину допомоги у боротьбі з РФ Україна отримує також і від Канади. Операція UNIFIER – це місія Збройних сил Канади (CAF) для підтримки ЗСУ. Основна мета операції – допомогти у навчанні сил безпеки. Це допоможе їм вдосконалити та розвинути свої здібності та потенціал. CAF координує свої зусилля з США та іншими країнами, а військова підготовка є однією із частин загальної підтримки України Канадою. CAF розпочав операцію UNIFIER у відповідь на запити уряду України. Метою є допомогти Україні залишатися суверенною, безпечною та стабільною. Навчальна місія узгоджує свої зусилля з іншими країнами через багатонаціональну спільну комісію. До складу цієї комісії входять Канада, Литва, Польща, Україна, Великобританія, США, Данія та Швеція. Канада стала його членом у січні 2015 р. Вона є співголовою з Україною в Підкомітеті з питань військової поліції¹³⁷.

Через Представництво НАТО в Україні, а також Спільну робочу групу з питань оборонної реформи держави-члени Альянсу продовжують надавати стратегічні консультації щодо реформування сектору оборони, безпеки та побудови інституцій. Ключові сфери включають нагляд над сектором безпеки і оборони та створення дієвих і надійних структур оборони та безпеки¹³⁸.

Здійснивши оцінку підтримки Альянсом України, можемо зробити такий висновок. На саміті НАТО у Варшаві 9 липня 2016 р. глави держав та уряд Комісії Україна-НАТО схвалили Комплексний пакет допомоги (CAP) для України. CAP підтримує Україну, щоб вона могла краще гарантувати власну безпеку, та провести суттєві реформи у секторі безпеки та оборони. Сюди входять цілі, визначені Стратегічним оборонним бюлетенем щодо прийняття стандартів НАТО та досягнення сумісності із силами НАТО до 2020 р. У липні 2018 р. пройшов другий огляд CAP, який узгодив цілі подальших реформ в Україні згідно з Річною національною програмою (ANP). Цей інформаційний

¹³⁷ Operation UNIFIER. URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/operations/military-operations/current-operations/operation-unifier.html> (дата звертання: 28.10.2020).

¹³⁸ Comprehensive Assistance Package for Ukraine. 2016. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_09/20160920_160920-compreh-ass-package-ukra.pdf (дата звернення: 26.09.2020).

бюлетень відображає поточний стан підтримки Альянсом України в рамках САР¹³⁹.

Відходячи від оцінки діяльності Комісії Україна-НАТО, варто згадати дуже важливе досягнення у співпраці України з Альянсом. Починаючи з 12 червня 2020 р., Україна є однією з шести країн, відомих як «Партнери з розширеними можливостями» в рамках Ініціативи щодо взаємодії з питань партнерства. Таким чином, країна розширила можливості для діалогу та співпраці з союзниками¹⁴⁰. Це означає, що тепер Україна може брати участь у плануванні операцій НАТО, отримати доступ до участі у навчаннях НАТО, що дозволить вивчити передовий досвід країн-членів Альянсу. Важливим здобутком є той факт, що представники України зможуть обіймати посади в штабах НАТО та командних структурах. Участь у Програмі передбачає поглиблення співпраці для підтримки безпеки в Чорному морі. Програма також забезпечує спільну протидію кіберзагрозам, міжнародному тероризму та організованій злочинності¹⁴¹.

Насьогодні важко оцінити результати і здобутки України у рамках цієї програми, адже вона діє щойно півроку, однак уже ведуться переговори з союзниками НАТО щодо участі України в обговореннях стратегічного проекту «НАТО-2030», а також щодо відновлення регулярних засідань комісії Україна-НАТО¹⁴². У цьому контексті також важливо згадати, що незважаючи на ситуацію з пандемією, Україна і НАТО провели масштабні спільні навчання «Об'єднані зусилля – 2020» у вересні 2020 р., які сприяють трансформації відносин Україна-НАТО та наближують Україну до членства в Альянсі¹⁴³.

¹³⁹ NATO's Support to Ukraine. 2018. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_11/20181106_1811-factsheet-nato-ukraine-support-eng.pdf (дата звернення: 25.10.2020).

¹⁴⁰ NATO. Relations with Ukraine. 11 Nov. 2020. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm (дата звернення: 25.09.2020).

¹⁴¹ NATO's Enhanced Opportunities Program for Ukraine. 24.07.2020. URL: <https://www.mil.gov.ua/en/news/2020/07/24/natos-enhanced-opportunities-program-for-ukraine/> (дата звернення: 02.10.2020).

¹⁴² Ольга Стефанішина: Працюємо, щоб продовжувати інтеграцію України до НАТО. *Урядовий портал. Служба Віце-прем'єр-міністра України*. 24.07.2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/olga-stefanishina-pracyuemo-shchob-prodovzhuvati-integraciyu-ukrayini-do-nato> (дата звернення: 02.10.2020).

¹⁴³ Україна та НАТО проводять масштабні спільні навчання (23.09.2020). *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/uk/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0->

Усі перелічені вище здобутки України аж ніяк не варто нівелювати. Однак, варто також оцінити проблеми, які виникають в Україні у процесах її трансформації, яка передбачає досягнення стандартів НАТО. Так, у аналітичній записці С. Закірової, співробітниці Центру досліджень соціальних комунікацій, авторка наводить тезу про те, що досягнення Україною стандартів НАТО не є обов'язковим елементом співпраці або ж тим процесом, який справді зможе пришвидшити інтеграцію України до НАТО, адже навіть серед членів НАТО дуже мало країн, які реалізували ці стандарти у повному обсязі¹⁴⁴.

В Україні вже була проведена низка реформ, що стосуються змін в оборонно-промисловому комплексі, однак, наприклад, освіта і технічне забезпечення ЗСУ поки що складно назвати такими, що відповідають натівським стандартам. Можливо, українському керівництву варто не намагатися реформувати ЗСУ повністю, а змінювати окремі військові підрозділи чи сфери: наприклад, тактичну медицину, технічне забезпечення, освіту військовослужбовців.

Говорячи про рекомендації для подальшої трансформації відносин Україна-НАТО у контексті членства нашої держави в Альянсі, варто виділити наступні кроки:

1. Автономізація і максимальна децентралізація ЗСУ з метою покращення їх мобільності.
2. Відмова від стратегії «досягнення усіх стандартів НАТО» на користь визначення найважливіших із них.

%D1%82%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D1%8F%D1%82%D1%8C-%D0%BC%D0%B0%D1%81%D1%88%D1%82%D0%B0%D0%B1%D0%BD%D1%96-%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-23092020/av-55030045 (дата звернення: 12.10.2020).

¹⁴⁴ Закірова С. Український шлях до запровадження військових стандартів НАТО. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. Київ. Центр досліджень соціальних комунікацій.

URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4484:ukrajinskij-shlyakh-do-zaprovadzhennya-vijskovikh-standartiv-nato&catid=71&Itemid=382 (дата звернення: 23.10.2020).

3. Подальша розробка нормативно-правової бази, завданням-мінімумом якої має стати розробка відповідного законодавства для проведення Всеукраїнського референдуму в Україні.

Проаналізувавши реальні здобутки, прорахування та перспективи України у контексті відносин з НАТО, можемо зробити висновок, що трансформація підходу до членства в Альянсі в Україні все ж помітна, а починаючи з 2014 р. вона стає не лише декларативною, але і більш практичною, і тому думка про те, що перед Україною відкривається нове «вікно можливостей» безсумнівна.

Отже, можемо зробити висновок, що починаючи з 2010 р. Альянс активно проводить місії різного характеру як у межах власних кордонів, так і поза ними, постійно підлаштовуючись під мінливість сучасного світу, щоб трансформувати власну оборонну політику. У контексті європейського виміру було проаналізовано діяльність НАТО у Косово, співпрацю з Грузією і Україною як потенційними членами Альянсу, а також співробітництво із Російською Федерацією.

Щодо миротворчої місії НАТО у Косово КФОР (*Kosovo Force, KFOR*), то варто зазначити, що Альянс відіграв важливу роль у припиненні кровопролиття у Косово та продовжує підтримувати мир і стабільність у регіоні проведення місії. Нам вдалося простежити трансформацію та зміну оборонної політики НАТО, що відобразилась у діяльності КФОР, у переході від військових до стабілізуючих методів Альянсу. Для колективної безпеки Альянсу в цілому, НАТО проводить спільну оборонну місію з метою забезпечення цілісності повітряного простору, що передбачає цілодобове повітряне патрулювання ВПС країн-членів над територією Альянсу.

Щодо співпраці з окремими країнами, то варто згадати трансформацію у співпраці НАТО-Грузія. Країна є важливим союзником Альянсу у європейському регіоні та продовжує демонструвати значний прогрес у здійсненні реформ та прийнятті стандартів НАТО з метою майбутнього членства в організації, однак, попри зусилля Грузії, спрямовані на досягнення

стандартів НАТО, Альянс поки що не запропонував Грузії Плану дій для членства, а співпраця обмежується лише Пакетом дій щодо подальшої співпраці.

Діалог між Росією та НАТО сьогодні є інструментом стримування Росії. Попри постійне порушення РФ своїх домовленостей, НАТО не припиняє співпрацю з цією країною, продовжуючи переговори на платформі Рада Росія-НАТО. Трансформація у відносинах між країнами суттєво змінилася з моменту оприлюднення Стратегічної концепції НАТО (2010), коли НАТО демонструвало свою відкритість та готовність до діалогу. Втім агресія Росії проти України змусили НАТО прямо визнати небезпечність дій РФ та переглянути свою оборонну політику.

Оцінюючи трансформацію НАТО, яка передбачає розширення Альянсу, важливо також було проаналізувати роль відносин НАТО з Україною, інтенсифікацію яких спостерігаємо тільки з 2014 р., з моменту здійснення акту агресії РФ проти України. Зважаючи на те, що Україна не має достатніх ресурсів для боротьби з агресором, співпраця з НАТО є важливим інструментом для відновлення суверенітету України.

Таким чином, проаналізувавши європейський вимір трансформації НАТО, можемо стверджувати, що Альянс зацікавлений у співпраці з Косово, Грузією, Україною та Росією з метою підтримки миру, і хоча результати двостороннього співробітництва з цими країнами ще недостатньо вагомі, то станом на 2020 р. ми відслідковуємо чітку позицію НАТО щодо цих країн, тоді як ще у 2010 р. співпраця з цими державами не була пріоритетним напрямком НАТО.

2.2. Глобальний напрямок НАТО у підтримці миру

Трансформація місії НАТО в Афганістані. Приводом до створення місії Міжнародних сил сприяння безпеці (International Security Assistance Force, ISAF) в Афганістані став терористичний акт 11 вересня 2001 р. у США, здійснений терористичною організацією «Аль-Каїда». За запитом США ООН

видали Резолюцію РБ ООН №1386¹⁴⁵, що й поклала початок діяльності силам ISAF. Їх основною метою була підготовка афганських Сил національної безпеки (Afghan National Security Forces, ANSF), допомога Афганістану у відбудові та стабілізації безпеки, участь у військових діях проти талібів та «Аль-Каїди».

Спершу військову функцію здійснювали військові США у ході операції «Нескорена Свобода»¹⁴⁶ (Operation Enduring Freedom, OEF), а завданням ISAF була лише охорона Кабулу, важливих інфраструктурних об'єктів у місті та надання підтримки адміністрації президента Хаміда Карзая, проте з початком місії США у Іраці, з'явилась потреба у залученні міжнародного військового контингенту. Тому у 2003 р. Рада Безпеки ООН прийняла Резолюцію №1510¹⁴⁷, де розширила повноваження місії ISAF на всю територію Афганістану, а кількість військ ISAF зростає з 5 до 70 тис. військових із 43 країн. Остаточні сили ISAF перебрали контроль над територією Афганістану у 2006 р. Було розроблено чотирьохступеневий план, що тривав 3 роки. Територію Афганістану було поділено на 4 зони: Північ країни контролювали сили Німеччина, Схід – військові США, Південь – військові з Нідерландів, а Захід – військовий контингент Італії. Таким чином, відбулась перша територіальна та кількісна трансформація місії ISAF у Афганістані.

З 2006 – 2011рр. тривала найбільша інтенсивність боїв ISAF з ісламістськими угрупованнями. Бойові дії потребували більшої залученості військового контингенту, таким чином на кінець 2011 р. – кількість сил ISAF в Афганістані сягнула 130 тис. У 2010 р. на Саміті НАТО у Лісабоні 2010 р. країни-члени Альянсу домовились з представниками Афганістану про поступовий вивід військ ISAF та передачу контролю над країною Афганській Національній Армії.

¹⁴⁵ Резолюція №1386 РБ ООН. Dec 20. 2001. URL: [https://undocs.org/ru/S/RES/1386\(2001\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1386(2001)) (дата звернення 17.11.2020).

¹⁴⁶ «Нескорена свобода» (Operation Enduring Freedom (OEF)) – антитерористична операція США у Афганістані 2001-2014 рр.

¹⁴⁷ Резолюція РБ ООН 1510. 13 Oct. 2003. URL: https://www.nato.int/isaf/topics/mandate/unscr/resolution_1510.pdf (дата звернення 17.11.2020).

Процес передачі контролю розпочався у 2011 р. та став черговим етапом трансформації оборонної політики ISAF, що тривав до завершення місії у 2014 р. Під час перехідного періоду до початку дії нової місії ISAF застосували програму Допомога силам безпеки (Security Force Assistance), що передбачала працевлаштування та підтримку афганських військових, поліцейських та спецпризначенців, здійснення тренінгової місії, надання військової допомоги за потреби¹⁴⁸. Сили ISAF перейшли від військової складової місії до підтримки розвитку, демілітаризації місцевості, тренінгового навчання афганських військових. На саміті НАТО у Чикаго 2012 р. було прийнято остаточне рішення про зміну формату місії НАТО та завершення місії ISAF до кінця 2014 р. На середину 2014 р. військовий контингент ISAF складав 51 тис. ос. з 48 країн світу¹⁴⁹.

1 січня 2015 р. офіційно почала діяти нова місія невійськового характеру з підтримки миру у Афганістані «Рішуча підтримка»¹⁵⁰. Початковий контингент налічував 12 тис.ос. і був збільшений до 15 тис. через неспроможність Афганської Національної Армії повною мірою контролювати територію і протистояти зростаючому руху талібів. Зокрема на лютий 2017 р. лише 60% території залишалось під контролем. Станом на червень 2020 р. – кількість військового складу місії «Рішуча підтримка» складав близько 16 тис.ос.¹⁵¹ Окрім військової та інструкторської підтримки НАТО продовжує фінансувати Трастовий фонд Афганської Національної Армії, станом на 2020

¹⁴⁸ISAF Mission Evolution. 2014. URL: https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2012_10/20121008_media-backgroundunder_isaf_mission_evolution_en.pdf (дата звернення 21.11.2020).

¹⁴⁹International Security Assistance Force (ISAF): Key Facts and Figures. 2018. URL: www.isaf.nato.int/images/media/PDFs/2104-04-01%20isaf%20placemat-final.pdf (дата звернення 18.11.2020).

¹⁵⁰Resolute Support Mission in Afghanistan. 13 Oct. 2020. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm (дата звернення 21.11.2020).

¹⁵¹Resolute Support Mission (RSM): Key Facts and Figures. 2020. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/6/pdf/2020-06-RSM-Placemat.pdf (дата звернення 20.11.2020).

р. річний сумарний внесок становив 3.2 млрд. дол.¹⁵² На саміті НАТО у Брюсселі 2018 р., тривалість місії продовжено до 2024 р.¹⁵³

«Рішуча підтримка» залишається важливим інструментом стримування зростаючих рухів ісламістських угруповань та відновлення контролю над територією Афганістану. Попри заяви американського президента Дональда Трампа вивести 2 тис. військових США до Різдва¹⁵⁴, для місії важливо зберігати єдність у прийнятті рішень та координації своїх дій. Плани президента вже давно зазнали критики, оскільки його власні представники національної безпеки стверджували, що відмова від таких проблемних країн (Ірак та Афганістан) може мати катастрофічні наслідки - наприклад, коли США вивели свої війська з Іраку в кінці 2011 р, залишивши «вакуум», який сприяв піднесенню Ісламської держави Іраку та Ліванту.

Енс Столтенберг у жовтні 2020 р. нагадав американському президентові про важливість злагодженої роботи у подібних місях і резюмував своє звернення: «Ми разом вирішили увійти в Афганістан, ми будемо приймати рішення щодо майбутніх коригувань разом і коли прийде час ми підемо разом»¹⁵⁵.

НАТО і Середземномор'я. Виходячи з розуміння того, що безпека в Середземномор'ї є життєво важливою для забезпечення безпеки у Європі, Середземноморський діалог НАТО був розпочатий наприкінці 1994 р. У діалозі, окрім Альянсу, беруть участь 7 держав – Ізраїль, Йорданія, Єгипет, Алжир, Туніс, Марокко та Мавританія. В основному зустрічі відбуваються на двосторонньому рівні (НАТО + 1), але діалог також передбачає регулярні

¹⁵² Afghan National Army (ANA) Trust Fund. 2020. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/10/pdf/2010-backgrounder-ana-trust-fund.pdf (дата звернення 20.11.2020).

¹⁵³ Brussels Summit Declaration. 11 Jul. 2018. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm (дата звернення 19.11.2020).

¹⁵⁴ Schmitt E., Gibbons-Neff T., Savage C., Cooper H. Trump is said to be preparing to withdraw troops from Afghanistan, Iraq and Somalia. *The New York Times*. Nov 18. 2020.

URL: <https://www.nytimes.com/2020/11/16/us/politics/trump-troop-withdrawal-afghanistan-somalia-iraq.html> (дата звернення 19.11.2020).

¹⁵⁵ NATO chief says allies will leave Afghanistan together. *France 24*. 08 Oct. 2020. URL: <https://www.france24.com/en/20201008-nato-chief-says-allies-will-leave-afghanistan-together>. (дата звернення 19.11.2020).

багатосторонні зустрічі (НАТО + 7). Однією з головних цілей Середземноморського формату є створення основи для діалогу та співпраці у галузі безпеки¹⁵⁶.

Після терактів 11 вересня 2001 р. НАТО визнала особливий внесок середземноморських держав у галузі боротьби з тероризмом. Головною опорою співпраці у цій галузі стала спільна з Об'єднаними Арабськими Еміратами операція «Активні зусилля», яка була розпочата незабаром після 11 вересня¹⁵⁷. Уже під час Стамбульського саміту у 2004 р. був представлений важливий документ: Робоча програма Середземноморського діалогу (MDWP - The Mediterranean Dialogue Work Program), котрий є військовим інструментом в руках Альянсу. До 2020 р. ця робоча програма була розширена до більш ніж 30 сфер співпраці¹⁵⁸. Зараз формат MDWP все ще залишається основним у питанні трансформації оборонної безпеки НАТО у Середземномор'ї.

У 2005 р. Альянс представив середземноморським країнам Індивідуальну програму співпраці (Individual Cooperation Program, ICP), яка станом на 2020 р. замінена на Індивідуальну програму співробітництва (Individual Partnership Cooperation Program, IPCP). Цей формат співпраці допоміг активізувати присутність НАТО в Середземномор'ї, проводити спільні навчання у регіоні, проводити операцію «Активні зусилля», а також організувати свою діяльність у рамках нової місії – «Морський охоронець».

Нова Стратегічна концепція НАТО 2010 р. офіційно визнала, що сучасні загрози НАТО багатовимірні, відтак максимально розширена географічно колективна безпека має стати пріоритетною. Відповідно Альянс вирішив ще більше підсилити предметний діалог з країнами Середземного моря.

¹⁵⁶ NATO-Med Dialogue. Mission of Israel to the EU and NATO.

URL: <https://embassies.gov.il/eu/Relations/NATO-MediterraneanDialogueCountries/Pages/Departments.aspx> (дата звернення: 16.10.2020).

¹⁵⁷ Operation Active Endeavour. URL: <https://shape.nato.int/missionarchive/operation-active-endeavour> (дата звернення: 13.10.2020).

¹⁵⁸ 2003 Mediterranean Dialogue Work Program. 2003. URL: <https://www.nato.int/med-dial/2003/mdwp-2003.pdf> (дата звернення: 16.10.2020).

На Уельському Саміті 2014 р. Альянс визнав необхідність трансформації своєї оборонної політики у зв'язку з актом агресії проти України та появою нових загроз у регіоні Середземномор'я, більшість з яких пов'язані з неконтрольованими міграційними потоками із Сирії, Лівії, Марокко та інших країн, актами тероризму та піратства у Середземному морі. В цілях гарантії безпеки на морі НАТО розвернула декілька з'єднань військово-морських сил. Так у травні 2014 р. в східному районі Середземного моря розширена Постійна група ВМС НАТО почала здійснювати заходи щодо гарантії безпеки на морі разом з патрулюванням в цілях боротьби з тероризмом. До складу групи входили п'ять кораблів з п'яти країн¹⁵⁹.

Уже на порядку денному Варшавського Саміту 2016 р. було прийнято концепцію Framework for South («Структура для півдня»), яка дозволила збільшити кількість навчань і операцій НАТО в Середземному морі, а також розпочати ще одну операцію із підтримання безпеки у Середземному морі «Морський охоронець». Концепція охоплює широке коло завдань, зокрема: забезпечення обізнаності із ситуацією у акваторії Середземного моря, боротьба з тероризмом і розбудова потенціалу багатостороннього співробітництва. За рішенням Північноатлантичної ради у рамках операції «Морський охоронець» можуть виникати і вирішуватися проблеми забезпечення свободи судноплавства і захисту критично важливих об'єктів інфраструктури¹⁶⁰. Операція «Морський охоронець» – це операція НАТО, яка не передбачена статтею 5 Вашингтонського Договору, і її метою є підтримка безпеки на морі, а також стримування та протидія тероризму. Ця операція, разом із операцією «Активні зусилля», продовжується і до сьогодні, незважаючи на пандемію. Щодо результатів цієї операції, то вони доволі вагомі, адже за 4 роки проведення операції було проінспектовано мінімум

¹⁵⁹ Щорічний звіт Генерального секретаря НАТО – 2014. Брюссель. 2015. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_01/20150202_SG_AnnualReport_2014_ukr.pdf (дата звернення: 14.09.2020).

¹⁶⁰ Основні рішення Варшавського саміту. 2016. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_09/20160923_1609-factsheet-warsaw-summit-key-ukr.pdf (дата звернення: 17.09.2020).

5 000 суден та попереджено близько 100 терористичних актів. Однак, і у відносинах НАТО з країнами Середземномор'я ми можемо спостерігати відсутність одностайності і координації у заявах та діях Альянсу, адже Франція влітку 2020 р. вирішила припинити свою участь у операції через непорозуміння з Туреччиною.

У 2017 р. відносини НАТО з країнами Середземного моря зазнали трансформації у новому стратегічному напрямку: було відкрито Центр стратегічного зв'язку з середземноморськими партнерами у Неаполі – NSD-S Hub for South і Регіональний центр НАТО у Кувейті. Головною метою цих центрів є покращення розуміння ситуації у регіоні, а також покращення іміджу НАТО за допомогою зміцнення довіри і взаємодії з громадськістю країн Середземного моря¹⁶¹.

У контексті відносин НАТО з країнами Середземного моря варто висвітлити певні рекомендації, що стосуються співробітництва.

По-перше, Організації необхідно перейти від двостороннього до багатостороннього формату співпраці: можливо, залученість усіх територіально причетних держав допоможе НАТО сформувати «регіональну стратегію» в короткостроковій перспективі.

По-друге, НАТО варто створити такі ж Стратегічні центри як NSD-S в інших країнах регіону, особливо, в африканських. Це може мати позитивний ефект не лише на безпеку, але і на покращення іміджу НАТО у цих країнах, що допомогло б Альянсу встояти перед будь-якими загрозами, та спрямувало б трансформацію оборонної політики НАТО у правильний бік.

По-третє, замість розсіювання Альянсу на співпрацю з країнами Середземного моря одразу у всіх напрямках, варто виділити декілька ключових, що дозволило б мати більш вагомні результати. Такими сферами могли би стати протидія тероризму, прикордонний контроль та кібербезпека.

¹⁶¹ Geri M. NATO and a New Strategy for the South: Updating the Mediterranean Dialogue and the Istanbul Cooperation Initiative. *The Euro-Gulf Information centre*. URL: <https://www.egic.info/nato-new-strategy-for-the-south> (дата звернення: 18.10.2020).

У підсумку варто сказати, що з 2010 р. трансформація відносин НАТО з країнами Середземного моря, принаймні, існує. Постійно відбуваються спільні навчання, акваторія Середземного моря патрулюється та охороняється від потенційних терористичних загроз спільними зусиллями, однак, за весь час співпраці Альянс поки не визначив єдиної стратегії для співпраці з регіоном Середземного моря. Союзникам НАТО бракує спільного бачення підтримки регіонального підходу до партнерства. Тому життєво важливо, щоб деякі члени НАТО незабаром взяли на себе ініціативу для початку діалогу, щоб стимулювати спільне бачення серед членів та партнерів щодо взаємодії із складними питаннями безпеки в регіоні в майбутньому.

Отже, проаналізувавши глобальний вимір політики Альянсу щодо підтримки миру можемо зробити такий висновок. Альянс у своїй концепції 2010 р. визначив пріоритетним розвиток відносин із країнами у стратегічно-важливих регіонах: на Близькому Сході та Середземному морі, а станом на 2020 р. ми бачимо, що співпраця у цих напрямках і надалі активно розвивається.

Так, важливим елементом співпраці з Афганістаном залишається місія НАТО «Рішуча підтримка» (змінена місією ISAF у 2014 р.), яка є інструментом стримування зростаючих рухів ісламістських угруповань та відновлення контролю над територією Афганістану. Найголовнішим завданням двостороннього співробітництва є протидія тероризму у регіоні.

Таке ж завдання, разом із протидією піратству та стримуванням міграційних потоків із Сирії, Лівану та Африканського континенту, залишається на порядку денному Середземного діалогу НАТО. У цьому регіоні Альянс, перш за все, зацікавлений у розширенні географії своєї колективної безпеки, адже загрози НАТО – багатовимірні.. Наразі контингент НАТО задіяний у місії «Морський охоронець» та операції «Активні зусилля».

Попри значні досягнення в Афганістані та регіоні Середземного моря, обидва напрямки поки що не можна назвати дуже успішними. З 2014 р. Альянс перейшов від військової до поліційної місії в Афганістані, віддавши усю владу

Афганському уряду. Це призвело до значних втрат в Афганській армії, а також нераціонального розподілу допомоги НАТО.

Щодо Середземного діалогу, то хоча в Альянсі вже давно зініціювали відкриття Центрів стратегічного зв'язку у Неаполі та Кувейті, прийняли концепцію Framework for South («Структура для півдня») та підписали Індивідуальну програму співробітництва з кожною державою регіону, ця взаємодія ще не вилилася у повну підтримку та стабільності в регіоні. Проаналізувавши документи усіх самітів і додаткових угод важко виявити визначені цілі і конкретну стратегію НАТО у регіоні.

Висновки до 2 розділу

Отже, можемо зробити висновок, що починаючи з 2010 р. Альянс активно проводить місії різного характеру як у межах власних кордонів, так і поза ними, постійно підлаштовуючись під мінливість сучасного світу, намагається вчасно реагувати на нові виклики та загрози і таким чином трансформувати власну оборонну політику. У контексті європейського виміру було проаналізовано діяльність НАТО у Косово, співпрацю з Грузією і Україною як потенційними членами Альянсу, а також співробітництво із Російською Федерацією.

Щодо миротворчої місії НАТО у Косово КФОР (*Kosovo Force, KFOR*), то варто зазначити, що Альянс продовжує підтримувати мир і стабільність у регіоні проведення місії. Нам вдалося простежити трансформацію та зміну оборонної політики НАТО, що відобразилась у переході від військових до стабілізуючих методів Альянсу, від безпосередньої участі військових НАТО у військових подіях до надання тренінгових консультацій та здійснення поліцейської функції. Також було проаналізовано спільну оборонну місію з метою забезпечення цілісності повітряного простору Альянсу.

У контексті співпраці з окремими країнами було оцінено трансформацію у співпраці НАТО-Грузія Трансформацію двостороннього співробітництва відслідковуємо у його досягненнях. Це, зокрема, проведення масштабних

навчань NATO-Georgia Exercise 2016 та NATO-Georgia Exercise 2019, діяльність Школи оборонного інституційного будівництва (Defence Institution Building School, DIB School), робота Спільного центру підготовки збройних сил Грузії (Joint Training and Evaluation Center, JTEC) тощо. Однак, попри свої зусилля, спрямовані на досягнення стандартів НАТО, Альянс поки що не запропонував Грузії Плану дій для членства, що дозволяє нам очікувати суттєвих змін у трансформації відносин у майбутньому.

Діалог між Росією та НАТО сьогодні є інструментом стримування Росії. Агресія Росії проти України, окупація Криму та підтримка сепаратистів на Донбасі змусили НАТО прямо визнати небезпечність дій РФ та переглянути свою оборонну політику. Щодо сценаріїв подальшого розвитку трансформації двостороннього співробітництва, то найбільш імовірним видається загострення відносин, аніж потепління у відносинах, адже Росія, швидше за все, видаватиме будь-які ініціативи НАТО за загрозу для свого суверенітету. Однак, варто розуміти, що і сценарій повної відсутності двостороннього діалогу наразі як, наприклад, під час Холодної війни, неможливий.

Оцінюючи трансформацію НАТО, яка передбачає розширення Альянсу, важливо також було проаналізувати роль відносин НАТО з Україною. Щодо позитивних результатів співпраці, варто зазначити, що станом на 2020 р. в Україні впроваджено 196 стандартів НАТО. Не менш важливим досягненням у рамках трансформації двосторонніх відносин можна назвати приєднання України до «Партнерства з розширеними можливостями» в рамках Ініціативи щодо взаємодії з питань партнерства у 2020 р. Однак, варто розуміти, що Україна поки що не є членом НАТО не через супротив Альянсу, тому що більшість кроків керівництва держави не результативні. Відповідно, в роботі наведено рекомендації щодо покращення рівня двостороннього співробітництва.

Таким чином, проаналізувавши європейський вимір трансформації НАТО, можемо стверджувати, що Альянс зацікавлений у співпраці з Косово, Грузією, Україною та Росією з метою підтримки миру, і хоча результати

двостороннього співробітництва з цими країнами ще недостатньо вагомим, то станом на 2020 р. ми відслідковуємо чітку позицію НАТО щодо цих країн, тоді як ще у 2010 р. співпраця з цими державами не була пріоритетним напрямком НАТО.

У контексті глобального виміру політики Альянсу щодо підтримки миру було проаналізовано відносини з Афганістаном та країнами Середземного моря. Важливим елементом співпраці з Афганістаном залишається місія НАТО «Рішуча підтримка» (змінена місією ISAF у 2014 р.), яка є інструментом стримування зростаючих рухів ісламістських угруповань та відновлення контролю над територією Афганістану. Найголовнішим завданням двостороннього співробітництва є протидія тероризму у регіоні.

Головним партнером у регіоні Середземного моря виступає Ізраїль, однак, формат співпраці залишається багатостороннім. Країни Середземного моря є вигідними партнерами для НАТО, оскільки більшість із них не прагнуть стати членами Альянсу, але в той же час є вагомими гравцями регіонального виміру, співпраця з якими важлива для побудови стійкої колективної безпеки НАТО.

Попри значні досягнення в Афганістані та регіоні Середземного моря, обидва напрямки поки що не можна назвати дуже успішними. З 2014 р. Альянс перейшов від військової до поліційної місії в Афганістані, віддавши усю владу Афганському уряду. Це призвело до значних втрат в Афганській армії, а також нераціонального розподілу допомоги НАТО.

Щодо Середземного діалогу, то попри наявність результатів цього співробітництва, ця взаємодія ще не вилилася у повну підтримку стабільності в регіоні. Можливо, проблема полягає у несистемності цієї співпраці. Проаналізувавши документи усіх самітів і додаткових угод важко виявити визначені цілі і конкретну стратегію НАТО у регіоні.

Таким чином, варто сказати, що і європейський, і глобальний вектори трансформації політики НАТО щодо підтримки миру є важливими елементами трансформації Альянсу в цілому. Цю трансформацію колективної

безпеки ми відслідковуємо з 2010 р., однак станом на 2020 р. діяльність НАТО у європейському просторі є все ж більш результативною, ніж спроби із підтримки і збереження миру та безпеки в Афганістані і Середземному морі.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ПРОТИДІЇ СУЧАСНИМ ЗАГРОЗАМ БЕЗПЕКИ

3.1. Реалізація концепції НАТО у період з 2014 по 2020 рр.

Після російської анексії Криму в березні 2014 р. у НАТО було вирішено збільшити кількість щорічних навчань та військового контингенту, що бере безпосередню участь у них. Наприклад, Великобританія збільшила кількість військовослужбовців дислокованих для участі у навчаннях НАТО з (приблизно) 2000 чоловік у 2012 – 2013 рр., до понад 9000 у 2016 р.¹⁶². Більшість цих навчань проходили в країнах Балтії та Польщі, ядром бойової групи цих вишколів стали Сили реагування НАТО (NATO Response Force, NRF) та Об'єднана оперативна група підвищеної готовності (Very High Readiness Joint Task Force, VJTF), як складова NRF.

У 2015 р. НАТО провело більше 300 навчань, в тому числі Trident Juncture-2015 («Тризуб Єдності-2015»)¹⁶³, в якому взяли участь близько 36 тис. особового складу та операцію Dragoon Ride («Драгун райд»)¹⁶⁴, що проводилася під командуванням США, метою якої було переміщення людей та матеріальних ресурсів на відстань 1900 км з країн Прибалтики через Польщу, Чехію до Німеччини. Noble Jump-2015 («Благородний стрибок»)¹⁶⁵ у Польщі став першим великим для груп військ VJTF. Окрім уже згаданих, у 2016 р. у Прибалтиці реалізовано низку інших стратегічних навчань та маневрів Anakonda («Анаконда»)¹⁶⁶, BALTOPS («БАЛТОПС»)¹⁶⁷, Brilliant

¹⁶² The Secretary General's Annual Report. 2016. URL:https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_03/20170313_SG_AnnualReport_2016_en.pdf (дата звернення 21.11.2020).

¹⁶³ *Trident Juncture 15 (TRJE15) – це військові навчання під керівництвом НАТО, що проходили у Норвегії в жовтні 2015 р. за сценарієм колективної оборони.*

¹⁶⁴ *Dragoon Ride - це військові навчання американської армії та НАТО у 2015 р., що передбачали транспортування військової техніки та персоналу з країн Балтії через Польщу та Чехію до Німеччини. після операції Atlantic Resolve.*

¹⁶⁵ NATO 'Spearhead' Force deploys for first time, Exercise Noble Jump underway. 09 Jun. 2015. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_120512.htm (дата звернення: 18.10.2020).

¹⁶⁶ Polish-led Exercise Anakonda 2016. *A huge Success.* URL: <https://shape.nato.int/2016/polishled-exercise-anakonda-2016-a-huge-success> (дата звернення: 18.10.2020).

¹⁶⁷ *BALTOPS (Baltic Operations) – щорічні військові навчання, що проводяться та спонсоруються Командувачем Військово-морськими силами Сполучених Штатів з 1971 р. в Балтійському морі.*

Jump «Блискучий стрибок»¹⁶⁸, «Палаючий меч»¹⁶⁹, Flaming Sword «Палаючий грім»¹⁷⁰, Iron Wolf «Залізний вовк»¹⁷¹, Sabre Strike «Удар шаблею»¹⁷² і Swift Response «Швидка відповідь»¹⁷³, що ілюструють рішучу налаштованість Альянсу бути готовим до будь-яких загроз у цьому регіоні. Загалом, збільшення інтенсивності військових навчань свідчило про схильність НАТО до злагодження колективної оборони через дії Росії в Україні, розміщення російського контингенту на східних кордонах Альянсу.

Багатонаціональні бойові групи НАТО були розгорнуті в Польщі, Естонії, Литві та Латвії (див. Додаток 4). У Польщі також знаходиться командування бронетанкової бригади США, в рамках якої американські війська НАТО розміщуються там на ротаційній основі.

Нагадаємо, що важливою складовою реалізації оборонної політики НАТО став План дій НАТО у галузі готовності 2014 р., котрий включав у себе дві складові: «Заходи із гарантування спокою» та «Заходи із адаптації», базовані на необхідності короткотермінових операцій щодо зміцнення східного флангу НАТО, а також дій щодо коригування середньострокових стратегій Альянсу. Посилення багатонаціональної підготовки та навчань було відносно швидким способом реалізувати колективну оборону і лягло в основу підготовки сил на ротаційній основі. Таким чином, з'явилася Ініціатива підвищення та підготовки трансатлантичних можливостей (Transatlantic Capability Enhancement and Training Initiative, ТАСЕТ)¹⁷⁴ та Об'єднана спільна

¹⁶⁸ NATO Exercise Brilliant Jump. URL: <https://jfcbs.nato.int/page6854832.aspx> (дата звернення: 24.10.2020).

¹⁶⁹ 10th SFGA and Exercise Flaming Sword 2016. URL: <https://sof.news/video/flaming-sword-2016/> (дата звернення: 24.10.2020).

¹⁷⁰ Dutkavich J. Flaming Thunder Begins, Glory's Guns Soldiers participate in opening ceremony. *24th Press Camp Headquarters*. Aug 7, 2016. URL: https://www.army.mil/article/172936/flaming_thunder_begins_glorys_guns_soldiers_participate_in_opening_ceremony <https://sof.news/video/flaming-sword-2016/> (дата звернення: 24.10.2020).

¹⁷¹ NATO Allies wrap up exercise Iron Wolf. 2018. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_160475.htm. (дата звернення: 23.10.2020).

¹⁷² *Sabre Strike («Удар шаблею») - це щорічні міжнародні навчання, що проводяться з 2010 р. Армією Сполучених Штатів в Європі (United States Army Europe, USAREUR), у країнах Балтії. У навчаннях беруть участь близько 2000 військовослужбовців з 14 країн.*

¹⁷³ Multinational exercise Swift Response 2016 concludes. *The Stuttgart Citizen*. 27 Jun. 2016. URL: <https://www.stuttgartcitizen.com/news/u-s-military/multinational-exercise-swift-response-2016-concludes/> (дата звернення: 23.10.2020).

¹⁷⁴ Education and training. 24 Jul 2019. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49206.htm (дата звернення: 29.10.2020).

ініціатива посиленого навчання (Combined Joint Enhanced Training Initiative, CJET)¹⁷⁵.

TACET розпочала свою діяльність у червні 2015 р., як американсько-німецька ініціатива на підтримку країн Балтії та Польщі, проте до неї швидко приєдналася Великобританія, у 2016 р. – Бельгія, Канада, Данія, Франція, Італія, Люксембург, Нідерланди та Норвегія. На сьогодні TACET налічує вже 15 держав-учасниць. Завдяки програмам тренувань і навчань, TACET зміцнила обороноздатність Естонії, Латвії, Литви та Польщі та покращила їхню сумісність із силами-партнерами НАТО, розміщеними на їх території, також за допомогою цієї ініціативи вдалося розробити чіткий план ротації бойових груп батальйонів, які розгортаються в країнах Балтії та Польщі.

CJET сформувалася у червні 2016 р., коли на Варшавському саміті НАТО було вирішено створити «адаптивний проект» у чорноморських державах Болгарії та Румунії на базі багатонаціональної рамкової бригади, що базувалась у Румунії. CJET забезпечує подібну до TACET підготовку, навчання та функцію досягнення злагодженості розгорнутих у складі цієї бригади бойових груп.

Штаб багатонаціонального корпусу «Північний Схід» (MND-NE), на північному сході Польщі, в Щецині, контролює цілі та діяльність TACET у своїй зоні відповідальності, як і штаб багатонаціонального підрозділу «Південний Схід» (MND-SE) в Бухаресті, Румунія, контролює CJET. Як TACET, так і CJET тісно співпрацюють з вісьмома підрозділами інтеграційних сил НАТО (NFIU), які були створені для координації розгортання та інтеграції елементів сил НАТО у відповідних країнах: зокрема TACET пов'язана з NFIU, що базуються в Бидгощі (Польща), Ризі (Латвія), Талліні (Естонія) та Вільнюсі (Литва), тоді як CJET співпрацює з NFIU в Бухаресті (Румунія) та Софії (Болгарія). Основною місією NFIU є сприяння співпраці між національними силами та Силами високої готовності НАТО під час воєнно-політичних криз.

¹⁷⁵ NATO Encyclopedia. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2019_02/20190211_2018-nato-encyclopedia-eng.pdf (дата звернення: 31.10.2020).

Зокрема, ці невеликі підрозділи надають широку підтримку у плануванні колективної оборони та сприяють швидкому розгортанню сил союзників у східній частині Альянсу. Важливою стала присутність США у регіоні в рамках програм Atlantic Resolve («Атлантичне рішення»), enhanced Forward Presence Battle Groups, eFP (Зміцнення передової присутності НАТО) та European Reassurance Initiative, ERI («Європейська ініціатива зміцнення»).

Координація навчань та тренувань між НАТО та ЄС – це ще один важливий елемент, що сприяє розвитку співпраці та взаємодії двох організацій. Приклади цього посиленого співробітництва можемо спостерігати з 2003 р., коли було проведено перші навчання з управління кризовими ситуаціями. Вже у 2018 р. відбулися навчання з Багаторівневого кризового управління. Вони включали паралельну та скоординовану діяльність як з боку ЄС, так і з боку НАТО. Співробітники обох організацій брали участь у етапах планування, проведення та аналізу спільних навчань.

Аналізуючи співпрацю НАТО-ЄС варто згадати про підписання Спільної декларації за підсумками саміту НАТО у Брюсселі. Документ охоплює як військову, так і цивільну сфери, і передбачає посилення двосторонньої співпраці і протидії кіберзагрозам, гібридним загрозам, а також передбачає боротьбу з тероризмом та незаконною міграцією¹⁷⁶.

У 2014 р. кіберсфера стала важливою складовою колективної оборони. За два роки країни-члени Альянсу визнали кіберпростір сферою для військових операцій. Так, у 2018 р. організовано Центр з операцій у кіберпросторі, основним завданням якого стало планування операцій та місій НАТО у цій сфері, збір та обробка актуальної інформації¹⁷⁷. У 2020 р. було представлено спільну доктрину НАТО у сфері кіберзахисту¹⁷⁸.

¹⁷⁶ ЄС і НАТО підписали декларацію про співпрацю. *Європейська правда*. 10.07.2018 URL:<https://www.euointegration.com.ua/news/2018/07/10/7084183/> (дата звернення: 01.11.2020).

¹⁷⁷ 5th NATO Cyber Defence Smart Defence Projects' Conference: Cyber NATO-EU Cooperation. URL: https://academiamilitar.pt/images/site_images/5th_NATO_Cyber_Defence/8_Brigadier_General_HUN_Army_Sandor_VASS_Director_Cyberspace_Operations_Centre_ACO_-_CyOC.pdf (дата звернення: 03.11.2020)

¹⁷⁸ Brent L. NATO's role in cyberspace. *NATO Review*. 12 Feb. 2019. URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/02/12/natos-role-in-cyberspace/index.html> (дата звернення: 31.10.2020).

Завдяки діяльності Кіберцентру у Талліні (NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence) НАТО продовжує удосконалювати захист власного кіберпростору, у тому числі, за допомогою багатонаціональних навчань. Так, за підтримки вже згаданого центру у 2020 р. відбулися навчання Cross Sword 2020 у Латвії за участі 26 країн¹⁷⁹.

Питання покращення діяльності розвідувальних сил та підрозділів також є одним з пріоритетів розвитку стратегії НАТО до 2020 р. Важливий крок було зроблено у 2017 р., коли було відкрито Об'єднаний центр розвідки та безпеки (Joint Intelligence and Security Division, JISD)¹⁸⁰. Важливим елементом розвідки стала наземна система спостереження, що допомагає відстежувати об'єкт одразу з декількох площин. Також проводиться активна взаємодія з підрозділами AGS – наземними силами спостереження. Новий розвідувальний департамент став унікальним у своєму роді, створивши гібрид військового та цивільного управління розвідки, що дало змогу ефективніше проводити моніторинг та боротися з різними загрозами: гібридними чи кіберзагрозами, тероризмом тощо. У сфері протидії, власне, тероризму, свою ефективність доводить AWACS (Airborne Warning and Control System) – система далекого аеро та радіолокаційного спостереження, що залишатиметься актуальною до 2035 р.

Ми вже згадували кроки реалізації НАТО системи протиракетної оборони (ПРО). Отож зауважимо, що цьогоріч підходить до завершення чотирьохфазова (2011, 2015, 2018, 2020) реалізація побудови європейської системи протиракетної оборони ПРО, яка відбувалась з 2010 по 2020 р. Було розміщено елементи ПРО у Іспанії, Туреччині, Польщі та Румунії. Ця система може стати надійним щитом Альянсу у відповідь на появу нових російських

¹⁷⁹ Leprince-Ringuet D. Cyber defense game brings together security experts, special forces and more as military prepares for warfare 2.0. (ZDNet). January 27, 2020. URL: <https://www.zdnet.com/article/cyber-defense-game-brings-together-security-experts-special-forces-and-more-as-military-prepares-for-warfare-2-0/> (дата звернення: 23.10.2020).

¹⁸⁰ Freytag von Loringhoven A. A new era for NATO intelligence. URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/10/29/a-new-era-for-nato-intelligence/index.html> (дата звернення: 23.10.2020).

ракет «Авангард», що здатні оминати системи ПРО та ставлять під загрозу європейську безпеку¹⁸¹.

Виклик і протидія гібридним загрозам є ще одним важливим чинником реалізації концепції НАТО¹⁸². У 2016 р. було створено Європейський центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам (Hybrid COE) у Гельсінкі¹⁸³. Це була спільна ініціатива НАТО та ЄС, для яких захист від гібридних загроз став ключовим елементом співпраці. ЄС та НАТО докладають зусиль для вивчення різного прояву гібридних загроз: інформаційної війни, прихованих диверсійних дій, замаху на вбивство тощо. Розроблено команди протидії для боротьби з гібридними загрозами.

Реалізація стратегії НАТО у 2019 р. відбувалась через призму ювілейного Лондонського саміту Альянсу. На заході прозвучали неоднозначні заяви президента Франції Емануеля Макрона, про те, що Росія більше не становить загрози для НАТО. Таке твердження прямо суперечить доктринальним документам згаданим вище. У результаті, решта членів-держав не сприйняли доцільною позицію Е. Макрона і вкотре засудили агресивні дії РФ та порушення нею договору про поступове скорочення стратегічного озброєння¹⁸⁴. Також Лондонський саміт став майданчиком для обговорення збільшення видатків на оборону до 2 % власного ВВП., на чому постійно наполягає американський президент Дональд Трамп. Допоки цей показник ВВП було перевищено лише у 9 країнах: Великій Британії, США, Греції, Болгарії, Естонії, Румунії, Литві, Латвії та Польщі (див. Додаток 5).

Отож, окресливши процес реалізації концепції НАТО у період з 2014 по 2020 рр. можемо зробити такі висновки. Пряма реалізація оборонної політики НАТО втілювалась через План дій щодо готовності, затверджений у 2014 р.

¹⁸¹ Шейко Ю. НАТО розробляє системи оборони проти нових російських ракет. *Deutsche Welle*. 11.02.2020. URL: <https://p.dw.com/p/3Xbau> (дата звернення: 02.11.2020).

¹⁸² Hagelstam A. Cooperating to counter hybrid threats. *NATO Review*. 23 Nov 2018.

URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2018/11/23/cooperating-to-counter-hybrid-threats/index.html> (дата звернення: 02.11.2020).

¹⁸³ Hybrid CoE. URL: <https://www.hybridcoe.fi/> (дата звернення: 16.10.2020).

¹⁸⁴ Жовтенко Т. Лондонський саміт НАТО. Російська загроза та витрати на оборону. Рубрика «Точка зору». *Радіо Свобода*. 04.12. 2019 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30307997.html> (дата звернення: 26.10.2020).

Вагому складову його втілення складають багатоцільові навчання, активізовані Альянсом на східних кордонах після акту агресії Росії проти України. Ядром бойової групи цих навчань стали Сили реагування НАТО (NATO Response Force, NRF) та Об'єднана оперативна група підвищеної готовності (Very High Readiness Joint Task Force, VJTF), як складова NRF. Лише у 2015 р. НАТО провело більше 300 навчань, в тому числі Trident Juncture-2015 («Тризуб Єдності-2015»), в якому взяли участь близько 36 тис.

Для доцільної витрати ресурсів та можливості залучити усі країни-члени НАТО до реалізації політики стримування були створені окремі підрозділи на ротаційній основі. Таким чином, з'явилася Ініціатива підвищення та підготовки трансатлантичних можливостей (Transatlantic Capability Enhancement and Training Initiative, TACET) та Об'єднана спільна ініціатива посиленого навчання (Combined Joint Enhanced Training Initiative, CJET).

TACET зміцнила обороноздатність Естонії, Латвії, Литви та Польщі та покращила їхню сумісність із силами-партнерами НАТО, розміщеними на їх території. CJET забезпечує подібну до TACET підготовку, навчання та функцію досягнення злагодженості розгорнутих у складі цієї бригади бойових груп. Як TACET, так і CJET тісно співпрацюють з вісьмома підрозділами інтеграційних сил НАТО (NFIU) Основною місією NFIU є сприяння співпраці між національними силами та Силами високої готовності НАТО під час воєнно-політичних криз.

У рамках співпраці НАТО та ЄС було проведено перші навчання з управління кризовими ситуаціями. Вже у 2018 р. відбулися навчання з Багаторівневого кризового управління.

У 2014 р. кіберсфера стала важливою складовою колективної оборони. У 2016 р. країни-члени Альянсу визнали кіберпростір сферою для військових операцій. У 2020 р. було представлено спільну доктрину НАТО у сфері кіберзахисту. За підтримки Кіберцентру у Талліні (NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence) у 2020 р. відбулися навчання Cross Sword 2020 у Латвії за участі 26 країн.

Питання розвідки теж лишається відкритим для НАТО. У 2017 р. було відкрито Об'єднаний центр розвідки та безпеки (Joint Intelligence and Security Division, JISD). Важливим елементом розвідки стала наземна система спостереження AGS та система далекого аеро та радіолокаційного спостереження AWACS (Airborne Warning and Control System).

Цьогоріч підходить до завершення чотирьохфазова (2011, 2015, 2018, 2020) реалізація побудови європейської системи протиракетної оборони ПРО. Було розміщено елементи ПРО у Іспанії, Туреччині, Польщі та Румунії.

Виклик і протидія гібридним загрозам є ще одним важливим чинником реалізації концепції НАТО. У 2016 р. було створено Європейський центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам (Hybrid COE) у Гельсінкі .

Питання обговорення збільшення видатків на оборону до 2 % власного ВВП залишається досі дискусійним. Допоки цей показник ВВП було перевищено лише у 9 країнах: Великій Британії, США, Греції, Болгарії, Естонії, Румунії, Литві, Латвії та Польщі.

3.2. Перспективи оборонної політики НАТО

Перспективи оборонної політики НАТО передбачені Програмою процесу оборонного планування НАТО (NATO Defence Planning Process, NDPP)¹⁸⁵. Метою Процесу оборонного планування НАТО є забезпечення рамкового формату, в якому можна узгодити діяльність з планування оборони на національному рівні та на рівні Альянсу, щоб дозволити союзникам найбільш ефективним чином поєднати між собою військові сили та можливості без загрози своєму національному суверенітету. Ця програма має сприяти своєчасному злагодженому формуванню, переміщенню та розгортанню підрозділів для виконання спектра бойових, тренінгових та миротворчих місій організації.

¹⁸⁵ The NATO Defence Planning Process (NDPP): An Overview. 30 Oct. 2018. URL: https://www.dsp.dla.mil/Portals/26/Documents/Publications/Conferences/2018/2018%20International%20Standardization%20Workshop/20181030--Item3-NDPPOverview-IntlStdznWorkshop_Schmaglowski.pdf?ver=2018-11-06-151624-033 (дата звернення: 01.11.2020).

Комітет оборонної політики і планування (The Defence Policy and Planning Committee, DPPC) є вищим комітетом з оборонного планування. Він відповідає за розробку політики, пов'язаної з оборонним плануванням, і за загальну координацію діяльності NDPP. DPPC – це центральний орган, який моніторить роботу органів і комітетів НАТО, що відповідають за сферу оборонного планування. Він забезпечує комунікацію між органами¹⁸⁶.

Оборонне планування НАТО включає 14 різних сфер. NDPP спрямована на створення загальної, спільної для усіх держав-членів Альянсу загальної структури планування, яка може мінімізувати дублювання, тобто взаємне делегування тотожних обов'язків і максимізувати узгодженість в різних областях планування.

Цими сферами планування є:

- повітряна та протиракетна оборона;
- авіаційне планування;
- озброєння;
- планування надзвичайних ситуацій цивільного характеру;
- консультації, командування та контроль;
- кіберзахист;
- планування сил;
- розвідка;
- логістика;
- медичний напрям;
- ядерне стримування;
- ресурси;
- наука і технології;
- стандартизація та злагодженість.

¹⁸⁶ Fleischer P. NATO Defence Planning Process. Implications for defence posture. Uniwersytet Warszawski. Academic Security Forum. P. 103-113. 2015. URL:https://www.researchgate.net/publication/285543654_NATO_Defence_Planning_Process_Implications_for_defence_posture (дата звернення: 31.10.2020).

NDPP розподіляє ці сфери між союзниками по НАТО, сприяє їх реалізації і регулярно оцінює прогрес виконання. Це послідовний і інтегрований процес, в рамках якого союзники зобов'язуються надати для виконання якоїсь із операцій, обумовлену кількість підготовлених підрозділів в короткостроковій і середньостроковій перспективі. Для оптимізації цього процесу використовується підхід, заснований на обліку загроз та ризиків, він дозволяє швидко збирати необхідну інформацію і коригувати плани національної оборони держав-членів Альянсу.

Існує трирічний цикл NDPP: короткостроковий (0-6 років), середньостроковий (7-19 років) та довгостроковий (20+ років)¹⁸⁷. NDPP зосереджується на коротко- та середньостроковій перспективі планування. Процес планування та реалізації програми NDPP складається з п'яти етапів, що втілюються протягом чотирьох років.

Першим кроком у створенні стратегії є розробка політичних вказівок керівництва Альянсу. Формується єдиний уніфікований політичний керівний документ з оборонного планування, що визначає загальні цілі та завдання, які повинні бути досягнуті Північноатлантичним альянсом. Політичне керівництво визначає кількість, масштаб і характер майбутніх операцій Альянсу (зазвичай їх називають вимогами Рівня згідно амбіцій НАТО). Політичні вказівки, як правило, переглядаються кожні чотири роки Комітетом з питань оборонної політики та планування, DPPC (R), що відповідає за розробку політики, пов'язаної з оборонним плануванням, а також за загальну координацію і керівництво діяльністю NDPP.

Другим кроком циклу є визначення потреб. Вимоги НАТО до оборонних можливостей союзників зведені в єдиний список, який називається «Мінімальні вимоги до сил та засобів». Ці вимоги визначені Верховним командуванням (Командування союзників по операціях (Allied Command Operations, ACO) і Командування союзників з трансформації (Allied Command

¹⁸⁷ Defence Policy and Planning Committee. Dec 10. 2010. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69128.htm (дата звернення: 26.10.2020).

Transformation, АСТ). АСТ відіграє провідну роль у визначенні потреб оборонного характеру Альянсу. Цей процес є структурованим, всеосяжним, прозорим і в ньому використовуються аналітичні інструменти в поєднанні з відповідним експертним аналізом НАТО.

Третім кроком є розподілення вимог і встановлення цілей. У процесі постановки цілей мінімальні вимоги до оборонних можливостей розподіляються між союзниками (індивідуально або колективно) у формі цільових пакетів. Стратегічне командування (під керівництвом АСТ і за підтримки Міжнародного штабу НАТО) розробляє цільовий пакет для кожного союзника з відповідними пріоритетами і термінами. Цілі є досить гнучкими, що дозволяє Стратегічному командуванню розробляти інноваційні рішення.

Після раунду консультацій з союзниками по пакетам завдань, керівництво проектом переходить від стратегічного командування до Міжнародного штабу НАТО. Союзники розглядають пакети цільових можливостей в ході багатосторонніх перевірок і узгоджують цільовий пакет для кожного союзника на основі «консенсус мінус один», що означає, що окремий союзник не може накласти вето на прийняте рішення. Пакети узгоджених цільових можливостей згодом направляються до Північноатлантичної ради для затвердження міністрам оборони. Останні погоджуються або не погоджуються включити пакети цільових показників в свій власний процес планування національної оборони. Для міністрів оборони також готується зведений звіт про цільові можливості, який включає оцінку Військовим комітетом потенційного ризику і можливого впливу зовнішніх та внутрішніх чинників.

Четвертим кроком у процесі NDPP є сприяння імплементації. Цей крок підтримує національні заходи і сприяє багатонаціональним ініціативам. На відміну від інших етапів процесу, цей етап носить безперервний характер¹⁸⁸.

¹⁸⁸ Слюсар В.І., Кулагін К.К. Особливості процесу оборонного планування НАТО. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2019. С. 47-49.

Завершальним етапом є аналіз або перегляд результатів процесу NDPP. Він спрямований на вивчення ступеня дотримання політичних цілей, амбіцій і пов'язаних з ними завдань за рекомендаціями і стандартами НАТО, а також надання зворотного зв'язку і вказівок для наступного циклу процесу оборонного планування.

П'ятий крок – аналіз результатів – забезпечує загальну оцінку ступеня відповідності реальних сил і можливостей політичним вказівкам. Цей процес здійснюється в рамках огляду можливостей оборонного планування під керівництвом Міжнародного штабу НАТО за підтримки Стратегічного командування.

Вважаємо за необхідне згадати про наміри Альянсу прискорити процес розгортання своїх сил у Європі¹⁸⁹. На сьогодні країни-члени НАТО зобов'язуються реалізувати так звану «Ініціативу готовності» – ідею, висунуту ще на саміті НАТО в Брюсселі у 2018 р. Ця «Ініціатива 4x30» запропонована США, вимагатиме від Альянсу до 2020 р. наявності 30 сухопутних батальйонів, 30 ескадриль повітряних винищувачів і 30 кораблів, готових до розгортання бойових дій протягом 30 днів після приведення їх у стан бойової готовності¹⁹⁰. Більше того, Північноатлантичний альянс інвестуватиме у військову інфраструктуру, що є ключовим фактором, коли мова йде про розміщення військовослужбовців та військової техніки.

Нинішній очільник Альянсу Єнс Столтенберг прогнозує, що до 2021 р. НАТО зможе виконати близько 250 інфраструктурних проектів по всій Європі для покращення пропускної спроможності аеропортів, портів, залізниць та доріг для транспортування та доставки важкої техніки.

Крім того, поблизу міста Повідз у центральній Польщі НАТО планує побудувати сховище вартістю 260 мільйонів доларів для американських

¹⁸⁹ Онищенко Ю. Сидоренко С. Нові бригади та план захисту від РФ: що ухвалили лідери НАТО за закритими дверима. *Європейська правда*. 05.12. 2019. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2019/12/5/7103861/> (дата звернення: 25.10.2020).

¹⁹⁰ Campbell J. Why NATO Should Adopt A Tactical Readiness Initiative. *War on the rocks*. 13 Jul. 2020. URL: <https://warontherocks.com/2020/07/why-nato-should-adopt-a-tactical-readiness-initiative/> (дата звернення: 25.10.2020).

підрозділів, дислокованих у цьому регіоні. Цей об'єкт має на меті стати одним із п'яти складських будівель для розміщення бронетехніки, боєприпасів та зброї для бригади США. Ще два сховища будуть розташовані у Німеччині, а також заплановано побудувати ще по одному в Бельгії та Нідерландах. Також за підсумками Саміту НАТО у Лондоні, було досягнуто домовленостей про утворення 6 батальйонів на східному кордоні Альянсу під командуванням Німеччини, Франції, Великої Британії, Італії, Іспанії та Польщі.

Проаналізувавши перспективи оборонної політики НАТО, передбачені NDPP, слід також додати власне бачення можливостей і перспектив трансформації Альянсу. Це, насамперед, такі пункти:

1. Для успішного розвитку оборонної політики Альянс повинен і надалі дотримуватися фундаментальних принципів свободи, демократії, прав людини та верховенства права, які закладені в його основі, і які так часто нівелюються урядами деяких союзників (зокрема, США чи Туреччини).

2. Оскільки характер сучасних загроз і викликів змінився, НАТО варто переглянути географію своєї присутності і впливу, щоб реагувати на нові загрози ефективніше. Так, можливо доцільним буде розширити траєкторію «Партнерства заради миру» на Тихоокеанське узбережжя чи навіть на Африканський континент.

3. Трансформація оборонної політики НАТО має стати більш глобальною, а отже варто розробити послідовну політику щодо Китаю, щоб уникнути потенційних конфліктів чи посилення напруги.

4. Незважаючи на те, що епідемія COVID-19 негативно вплинула на економіки держав-членів НАТО, Альянс і далі повинен виконувати зобов'язання з часів Уельського саміту – витратити не менше 2 % ВВП на оборонну політику. Для цього, як і для успішної трансформації НАТО в цілому, потрібно вдосконалити конкурентоспроможність оборонної промисловості, яка зараз нерівномірно розвивається у країн-членів.

Таким чином, проаналізувавши перспективи оборонної політики НАТО, можна зробити наступний висновок. Перспективи оборонної політики

Альянсу передбачені Програмою процесу оборонного планування НАТО (NATO Defence Planning Process, NDPP). Її метою є забезпечення рамкового формату, в якому можна узгодити діяльність з планування оборони на національному рівні та на рівні Альянсу, щоб дозволити союзникам найбільш ефективним чином поєднати між собою військові сили та можливості без загрози своєму національному суверенітету.

Оборонне планування НАТО включає 14 різних сфер. NDPP розподіляє ці сфери між союзниками по НАТО, сприяє їх реалізації і регулярно оцінює прогрес виконання. Варто зазначити, що цей процес є інтегрованим і послідовним і в його рамках союзники намагаються надавати ресурси для потенційних чи вже діючих місій і операцій.

Процес планування та реалізації програми NDPP складається з п'яти етапів, що втілюються протягом чотирьох років. Ці етапи включають: розробку політичних вказівок керівництва Альянсу, визначення потреб оборонного характеру Альянсу, розподілення вимог і встановлення цілей, сприяння імплементації цільових пакетів, аналіз результатів.

На сьогодні країни-члени НАТО зобов'язуються реалізувати так звану «Ініціативу готовності» – ідею, висунуту ще на саміті НАТО в Брюсселі у 2018 р. Ця програма «Ініціатива 4x30» запропонована США, вимагатиме від Альянсу до 2020 р. наявності 30 сухопутних батальйонів, 30 ескадриль повітряних винищувачів і 30 кораблів, готових до розгортання бойових дій протягом 30 днів після приведення їх у стан бойової готовності.

Оскільки ця програма розрахована до 2020 р., то для аналізу оборонної політики НАТО було важливо не тільки оцінити перспективи, озвучені Альянсом, але також запропонувати рекомендації щодо подальшої трансформації Організації. Це, зокрема, подальше дотримання фундаментальних принципів Альянсу, розширення траєкторії «Партнерства заради миру», поступове і обов'язково виконання зобов'язань, даних союзниками на Уельському саміті щодо виділення 2% ВВП на розвиток

оборонного-промислового комплексу, а також трансформація оборонної політики НАТО у більш глобальному вимірі.

Висновки до 3 розділу

Отож, окресливши процес реалізації концепції НАТО у період з 2014 по 2020 рр. можемо зробити такі висновки. Пряма реалізація оборонної політики НАТО втілювалась через План дій щодо готовності, затверджений у 2014 р. Вагому складову його втілення складають багатоцільові навчання, активізовані Альянсом на східних кордонах після акту агресії Росії проти України. Ядром бойової групи цих навчань стали Сили реагування НАТО (NATO Response Force, NRF) та Об'єднана оперативна група підвищеної готовності (Very High Readiness Joint Task Force, VJTF), як складова NRF. Лише у 2015 р. НАТО провело більше 300 навчань, в тому числі Trident Juncture-2015 («Тризуб Єдності-2015»), в якому взяли участь близько 36 тис.

Для доцільної витрати ресурсів та можливості залучити усі країни-члени НАТО до реалізації політики стримування були створені окремі підрозділи на ротаційній основі. Таким чином, з'явилася Ініціатива підвищення та підготовки трансатлантичних можливостей (Transatlantic Capability Enhancement and Training Initiative, TACET) та Об'єднана спільна ініціатива посиленого навчання (Combined Joint Enhanced Training Initiative, CJET). TACET зміцнила обороноздатність Естонії, Латвії, Литви та Польщі та покращила їхню сумісність із силами-партнерами НАТО, розміщеними на їх території. CJET забезпечує подібну до TACET підготовку, навчання та функцію досягнення злагодженості розгорнутих у складі цієї бригади бойових груп.

У 2014 р. кіберсфера стала важливою складовою колективної оборони. У 2016 р. країни-члени Альянсу визнали кіберпростір сферою для військових операцій. У 2020 р. було представлено спільну доктрину НАТО у сфері кіберзахисту. За підтримки Кіберцентру у Талліні (NATO Cooperative Cyber

Defence Centre of Excellence) у 2020 р. відбулися навчання Cross Sword 2020 у Латвії за участі 26 країн.

Цьогоріч підходить до завершення чотирьохфазова (2011, 2015, 2018, 2020) реалізація побудови європейської системи протиракетної оборони ПРО. Було розміщено елементи ПРО у Іспанії, Туреччині, Польщі та Румунії. Виклик і протидія гібридним загрозам є ще одним важливим чинником реалізації концепції НАТО. У 2016 р. було створено Європейський центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам (Hybrid COE) у Гельсінкі. Питання обговорення збільшення видатків на оборону до 2 % власного ВВП залишається досі дискусійним. Допоки цей показник ВВП було перевищено лише у 9 країнах: Великій Британії, США, Греції, Болгарії, Естонії, Румунії, Литві, Латвії та Польщі.

Таким чином, проаналізувавши етапи реалізації оборонної концепції НАТО 2014-2020 рр., варто оцінити також і перспективи оборонної політики НАТО. Перспективи оборонної політики Альянсу передбачені Програмою процесу оборонного планування НАТО (NATO Defence Planning Process, NDPP). Оборонне планування НАТО включає 14 різних сфер. NDPP розподіляє ці сфери між союзниками по НАТО, сприяє їх реалізації і регулярно оцінює прогрес виконання. Процес планування та реалізації програми NDPP складається з п'яти етапів, що втілюються протягом чотирьох років. Ці етапи включають:

- Розробку політичних вказівок керівництва Альянсу – процес, у ході якого формується єдиний документ з оборонного планування, що визначає загальні цілі та завдання, які повинні бути досягнуті Північноатлантичним Альянсом.
- Визначення потреб оборонного характеру Альянсу, що передбачає упорядкування вимог до оборонних можливостей союзників в єдиний список.
- Розподілення вимог і встановлення цілей: Стратегічне командування НАТО розробляє цільовий пакет для кожного союзника, зважаючи на його відповідність вимогам Альянсу, які визначає 2-й етап.

- Сприяння імплементації цільових пакетів – безперервний процес на національному та багатонаціональному рівні.
- Аналіз результатів, який забезпечує загальну оцінку ступеня відповідності реальних сил і можливостей політичним вказівкам.

Як ми бачимо, NDPP – це доволі ефективна система планування, яка непогано працює на практиці. Головною її перевагою можна назвати гнучкість, тому командування НАТО може вносити зміни до якогось етапу, якщо є потреба зреагувати на актуальну загрозу.

На сьогодні країни-члени НАТО зобов'язуються реалізувати так звану «Ініціативу готовності» – ідею, висунуту ще на саміті НАТО в Брюсселі у 2018 р. Ця програма «Ініціатива 4х30» запропонована США, вимагатиме від Альянсу до 2020 р. наявності 30 сухопутних батальйонів, 30 ескадриль повітряних винищувачів і 30 кораблів, готових до розгортання бойових дій протягом 30 днів після приведення їх у стан бойової готовності¹⁹¹.

Оскільки ця програма розрахована до 2020 р., то для аналізу оборонної політики НАТО було важливо не тільки оцінити перспективи, озвучені Альянсом, але також запропонувати рекомендації щодо подальшої трансформації Організації. Це, насамперед, такі пункти:

1. Для успішного розвитку оборонної політики Альянс повинен і надалі дотримуватися фундаментальних принципів свободи, демократії, прав людини та верховенства права, які закладені в його основі, і які так часто нівелюються урядами деяких союзників (зокрема, США чи Туреччини).

2. Оскільки характер сучасних загроз і викликів змінився, НАТО варто переглянути географію своєї присутності і впливу, щоб реагувати на нові загрози ефективніше. Так, можливо доцільним буде розширити траєкторію «Партнерства заради миру» на Тихоокеанське узбережжя чи навіть на Африканський континент.

¹⁹¹ Campbell J. Why NATO Should Adopt A Tactical Readiness Initiative. War on the rocks. July 13, 2020. URL: <https://warontherocks.com/2020/07/why-nato-should-adopt-a-tactical-readiness-initiative/> (дата звернення: 25.10.2020).

3. Трансформація оборонної політики НАТО має стати більш глобальною, а отже варто розробити послідовну політику щодо Китаю, щоб уникнути потенційних конфліктів чи посилення напруги.

4. Незважаючи на те, що епідемія COVID-19 негативно вплинула на економіки держав-членів НАТО, Альянс і далі повинен виконувати зобов'язання з часів Уельського саміту – витратити не менше 2 % ВВП на оборонну політику. Для цього, як і для успішної трансформації НАТО в цілому, потрібно вдосконалити конкурентоспроможність оборонної промисловості, яка зараз нерівномірно розвивається у країнах-членах.

Таким чином, станом на 2020 р. реалізація Стратегічної концепції НАТО, що зазнала суттєвих змін з моменту її створення, досягає свого логічного завершення. Простеживши реалізацію цієї концепції можемо зробити висновок, що більшість запропонованих ініціатив були втілені і інтенсифіковані у зв'язку із зростанням кількості багатовимірних загроз, на які Альянсу довелося реагувати миттєво, змінюючи досить гнучку Стратегію оборонної політики. Зважаючи на попередній доволі успішний досвід реалізацій оборонної концепції, вбачаються подальші позитивні зміни і здатність НАТО до успішної трансформації своєї оборонної політики, використовуючи нові методи та інструменти протидії сучасним загрозам безпеки.

ВИСНОВКИ

На сьогодні НАТО без сумніву є найпотужнішим військово-політичним блоком та вагомим гравцем на політичній арені, адже організація зосереджена не лише на побудові безпеки та оборони власних кордонів, а й поширює свій геополітичний та військовий вплив далеко за його межі. Сучасний стан підходів НАТО до проблем оборони та безпеки визначається низкою доктринальних документів, що визначають його центральний напрямок стратегії, а також демонструють зміни, внесені до загальної стратегії під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів. Чинне місце у нашій роботі займає трансформація підходів НАТО до Оборонної та безпекової політики НАТО під впливом агресії Росії проти України. Саме останній фактор відіграв ключову роль у формуванні сучасного етапу трансформації Альянсу, що розпочався у 2014 р. та триває по теперішній час. Цей етап визначає ключову зміну у оборонній та безпековій політиці НАТО: перехід від тактики «безпосередньої колективної оборони» країн-членів Альянсу до тактики «стримування» агресії Російської Федерації.

У ході проведеного нами дослідження було реалізовано низку завдань, котрі ми ставили перед собою у вступі цієї роботи. До першої групи завдань належать аналіз доктринальних документів НАТО, що визначають його сучасну оборонну та безпекову стратегію і з'ясувати пріоритетні напрямки роботи Альянсу у період з 2010 по 2020 р. під час дослідження стратегічних документів.

Доктринальною базою сучасної політики НАТО у сфері безпеки та оборони є Стратегічна концепція НАТО 2010 р. під назвою «Активна участь, сучасна оборона», затверджена на саміті НАТО у Лісабоні 2010 р. Серед причин, що обумовлювали появу нової стратегічної концепції став ряд передумов, що утворився протягом першого десятиліття 21 століття. До цього кола проблем можемо віднести: міжнародний тероризм, кібератаки, екологічні проблеми та зміна клімату, розповсюдження ракетного звичайного та

ядерного озброєння, необхідність переглянути відносини з Росією, потреба у реформуванні організації. У перспективі на наступне десятиліття НАТО визначило ряд реальних та потенційних загроз та ключові пріоритети організації: колективний захист, кризовий менеджмент та кооперативна безпека. Короткостроковими та довгостроковими стратегіями втілення завдань Організації стали: питання зміни формату місії у Афганістані (трансформація місії з військової у навчально-дорадчу, де провідну роль за контроль над Афганістаном на себе перебирають військові та уряд Афганістану), проведення реформування організації, скорочення штату та загальних витрат на організацію (концептуальне оформлення цієї ініціативи знайшло своє відображення у програмі «Розумна оборона», проголошеній на Чиказькому саміті НАТО-2012), побудова ефективної протиракетної оборони, налагодження тісних партнерських відносин з Росією.

Після акту агресії Росії проти України відбулася трансформація у підходах НАТО до питань безпеки та оборони. Доктринальна база стратегії НАТО зазнала змін та поповнилась ще трьома ключовими документами, що визначають оборонну політику Альянсу по сьогоднішній день. У декларації Уельського саміту 2014 р. та Плані дій щодо забезпечення готовності було чітко відображено реакцію НАТО на зміни у безпековому середовищі, спричинені РФ та готовність дати гідну відсіч у разі нападу. Зокрема втричі зросла кількість підрозділів швидкого реагування (NRF – The NATO Response Force) до 40 тисяч. Утворено нові підрозділи: об'єднану оперативну групу підвищеної готовності (Very High Readiness Joint Task Force, VJTF) або «Вістря спису», яка зможе розгорнутись протягом декількох днів з метою реагування на виклики, що виникають – особливо на Східних кордонах НАТО. Створено окремі підрозділи швидкого реагування під проводом Великобританії - Об'єднані експедиційні сили (JEF – Joint Expeditionary Force) та Німеччини - Рамкова концепція націй (FNC – the Framework Nations Concept). Утворено 8 малих штаб-квартир на території Альянсу для підвищення загального рівня готовності сил НАТО.

У декларації Варшавського саміту 2016 р., РФ було вперше відкрито визнано країною, чії агресивні дії, включаючи провокаційні військові дії, становлять загрозу для Альянсу. У комюніке задекларовано позитивні зміни щодо економічної складової участі країн-членів Альянсу. У сукупності оборонні витрати союзників зросли в 2016 р. вперше з 2009 р. Всього за два роки більшість союзників призупинили або скасували зменшення витрат на оборону. Вперше оприлюднено реальні результати по реалізації системи ПРО, окреслено новий порядок та арсенал завдань місії НАТО в Афганістані, кіберпростір визнано четвертим важливим «доменом» на рівні з трьома стандартними: морем, сушею і повітряним простором.

Для наочної демонстрації трансформації НАТО до проблем безпеки та оборони, нами було проаналізовано європейський та глобальний напрямки НАТО у підтримці миру. На європейському континенті Альянс продовжує відігравати ключову роль у підтримці миру в Косово, за допомогою профільної місії КФОР (Kosovo Force, KFOR), з моменту свого створення у 1999 р. і до тепер місія змінила свій формат та перетворилась з військової у поліційну та навчальну, а чисельність військового контингенту зменшилась з 50 до 3,5 тис., що свідчить про досягнення успіху Альянсом у провадженні миротворчої діяльності у регіоні. Нами простежено позитивну динаміку нарощування співпраці з Україною та Грузією, якісно новий етап кооперації спостерігається з моменту російської агресії проти Грузії у 2008 р., та України у 2014 р. Альянс підтримує євроатлантичні прагнення обох партнерів, свідченням цього є надання статусу партнерів з розширеними можливостями Україні та Грузії відповідно. НАТО попри суттєве напруження з 2014 р. продовжує діалог з Росією, відносини між двома сторонами зазнали радикальної трансформації та переросли з площини партнерських у відверто загрозливі. Сьогодні НАТО надає перевагу політиці стримування та паралельно з політичними дискусіями провадить серйозну військову підготовку у разі нападу з боку РФ. Глобальний напрямок теж залишається на порядку денному Альянсу, важливим елементом співпраці з Афганістаном

залишається місія НАТО «Рішуча підтримка» (змінює місію ISAF у 2014 р.), яка є інструментом стримування зростаючих рухів ісламістських угруповань та відновлення контролю над територією Афганістану. Найголовнішим завданням двостороннього співробітництва є протидія тероризму у регіоні. Таке ж завдання, разом із протидією піратству та стримуванням міграційних потоків із Сирії, Лівану та Африканського континенту, залишається на порядку денному Середземноморського діалогу НАТО. У цьому регіоні Альянс, перш за все, зацікавлений у розширенні географії своєї колективної безпеки, адже загрози НАТО – багатовимірні. Головним партнером у регіоні Середземного моря виступає Ізраїль, однак формат співпраці залишається багатостороннім. Наразі контингент НАТО задіяний у місії «Морський охоронець» та операції «Активні зусилля».

Реалізація оборонної концепції НАТО з моменту її трансформації у 2014 р., охоплює декілька напрямків: зросла кількість багатоцільових навчань Альянсу особливо на східних кордонах, створено ряд нових підрозділів, котрі були окреслені вище, проведено реформування та скорочення чисельності персоналу командних структур НАТО, Альянс керується логікою «розумної оборони», були створені окремі підрозділи на ротаційній основі, підходить до завершення будівництво європейської системи протиповітряної та протиракетної оборони, запроваджено ряд ініціатив у сфері кіберпростору та системи розвідки.

Таким чином, на нашу думку НАТО вдалося повною мірою втілити не лише заплановані у Стратегічній концепції 2010 цілі, але й успішно трансформувати свою оборонну та безпекову політику під впливом низки факторів, ключовим з яких став акт агресії Росії проти України.

Зважаючи на сучасний етап трансформації оборонної стратегії НАТО, можемо припустити, що оборонна політика Альянсу залишатиметься поки що в усталених рамках. Навряд чи в найближчому майбутньому можна очікувати прямого військового зіткнення НАТО та Росії, тому швидше за все Альянс зосередиться на поглибленні стратегії «стримування». Попри пандемію

COVID-19, Альянс не зменшить свої видатки на оборону, продовжить реформування та підтримку забезпечення миру і протидії тероризму шляхом проведення операцій. Втілення Трампом плану по виведенню американських військових з Афганістану, може стати серйозним чинником для росту терористичної загрози у регіоні та позбавить значної військової підтримки не лише афганські сили, але й сили коаліції країн-членів НАТО та країн-партнерів. Опираючись на заяви Генерального секретаря НАТО, щодо майбутньої політики Альянсу можемо зробити висновок, що у глобальному вимірі НАТО будуватиме виважені відносини з Китаєм та розвиватиме партнерські відносини не лише з країнами Східної Європи і Середземномор'я, але й з Австралією, Новою Зеландією, Японією та Південною Кореєю.

Отже, вважаємо, що нами було досягнуто поставлених завдань та реалізовано мету роботи, комплексно охарактеризовано питання трансформації підходів НАТО до проблем безпеки і оборони під впливом агресії Росії проти України. Попри це вважаємо цю проблематику не достатньо вивченою та такою, що потребує подальших наукових студій. Перспективними темами для подальших наукових пошуків можуть стати: Трансформація оборонної політики НАТО в умовах пандемії, політика НАТО та Китаю: перспективне партнерство чи нові виклики, тощо. Таким чином, досліджувана нами проблема зберігатиме свою актуальність у довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Военная доктрина Российской Федерации (в редакции от 2014 г.). 2014. URL: https://www.mid.ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkV6BZ29/content/id/589760 (дата звернення: 17.09.2020).
2. Военная доктрина Российской Федерации. 05.02.2010. URL: <http://kremlin.ru/supplement/461> (дата звернення: 17.09.2020).
3. Генеральна угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про співробітництво у сфері оборони. 2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_002-16#Text (дата звернення: 25.10.2020).
4. Декларація Бухарестського саміту. 03 Apr. 2008. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natolive/official_texts_8443.htm (дата звернення 19.11.2020).
5. Декларація Уельського саміту. 2014. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_112964.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 13.09.2020).
6. Домовленість про оборонне співробітництво між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Канади і Збройними Силами Канади. 2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124_053-17#Text (дата звернення: 14.10.2020).
7. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості». 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/35-19#Text> (дата звернення: 27.07.2020)
8. Закон України «Про основи національної безпеки України». 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/964-15#Text> (дата звернення: 01.09.2020)

9. Закон України «Про прийняття за основу проекту Закону України про засади внутрішньої і зовнішньої політики». 2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2310-17#Text> (дата звернення: 21.08.2020)
10. Нова стратегічна концепція НАТО: комплексний підхід. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 21.07.2010. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/nova-strategichna-konceptsiya-nato-kompleksniy-pidkhid-analitichna> (дата звернення: 08.07.2020).
11. Основні рішення Варшавського саміту. 2016. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_09/20160923_1609-factsheet-warsaw-summit-key-ukr.pdf (дата звернення: 17.09.2020).
12. План дій Україна-НАТО. Nov 22. 2002. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_19547.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 18.10.2020).
13. Резолюція 1244 (1999), ухвалена Радою Безпеки на її 4011 засіданні. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_309#Text (дата звернення 16.11.2020).
14. Резолюція №1386 РБ ООН. Dec 20. 2001. URL: [https://undocs.org/ru/S/RES/1386\(2001\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1386(2001)) (дата звернення 17.11.2020).
15. Резолюція РБ ООН 1510. 13 Oct. 2003. URL: https://www.nato.int/isaf/topics/mandate/unscr/resolution_1510.pdf (дата звернення 17.11.2020).
16. Стратегічна концепція Альянсу. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/pro-nato/strategichna-konceptsiya-alyansu> (дата звернення: 05.07.2020).
17. УКАЗ Президента Российской Федерации «О признании Республики Крым». 17.03.2014. URL: <http://sevkrimrus.narod.ru/ZAKON/2014zakon.htm> (дата звернення: 31.07.2020).
18. Указ Президента України «Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на

2017-2020 роки».2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43/2017#Text> (дата звернення: 30.09.2020)

19. Указ Президента України «Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2020 рік». 2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2032020-33861> (дата звернення: 19.09.2020)

20. Указ Президента України «Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна - НАТО на 2019 рік». 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117/2019#Text> (дата звернення: 09.10.2020)

21. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 серпня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності». URL: <https://president.gov.ua/documents/7442014-17689> (дата звернення: 07.08.2020)

22. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 28.09.2020)

23. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443> (дата звернення: 15.09.2020)

24. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2402016-20137> (дата звернення: 19.09.2020)

25. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text (дата звернення: 12.09.2020).

26. Щорічний звіт Генерального секретаря НАТО – 2014. Брюсель. 2015.

URL:https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_01/20150202_SG_AnnualReport_2014_ukr.pdf (дата звернення: 14.09.2020).

27. A Roadmap for the New Strategic Concept. URL: <https://www.nato.int/strategic-concept/roadmap-strategic-concept.html#group> (дата звернення 20.11.2020)

28. Brussels Summit Declaration. 11 Jul. 2018. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm (дата звернення 19.11.2020).

29. Framework document on the establishment of the NATO-Georgia Commission. 16 Sep. 2008. URL: <https://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-114e.html> (дата звернення 17.11.2020).

30. London Declaration. 2019. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm (дата звернення: 25.10.2020).

31. NATO's New Strategic Concept. 2010. URL: <https://www.nato.int/strategic-concept/roadmap-strategic-concept.html#group> (дата звернення: 10.07.2020).

32. NATO's Readiness Action Plan. 2016. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160627_1607-factsheet-rap-en.pdf (дата звернення: 19.09.2020).

33. Readiness Action Plan. 23 Mar 2020. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_119353.htm (дата звернення: 12.10.2020).

34. Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation. URL: <https://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf> (дата звернення: 23.07.2020).

35. The Secretary General's Annual Report. 2016. URL:https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_03/20170313_SG_AnnualReport_2016_en.pdf (дата звернення 21.11.2020).

36. Wales Summit Declaration. 2014. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 18.09.2020).
37. Warsaw Summit Communiqué. 2014. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm (дата звернення: 15.10.2020).

Література

38. Андріянова Н. М. Трансформація діяльності НАТО після закінчення "холодної війни". *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2018. С. 113-119. URL: <http://znp-cvsd.nuou.org.ua/article/view/131479/127537> (дата звернення 15.11.2020)
39. Брежнева Т. Концепція рамкових країн НАТО як напрямок розвитку нових оборонних можливостей Альянсу. Аналітична записка. Національна безпека. *Національний інститут стратегічних досліджень*. Дніпро. 2017. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/2901/>. (дата звернення: 20.09.2020).
40. Дем'янчук Ю. На шляху до НАТО: сучасні виклики та перспективи реалізації політики безпеки. 2019. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/intrel/article/view/10360> (дата звернення: 15.10.2020).
41. Желєзняк І. Трансформація Північноатлантичного Альянсу. URL: <https://nato.pu.if.ua/old/journal/2009/2009-11.pdf>. (дата звернення: 28.09.2020).
42. Жовтенко Т. Лондонський саміт НАТО. Російська загроза та витрати на оборону. Рубрика «Точка зору». *Радіо Свобода*. 04.12. 2019 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30307997.html> (дата звернення: 26.10.2020).
43. Закірова С. Український шлях до запровадження військових стандартів НАТО. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. Київ. Центр досліджень соціальних комунікацій. URL:

http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4484:ukrajinskij-shlyakh-do-zaprovadzhennya-vijskovikh-standartiv-nato&catid=71&Itemid=382 (дата звернення: 23.10.2020).

44. Кравченко В. Саміт оновлення. 19.11.2010. URL: https://zn.ua/ukr/international/samit_onovlennya.html (дата звернення: 05.08.2020)

45. Кривецький О. Закон України про референдум є неконституційним. *Громадська думка про правотворення*. 2018. № 11 (155). С. 21–22. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2018/11.pdf>. (дата звернення: 09.10.2020).

46. Леушкин Д.В, Сухиашвили Д.Т. Эволюция и основные этапы отношений Грузии и НАТО. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Политологические науки. Н. Новгород. 2019. С. 38-43. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/evolyutsiya-i-osnovnye-etapy-otnosheniy-gruzii-i-nato> (дата звернення 20.11.2020).

47. Онищенко Ю. Сидоренко С. Нові бригади та план захисту від РФ: що ухвалили лідери НАТО за закритими дверима. *Європейська правда*. 05.12. 2019. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/12/5/7103861/> (дата звернення: 25.10.2020).

48. Пошедін О. Адаптація НАТО до нових викликів. Механізми державного управління. *Національна академія державного управління при Президентові України*. Київ. 2019. С.73-81. URL: [http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik_dums/2019/2019_04\(43\)/12.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik_dums/2019/2019_04(43)/12.pdf) (дата звернення: 03.10.2020).

49. Розумний М. «Русская весна»: уроки російської агресії. *Еспресо TV*. 02.03.2020. URL: https://espresso.tv/article/2020/03/02/quotrusskaya-vesnaquot_uroky_rosiyskoyi_agresiyi (дата звернення: 15.08.2020).

50. Романенко Є. Україна – шлях до НАТО. Публічне урядування. 2015. С. 171-179.

51. Слюсар В.І., Кулагін К.К. Особливості процесу оборонного планування НАТО. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2019. С. 47-49.
52. Тороп. О. Членство в НАТО: чи отримає Україна план дій?. 2018. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-43566899>(дата звернення: 23.09.2020).
53. Шейко Ю. НАТО розробляє системи оборони проти нових російських ракет. *Deutsche Welle*. 11.02.2020. URL: <https://p.dw.com/p/3Xbau> (дата звернення: 02.11.2020).
54. Bagratuni M. Russia and the 2010 *NATO* Strategic Concept: New Era of Partnership or Wishful Thinking? A Policy Update Paper. *Canadian Defence & Foreign Affairs Institute*. Calgary. April, 2011.
55. Brajshori M. US troops to guard Kosovo's border. *Southeast European Times*. 29.12.2010. URL:https://web.archive.org/web/20121103011449/http://setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2010/12/29/feature-02 (дата звернення 20.11.2020).
56. Brent L. NATO's role in cyberspace. *NATO Review*. 12 Feb. 2019. URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/02/12/natos-role-in-cyberspace/index.html> (дата звернення: 31.10.2020).
57. Brown D. Here's what we know about the reported 100,000 Russian troops going to NATO's borders. *Business Insider*. 2017. URL: <https://www.businessinsider.com/what-we-know-about-the-100000-russians-going-to-natos-borders-2017-8> (дата звернення: 26.09.2020).
58. Brzozowski A. Norway cancels military exercise, Pentagon cuts troops for Europe war games. *Euroactiv*. 2020. URL: <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/news/norway-cancels-exercise-pentagon-cuts-troops-for-europe-war-games/> (дата звернення: 23.10.2020).

59. Campbell J. Why NATO Should Adopt A Tactical Readiness Initiative. War on the rocks. 13 Jul. 2020. URL: <https://warontherocks.com/2020/07/why-nato-should-adopt-a-tactical-readiness-initiative/> (дата звернення: 25.10.2020).

60. Dutkavich J. Flaming Thunder Begins, Glory's Guns Soldiers participate in opening ceremony. *24th Press Camp Headquarters*. Aug 7, 2016. URL: https://www.army.mil/article/172936/flaming_thunder_begins_glorys_guns_soldiers_participate_in_opening_ceremony <https://sof.news/video/flaming-sword-2016/> (дата звернення: 24.10.2020).

61. Fleischer P. NATO Defence Planning Process. Implications for defence posture. Uniwersytet Warszawski. Academic Security Forum. P. 103-113. 2015. URL: https://www.researchgate.net/publication/285543654_NATO_Defence_Planning_Process_Implications_for_defence_posture (дата звернення: 31.10.2020).

62. Freytag von Loringhoven A. A new era for NATO intelligence. URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/10/29/a-new-era-for-nato-intelligence/index.html> (дата звернення: 23.10.2020).

63. Geri M. NATO and a New Strategy for the South: Updating the Mediterranean Dialogue and the Istanbul Cooperation Initiative. *The Euro-Gulf Information centre*. URL: <https://www.egic.info/nato-new-strategy-for-the-south> (дата звернення: 18.10.2020).

64. Hagelstam A. Cooperating to counter hybrid threats. *NATO Review*. 23 Nov 2018. URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2018/11/23/cooperating-to-counter-hybrid-threats/index.html> (дата звернення: 02.11.2020).

65. Hartly K. *The Need for NATO?*. 2020. Palgrave Macmillan. P.11-19.

66. Healey J. Tothova Jordan K. NATO's Cyber Capabilities: Yesterday, Today, and Tomorrow. Sep 9. 2014. URL: https://www.jstor.org/stable/resrep03426?seq=7#metadata_info_tab_contents (дата звернення: 31.07.2020).

67. Hetmanchuk A., Zarembo K., Fakhurdinova M. Eyes Front 2020: When Can Ukraine Make a Transition to NATO Standards? European Truth. *Yevropeiska Pravda*. 19.07.2019. URL: <https://rpr.org.ua/en/news/eyes-front-2020-when-can-ukraine-make-a-transition-to-nato-standards/> (дата звернення: 13.08.2020).
68. Hlatky S. Fortmann M. NATO enlargement and the failure of the cooperative security mindset. 2020. *International Politics*. P.554-572.
69. Ilie M., Ilie A., Gheorghe I. The new strategic concept NATO 2010. URL: http://journal.dresmara.ro/issues/volume2_issue1/06_ilie.pdf (дата звернення 12.11.2020).
70. Kelly F. NATO launches new multinational division in Romania. *The Defence Post*. Oct 9, 2017. URL: <https://www.thedefensepost.com/2017/10/09/nato-romania-multinational-division-southeast/> (дата звернення: 30.09.2020).
71. Kim L. How U.S. Military Aid Has Helped Ukraine Since 2014. Dec 18, 2019. URL: <https://www.npr.org/2019/12/18/788874844/how-u-s-military-aid-has-helped-ukraine-since-2014>(дата звернення: 28.10.2020).
72. Kovac M. NATO-Russia Relations. Report 145 PNCD. NATO P A. 13 Oct. 2019. URL: <https://www.nato-pa.int/downloadfile?filename=%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2F201911%2FREPORT%20145%20PCNP%2019%20E%20rev.%201%20fin%20-%20NATO-RUSSIA%20RELATIONSA%20SNAPSHOT.pdf>(дата звернення: 10.10.2020).
73. Lande Saxi H. British and German initiatives for defence cooperation: the Joint Expeditionary Force and the Framework Nations Concept. *Defence Studies*. 2017. P. 171-197. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14702436.2017.1307690?sequence=1&journalCode=fdef20> (дата звернення: 05.09.2020).
74. Leprince-Ringuet D. Cyber defense game brings together security experts, special forces and more as military prepares for warfare 2.0. (ZDNet). January 27, 2020. URL: <https://www.zdnet.com/article/cyber-defense-game-brings->

together-security-experts-special-forces-and-more-as-military-prepares-for-warfare-2-0/ (дата звернення: 23.10.2020).

75. Moller S. Twenty years after: assessing the consequences of enlargement for the NATO military alliance. 2020. *International Politics*. P. 509-529.

76. Nugashima J. An Alliance in Crisis – Lack of Interoperability. *International Information Network Analysis. The Sasakawa Peace Foundation*. URL: https://www.spf.org/iina/en/articles/nagashima_04.html (дата звернення: 13.09.2020).

77. Olsen J.A. Understanding NATO. 2020. *The RUSI Journal*. P. 60-72.

78. Potapova I. The New Ukrainian-NATO Annual National Programme. UA: Ukraine Analytica. 2018. URL: <https://ukraine-analytica.org/wp-content/uploads/potapova.pdf> (дата звернення: 13.10.2020).

79. Schmitt E., Gibbons-Neff T., Savage C., Cooper H. Trump is said to be preparing to withdraw troops from Afghanistan, Iraq and Somalia. *The New York Times*. Nov 18. 2020. URL: <https://www.nytimes.com/2020/11/16/us/politics/trump-troop-withdrawal-afghanistan-somalia-iraq.html> (дата звернення 19.11.2020).

80. Soldatkin V., Marrow A., Osborn A. Putin criticises NATO expansion as alliance holds London summit. *Reuters*. 3 Dec 3. 2019. URL: <https://uk.reuters.com/article/uk-nato-summit-putin/putin-criticises-nato-expansion-as-alliance-holds-london-summit-idUKKBN1Y71KP> (дата звернення: 07.10.2020).

81. Tilghman A. Russian aggression a top concern in U.S. European Command's new military strategy. *Military Times*. 26 Jan. 2020. URL: <https://www.militarytimes.com/2016/01/26/russian-aggression-a-top-concern-in-u-s-european-command-s-new-military-strategy/> (дата звернення: 14.10.2020).

Електронні ресурси віддаленого доступу

82. Активне залучення, сучасна оборона. 2010.
URL: https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_68580.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 13.07.2020).
83. Американські стратегічні бомбардувальники B-52 вперше пролетіли над Україною. *АрміяINFORM*. 04.09.2020. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/09/amerykanski-strategichni-bombarduvalnyky-b-52-vpershe-proletily-nad-ukrayinoyu/> (дата звернення 20.11.2020).
84. Військові американські літаки пролетіли над Україною. *УНІАН*. 23.09.2020. URL: <https://www.unian.ua/weapons/bombarduvalniki-ssha-proletili-nad-kiyevom-foto-video-ostanni-novini-11156615.html> (дата звернення 15.11.2020).
85. Віктор Янукович не поїде на Лісабонський саміт НАТО. 16.11.2010. URL: https://news.24tv.ua/viktor_yanukovich_ne_poyide_na_lisabonskiy_samit_nato_n_59277 (дата звернення: 28.09.2020).
86. Генеральний секретар дав старт «НАТО – 2030» для ще більшого зміцнення нашого міцного Альянсу. 08 Jun. 2020. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_176193.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 23.09.2020).
87. Генеральний штаб ЗСУ. URL: <https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/1702919469877303/> (дата звернення 16.11.2020).
88. Генсек НАТО закликав Грузію прискорити підготовку до членства в Альянсі. *Європейська правда*. 29.09.2020. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/09/29/7114813/> (дата звернення 15.11.2020).
89. Діалог з НАТО з питань членства та реформ. 24.12.2019. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/dialog-z-nato-z-pitan-chlenstva-ta-reform> (дата звернення: 24.09.2020).

90. ЄС і НАТО підписали декларацію про співпрацю. *Європейська правда*. 10.07.2018

URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/07/10/7084183/> (дата звернення: 01.11.2020).

91. Закон Зеленського про референдум пройшов перше читання. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/06/18/7256188/> (дата звернення: 02.10.2020).

92. Країни НАТО збільшили оборонні витрати на \$10 млрд. *Європейська правда*. 14.02.2017. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/02/14/7061632/> (дата звернення: 18.10.2020).

93. НАТО завершує розгортання розвідувальної системи в Європі. *Ukrainian Military Pages*. 14.11.2020. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2020/11/alliance-ground-surveillance.html> (дата звернення: 17.10.2020).

94. НАТО і Афганістан починають процес переходу відповідальності і започатковують довгострокове партнерство. 20 Nov. 2010. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_68728.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 22.07.2020).

95. НАТО і Росія стали на шлях стратегічного партнерства. 20.11.2010. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_68876.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 30.09.2020).

96. Ольга Стефанішина: Працюємо, щоб продовжувати інтеграцію України до НАТО. *Урядовий портал. Служба Віце-прем'єр-міністра України*. 24.07.2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/olga-stefanishina-pracyuyemo-shchob-prodovzhuvati-integraciyu-ukrayini-do-nato> (дата звернення: 02.10.2020).

97. Польща як плацдарм для навчань НАТО. URL: <http://www.ispc.org.ua/archives/1719> (дата звернення: 17.09.2020).

98. Річна національна програма під егідою Комісії Україна - НАТО на 2020 рік – мапа реформ України у наближенні до НАТО. 16.09.2020. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=4eae677a-073c-4c32-914a-a3ddc850b924&title=RichnaNatsionalnaProgramaPidEgidoiuKomisiiUkrainaNatoNa2020-RikMapaReformUkrainiUNablizhenniDoNato> (дата звернення: 28.10.2020).

99. Трансформація НАТО – це зміцнення нашого сусідства. Інтерв'ю із заступником Генерального секретаря НАТО з питань публічної дипломатії, послом Таканом Илдемом. *UA: Ukraine Analytica*. 2018. Випуск 4 (14). С. 3-6. URL: https://ukraine-analytica.org/wp-content/uploads/UA_Analytica_4_2018_ua.pdf (дата звернення: 02.10.2020).

100. Три американські бомбардувальники ввійшли у повітряний простір України. *Українська Правда*. 14.09.2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/09/14/7266358/> (дата звернення 19.11.2020).

101. Україна та НАТО проводять масштабні спільні навчання (23.09.2020). *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/uk/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0-%D1%82%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D1%8F%D1%82%D1%8C-%D0%BC%D0%B0%D1%81%D1%88%D1%82%D0%B0%D0%B1%D0%BD%D1%96-%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-23092020/av-55030045> (дата звернення: 12.10.2020).

102. «Українське питання» (ПДЧ) на саміті НАТО в Бухаресті. 05.04.2008. URL: <https://dif.org.ua/article/ukrainske-pitannya-pdch-na-samiti-nato-v-bukharesti> (дата звернення: 20.09.2020).

103. 10th SFGA and Exercise Flaming Sword 2016. URL: <https://sof.news/video/flaming-sword-2016/> (дата звернення: 24.10.2020).

104. 12 Years On From Russia's Military Aggression Against Georgia. 14 Aug . 2020. URL: <https://icds.ee/en/12-years-on-from-russias-military-aggression-against-georgia/> (дата звернення 16.11.2020).
105. 2003 Mediterranean Dialogue Work Program. 2003. URL: <https://www.nato.int/med-dial/2003/mdwp-2003.pdf> (дата звернення: 16.10.2020).
106. 2008 Georgia Russia Conflict Fast Facts. *CNN World*. 31 March. 2020. URL: <https://edition.cnn.com/2014/03/13/world/europe/2008-georgia-russia-conflict/index.html> (дата звернення 15.11.2020).
107. 5th NATO Cyber Defence Smart Defence Projects' Conference: Cyber NATO-EU Cooperation. URL: https://academiamilitar.pt/images/site_images/5th_NATO_Cyber_Defence/8_Brigadier_General_HUN_Army_Sandor_VASS_Director_Cyberspace_Operations_Centre_ACO_-_CyOC.pdf (дата звернення: 03.11.2020)
108. 6 F-15s, KC-135 to augment NATO mission in Baltics. 2014. URL: <https://www.af.mil/News/Article-Display/Article/473483/6-f-15s-kc-135-to-augment-nato-mission-in-baltics/> (дата звернення 15.11.2020).
109. Aegis Ashore ballistic missile defence system in Romania completes scheduled update. 09 Aug. 2019. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_168377.htm?selectedLocale=en(дата звернення: 13.10.2020).
110. Afghan National Army (ANA) Trust Fund. 2020. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/10/pdf/2010-backgroundunder-ana-trust-fund.pdf (дата звернення 20.11.2020).
111. Air policing: securing NATO airspace. May. 2018. 2020. URL:https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132685.htm (дата звернення 20.11.2020).
112. Alliance Ground Surveillance (AGS). Nov 25. 2019. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48892.htm (дата звернення: 12.09.2020).

113. Allied leaders agree on NATO Missile Defence system. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_68439.htm?selectedLocale=en. 20 Nov. 2010. (дата звернення: 18.07.2020).

114. Comprehensive Assistance Package for Ukraine. 2016. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_09/20160920_160920-compreh-ass-package-ukra.pdf (дата звернення: 26.09.2020).

115. Defence Policy and Planning Committee. Dec 10. 2010. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69128.htm (дата звернення: 26.10.2020).

116. Education and training. 24 Jul 2019. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49206.htm (дата звернення: 29.10.2020).

117. F-15s out of Lakenheath patrol the skies above Iceland. Oct 13. 2020. URL: <https://www.stripes.com/news/f-15s-out-of-lakenheath-patrol-the-skies-above-iceland-1.648384> (дата звернення 20.11.2020).

118. Four Year Anniversary of Defence Institution Building School. 28 Jun. 2020. URL: <https://dibs.mod.gov.ge/EN/news/136> (дата звернення 20.11.2020).

119. Government approves a new quality Ukraine-NATO Annual National Program. 2020. URL: <https://www.mil.gov.ua/en/news/2020/02/05/government-approves-a-new-quality-ukraine-nato-annual-national-program/> (дата звернення: 18.10.2020)

120. Hybrid CoE. URL: <https://www.hybridcoe.fi/> (дата звернення: 16.10.2020).

121. International Security Assistance Force (ISAF): Key Facts and Figures. 2018. URL: www.isaf.nato.int/images/media/PDFs/2104-04-01%20isaf%20placemat-final.pdf (дата звернення 18.11.2020).

122. ISAF Mission Evolution. 2014. URL: https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2012_10/20121008_media-backgroundunder_isaf_mission_evolution_en.pdf (дата звернення 21.11.2020).

123. Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance. 18 Jun. 2018. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_111830.htm (дата звернення: 02.10.2020).

124. Keynote speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the 2011 Munich Security Conference. 4 Feb. 2011. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_70400.htm?selectedLocale=uk (дата звернення 01.11.2020).

125. Kosovo Force (KFOR). How did it evolve? 20 Feb. 2008. URL: <https://web.archive.org/web/20110605181328/http://www.nato.int/issues/kfor/evolution.html> (дата звернення 20.11.2020). – Назва з екрану.

126. Ministry of Foreign Affairs of Georgia. URL: <https://mfa.gov.ge/Home.aspx> (дата звернення 20.11.2020).

127. Mission. URL: <https://mndne.wp.mil.pl/en/> (дата звернення: 16.10.2020).

128. Multinational exercise Swift Response 2016 concludes. *The Stuttgart Citizen*. 27 Jun. 2016. URL: <https://www.stuttgartcitizen.com/news/u-s-military/multinational-exercise-swift-response-2016-concludes/> (дата звернення: 23.10.2020).

129. NATO 'Spearhead' Force deploys for first time, Exercise Noble Jump underway. 09 Jun. 2015. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_120512.htm (дата звернення: 18.10.2020).

130. Nato accuses Russia of breaking nuclear missile treaty. *BBC News*. Dec 4. 2018. URL: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-46443672> (дата звернення: 28.10.2020)

131. NATO Air Policing URL: <https://shape.nato.int/page142085426.aspx> (дата звернення 20.11.2020).

132. NATO Allies wrap up exercise Iron Wolf. 2018. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_160475.htm. (дата звернення: 23.10.2020).

133. NATO chief says allies will leave Afghanistan together. *France 24*. 08 Oct. 2020. URL: <https://www.france24.com/en/20201008-nato-chief-says-allies-will-leave-afghanistan-together>. (дата звернення 19.11.2020).

134. NATO decides to activate missile shield despite Russian threats. 20 May. 2012. URL: <https://www.rawstory.com/2012/05/nato-decides-to-activate-missile-shield-despite-russian-threats/> (дата звернення 15.11.2020).

135. NATO declares first stage of missile shield operational. *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/en/nato-declares-first-stage-of-missile-shield-operational/a-15964619> (дата звернення 16.11.2020). – Назва з екрану.

136. NATO Encyclopedia. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2019_02/20190211_2018-nato-encyclopedia-eng.pdf (дата звернення: 31.10.2020).

137. NATO Exercise Brilliant Jump. URL: <https://jfcbs.nato.int/page6854832.aspx> (дата звернення: 24.10.2020).

138. NATO Patriot Mission in Turkey. URL: <https://shape.nato.int/ongoingoperations/nato-patriot-mission-in-turkey-> (дата звернення: 13.10.2020).

139. NATO sets ‘irreversible’ but risky course to end Afghan war. 20 May. 2012. URL: <https://ca.reuters.com/article/topNews/idCABRE84J02C20120521?sp=true> (дата звернення 16.11.2020).

140. NATO standards: implementation progress in Ukraine. Sep 29. 2009. URL: <https://rpr.org.ua/en/news/nato-standards-implementation-progress-in-ukraine/> (дата звернення: 02.08.2020)

141. NATO Summit 2014: PM end of summit press conference. 2014. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/nato-summit-2014-pm-end-of-summit-press-conference> (дата звернення: 20.08.2020).

142. NATO. Relations with Ukraine. 11 Nov. 2020. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm (дата звернення: 25.09.2020).

143. NATO's Enhanced Opportunities Program for Ukraine. 24.07.2020. URL: <https://www.mil.gov.ua/en/news/2020/07/24/natos-enhanced-opportunities-program-for-ukraine/> (дата звернення: 02.10.2020).
144. NATO's role in Kosovo. 16 Nov. 2020. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48818.htm# (дата звернення 20.11.2020).
145. NATO's Support to Ukraine. 2018. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_11/20181106_1811-factsheet-nato-ukraine-support-eng.pdf (дата звернення: 25.10.2020).
146. NATO-Med Dialogue. Mission of Israel to the EU and NATO. URL: <https://embassies.gov.il/eu/Relations/NATO-MediterraneanDialogueCountries/Pages/Departments.aspx> (дата звернення: 16.10.2020).
147. NATO-Russia Council. 23 Mar. 2020. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50091.htm (дата звернення: 21.10.2020).
148. NATO-Russia Relations: The Background. 2017. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_11/20171107_1711-NATO-Russia_en.pdf (дата звернення: 26.10.2020).
149. NATO-Ukraine Commission. Jan 25. 2018. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50319.htm (дата звернення: 01.10.2020)
150. North Atlantic Council statement on the situation in Ukraine. 02.03.2014. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_107681.htm (дата звернення: 06.08.2020).
151. Operation Active Endeavour. URL: <https://shape.nato.int/missionarchive/operation-active-endeavour> (дата звернення: 13.10.2020).

152. Operation UNIFIER. URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/operations/military-operations/current-operations/operation-unifier.html> (дата звертання: 28.10.2020).

153. Poland takes charge of NATO high readiness force. 30 Dec.2017. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_172334.htm (дата звернення: 08.09.2020).

154. Polish-led Exercise Anakonda 2016. *A huge Success*. URL: <https://shape.nato.int/2016/polishled-exercise-anakonda-2016-a-huge-success> (дата звернення: 18.10.2020).

155. Regional Command-East (RC-E). URL: <https://jfcnaples.nato.int/kfor/rc-east> (дата звернення 20.11.2020).

156. Regional Command-West (RC-W). URL: <https://jfcnaples.nato.int/kfor/page185725355.aspx> (дата звернення 20.11.2020).

157. Resolute Support Mission (RSM): Key Facts and Figures. 2020. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/6/pdf/2020-06-RSM-Placemat.pdf (дата звернення 20.11.2020).

158. Resolute Support Mission in Afghanistan. 13 Oct. 2020. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm (дата звернення 21.11.2020).

159. Russia could achieve Ukraine incursion in 3-5 days – NATO general. *Reuters*. 02.04.2014. URL: <https://de.reuters.com/article/uk-ukraine-crisis-breedlove-idUKBREA310J820140402> (дата звернення 25.07.2020).

160. Spain-AEGIS Combat System. URL: <https://www.dsca.mil/press-media/major-arms-sales/spain-aegis-combat-system> (дата звернення: 23.09.2020).
– Назва з екрану.

161. Statement by the NATO Secretary General on events in South Ossetia. 11 Aug. 2008. URL: <https://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-100e.html> (дата звернення 20.11.2020).

162. Statement of the NATO-Ukraine Commission. 31 Oct. 2019. URL: <https://www.mil.gov.ua/en/news/2019/10/31/statement-of-the-nato-ukraine-commission/> (дата звернення: 06.10.2020)

163. Statement on Russia's failure to comply with the Intermediate-Range Nuclear Forces (INF) Treaty. 01 Feb. 2019. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_162996.htm (дата звернення: 19.09.2020).

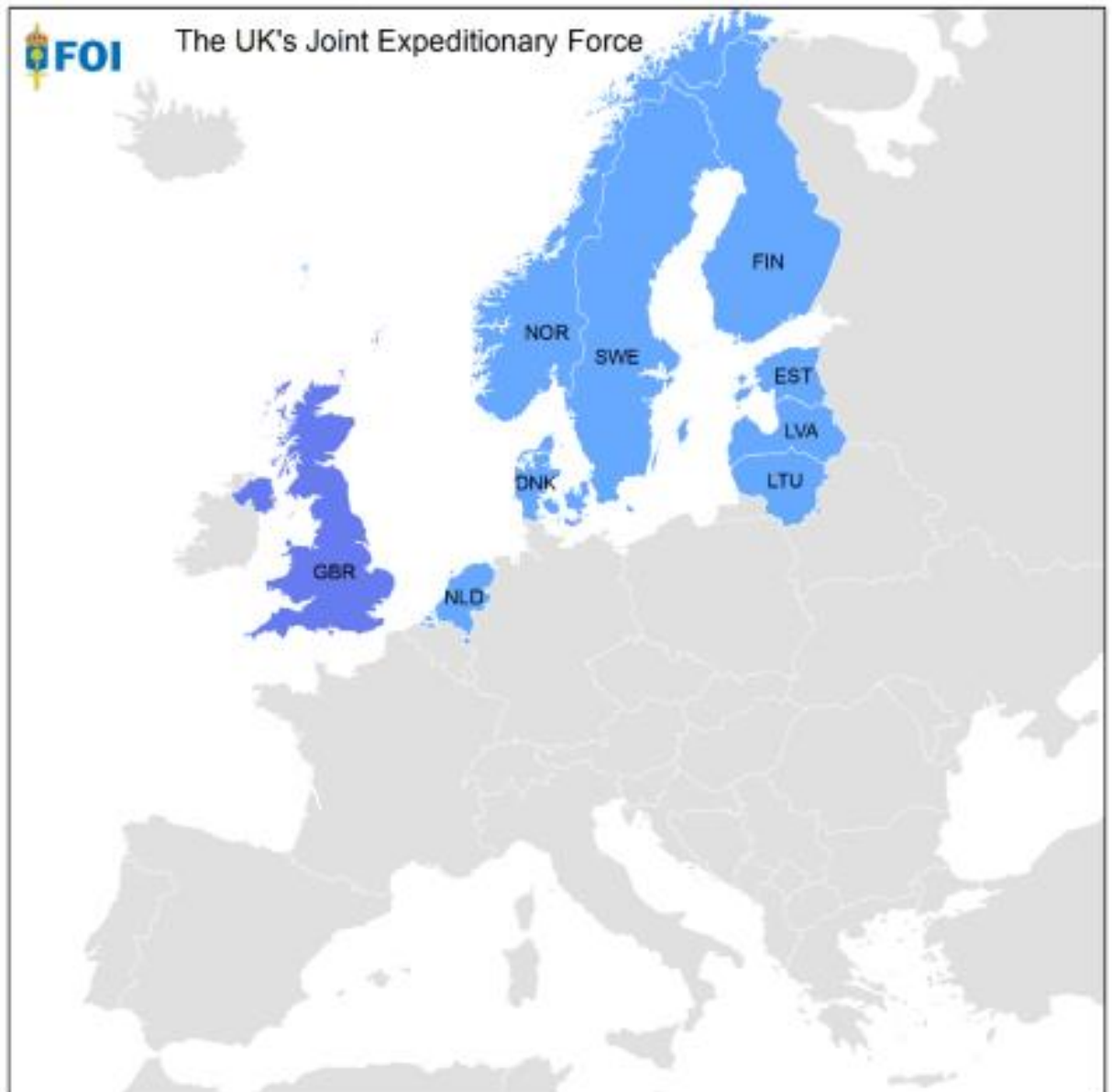
164. Substantial NATO-Georgia Package. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_02/20170221_1702-georgia-sngp-factsheet-en.pdf (дата звернення: 16.11.2020).

165. The Italian Typhoons Supporting NATO Baltic Air Policing in Lithuania Intercept A Russian Il-20M ELINT Aircraft. Sep 12. 2020. URL: <https://theaviationist.com/2020/09/12/the-italian-typhoons-supporting-nato-baltic-air-policing-in-lithuania-intercept-a-russian-il-20m-elint-aircraft/> (дата звернення 19.11.2020).

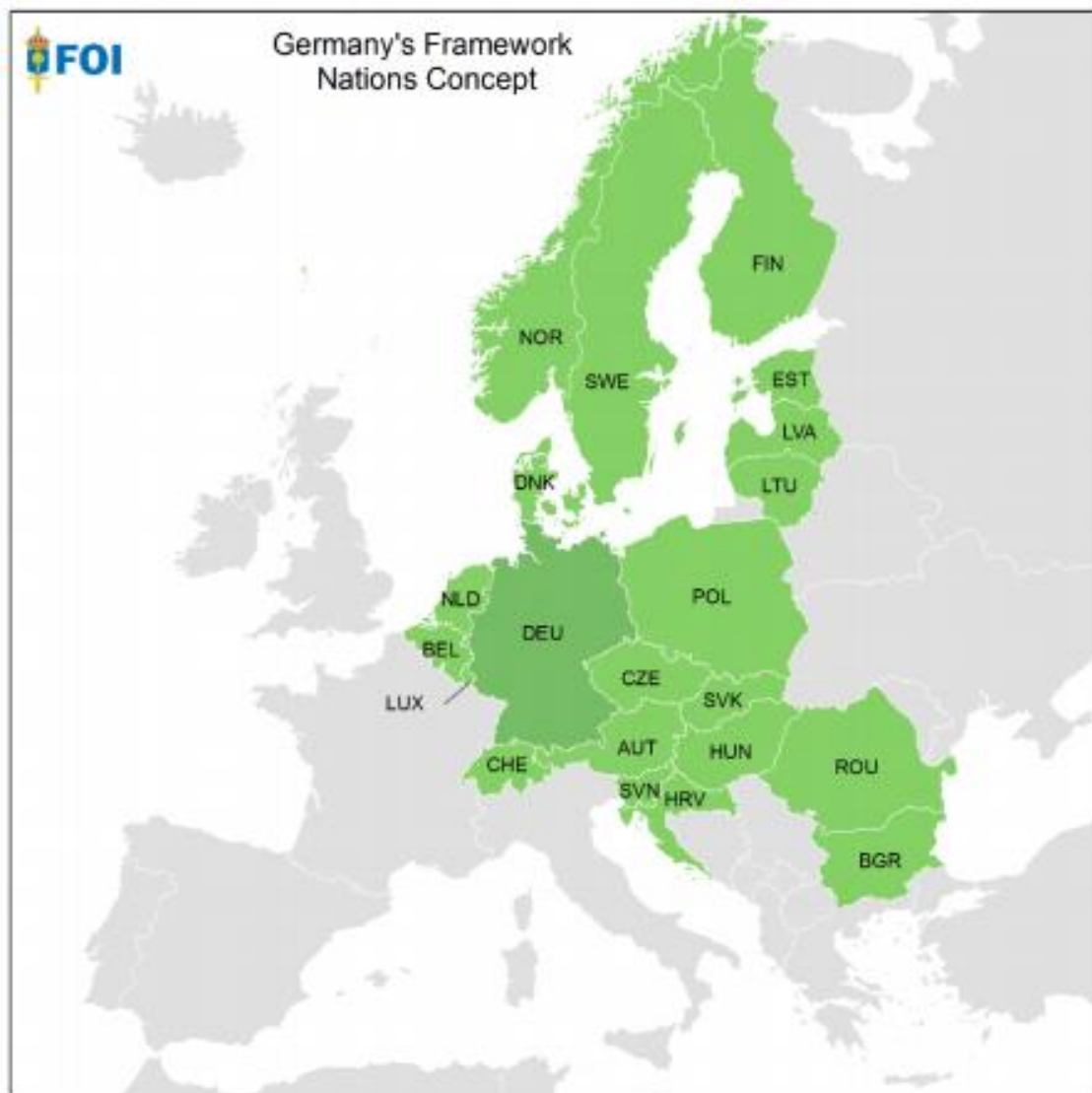
166. The NATO Defence Planning Process (NDPP): An Overview. 30 Oct. 2018. URL: https://www.dsp.dla.mil/Portals/26/Documents/Publications/Conferences/2018/2018%20International%20Standardization%20Workshop/20181030--Item3-NDPPOverview-IntlStdznWorkshop_Schmaglowski.pdf?ver=2018-11-06-151624-033 (дата звернення: 01.11.2020).

167. US says Russian military conducted unsafe intercept of B-52 over Black Sea. *AirForceTimes*. URL: <https://www.airforcetimes.com/news/your-air-force/2020/08/30/us-says-russian-military-conducted-unsafe-intercept-of-b-52-over-black-sea/> (дата звернення 20.11.2020).

ДОДАТКИ

Додаток 1¹⁹²

¹⁹² Frissel E. Sjökvist E. Military Cooperation Around Framework Nations. 2019. P.27.

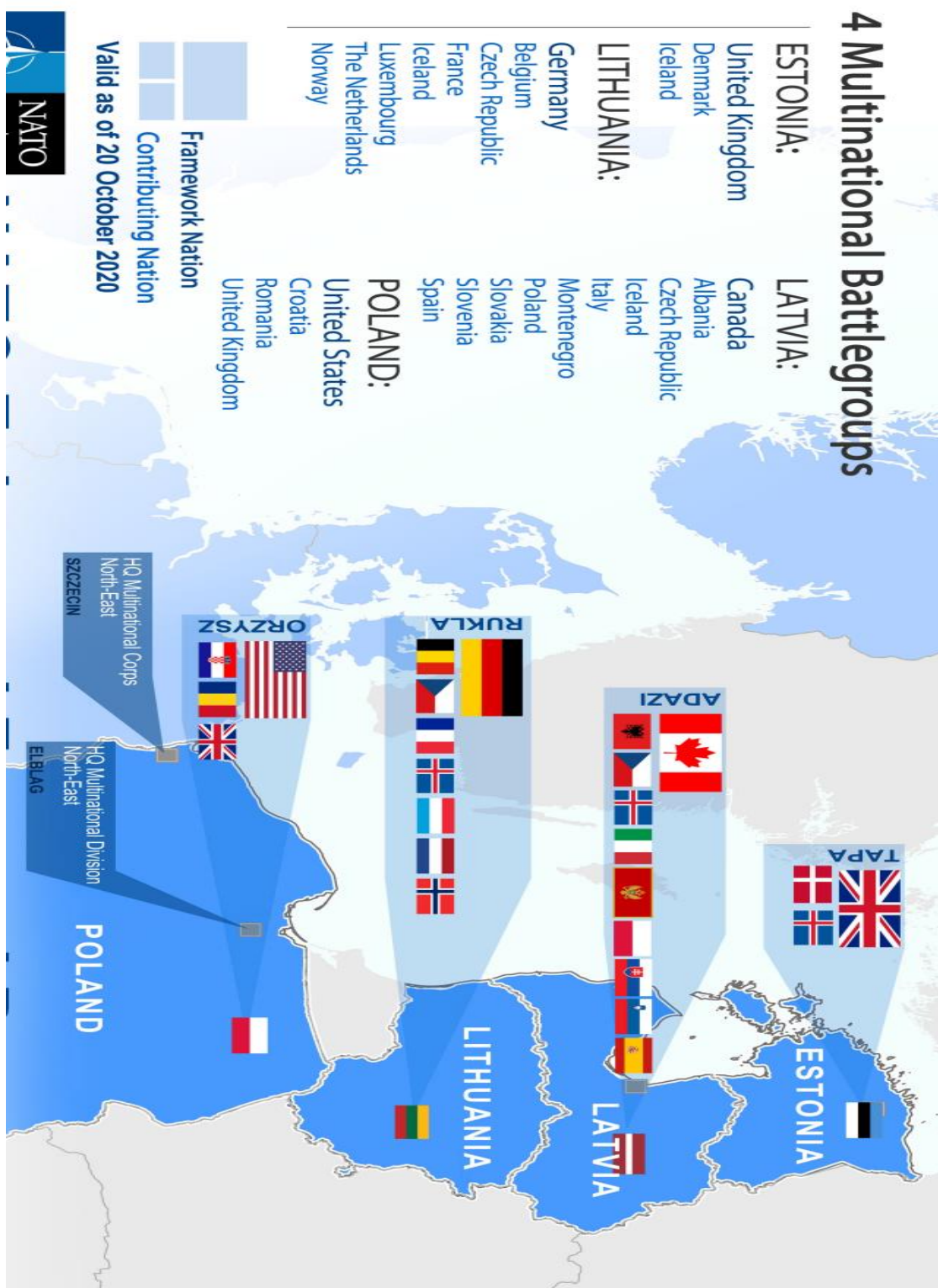
¹⁹³ Frissel E. Sjøkvist E. Military Cooperation Around Framework Nations. 2019. P.15.

Commander: Major General Michele Risi (ITA)

28 Troop Contributing Nations
KFOR Total Strength: **3,419**

	Albania	29		Lithuania	1
	Armenia	41		Moldova	41
	Austria	330		Montenegro	2
	Bulgaria	22		Norway	2
	Canada	5		Poland	249
	Croatia	36		Portugal	3
	Czech Republic	9		Romania	57
	Denmark	34		Slovenia	242
	Finland	20		Sweden	4
	Germany	70		Switzerland	165
	Greece	111		Turkey	273
	Hungary	395		Ukraine	40
	Ireland	13		United Kingdom	23
	Italy	542		United States	660
				Total	3.419

¹⁹⁴ KFOR. 2019. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2019_12/20191202_2019-12-KFOR-Placemat.pdf. (дата звернення: 28.09.2020).

¹⁹⁵ 4 Multinational Battlegroups. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/10/pdf/201020-MAP-eFP-eng.pdf (дата звернення: 16.10.2020).

Graph 3 : Defence expenditure as a share of GDP (%)
(based on 2015 prices and exchange rates)

